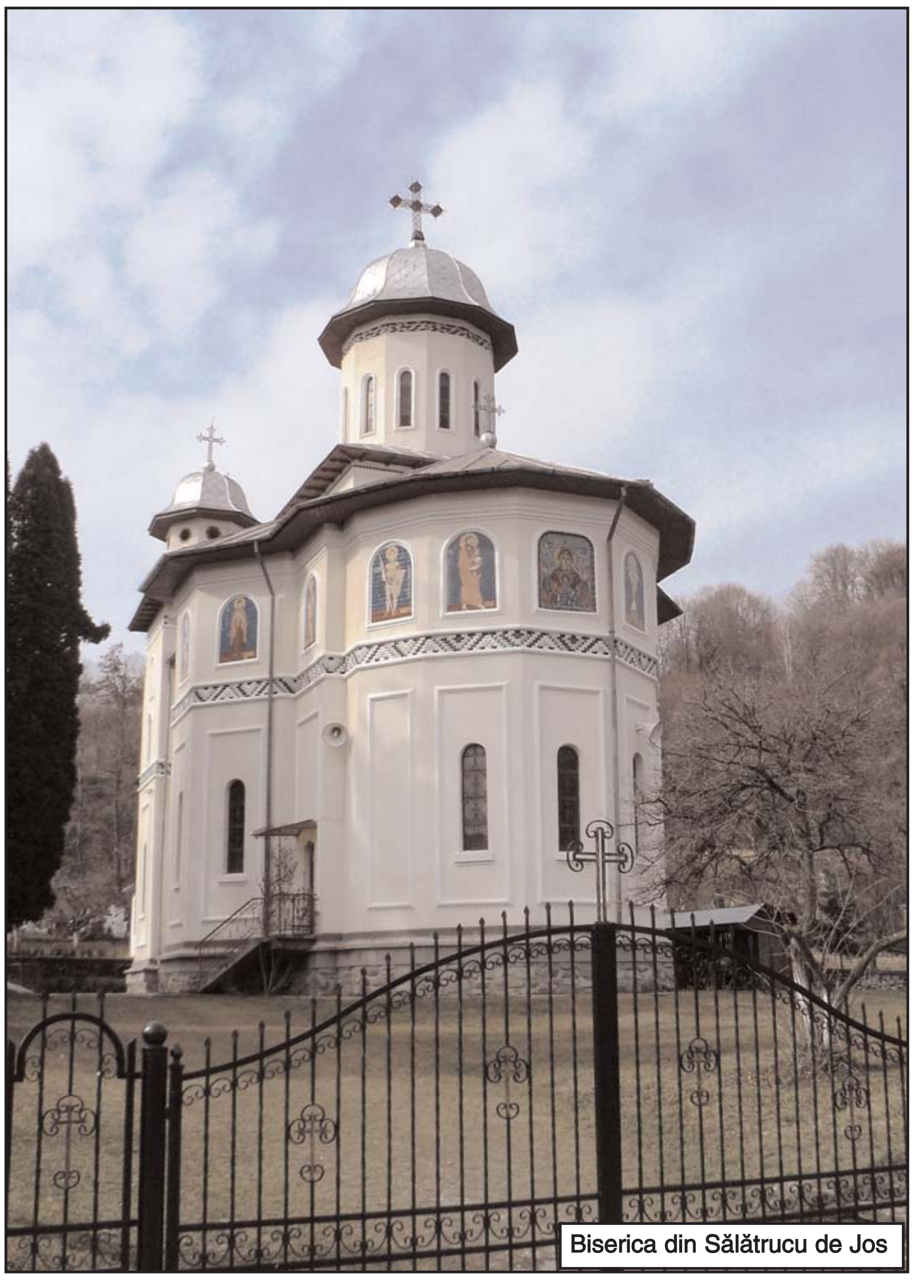
CURTEA DE ARGEȘ

ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul VII ■ Nr. 6 (67) ■ Iunie 2016

Biserica din Sălătrucu de Jos

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul
Primăriei Municipiului Curtea de Argeș
și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

Eminescu și matematica

Gheorghe PĂUN

Evident, vor fi doar câteva remarci-sugestii asupra subiectului, note de lectură pe marginea unor pagini din *Fragmentarium* (am în față „Ediția după manuscrise, cu variante, note, addenda și indici de Magdalena D. Vatamaniuc”, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981), în condițiile în care despre însemnările lui Eminescu privind științele în general și matematica în particular s-a scris și se va mai scrie, subiectul fiind greu de epuizat. Poetul avea nu numai o mare admirație față de matematică, față de „minunile ei”, dar și o mare încredere în puterea ei (explicativă), el însuși încercând să pună în simboluri observații din sociologie, filosofie, economie etc. (Em.C. Grigoraș își încheie articolul „Eminescu, sociolog-matematic”, din *Adevărul*, 15 noiembrie 1928, reprodus în volumul amintit mai devreme, cu afirmația că *sociologia matematică* a fost o *idee fixă* a lui Eminescu!...) Se știe cât de variate i-au fost preocupările intelectuale, câte domenii științifice a „conspectat”, investind în asta un timp și o energie care par ireale pentru un pământean, cu atât mai mult pentru un poet. Reiau din tabla de materii a *Fragmentarium*-ului: Psihologie, Logică, Morală, Etică, Demografie, Populație, Politică, Economie, Comerț, Comunicații, Transport, Drept, Administrație, Învățământ, Educație, Etnografie, Moravuri, Folclor, Filologie, Matematică, Astronomie, Fizică, Chimie, Științe geologice, Științe biologice, Botanică, Zoologie, Istorie, Geografie – cu mențiunea că formule matematice apar în multe alte secțiuni decât cele în care ne-am aștepta, matematică, fizică, astronomie...

De aici pleacă rândurile de față: *Eminescu matematizează!* Sistematic chiar. Capitolul „Probleme sociale” e plin de formule și la fel e cu alte domenii. Și terminologie matematică găsim mai peste tot, iar, doar ca un exemplu semnificativ, considerațiile privind „nemurirea sufletului și a formei individuale” sunt raționamente combinatorial-probabiliste propriu-zise, punând în contrast infinitatea timpului cu mărginirea „formelor din natură”. Matematică fără formule. La pagina următoare a revistei vor fi reluate pasaje semnificative, nu intru aici în alte detalii. Semnalez însă multele însemnări din manuscrise în care apar demonstrații matematice propriu-zise, explicite, de pildă, privind puterea a doua sau a treia a unui binom sau extragerea rădăcinii pătrate sau cubice dintr-un număr(!).

Dar, Eminescu matematizează uneori metaforic, rămânând poet și când scrie formule (insist: în ciuda matematicii *adevărate* din multe alte locuri, chiar formală/simbolică adesea). De genul acesta sunt mai toate formulele din capitolul „Probleme sociale”. (Mai deloc nu apar formule în partea de „fragmentarium” reluată în Colecția „Opere fundamentale”, vol. 3, îngrijită de acad. Eugen Simion, apărută la Ed. Univers Enciclopedic, 1999, cu o excepție remarcabilă – „formula absolută”!) Nici nu știu ce exemplu să dau, îl rog pe cititor să meargă la sursă, citez fraza care conține primele simboluri din capitol: „Proprietatea gentilă era *p/g*, proprietatea împărțită pe ginte (seminție). Să presupunem că *g* se fractura în sine însuși *g/g* și să presupunem...” Un exemplu a apărut în numărul anterior al revistei – de același gen: simboluri matematice, folosite pentru a clarifica-ilustra un concept, obiect, considerație ținând de o altă realitate – *ținând de realitate!* Asta, în condițiile în care „matematicele (...) sunt cele mai abstracte”; „celelalte științe găsesc lucrurile la care se referă în natură; numere și triunghiuri nu găsim în natură niciodată”.

În mod obișnuit, oamenii (obișnuiți) clarifică înțelesul conceptelor, *obiectelor abstracte*, folosind *obiecte concrete.* Eminescu procedează aici invers, Eminescu pare în general că se mișcă la fel de confortabil prin *lumile construite* ca prin lumea reală, explicând-o pe cea din urmă cu ajutorul celor dintâi. A făcut uneori la fel și în poezie – să ne reamintim celebrul vers „Braț molatic ca gândirea unui împărat poet” (*Venere și Madonă*), unde procedează la fel, asociind concretului „braț molatic” atât de eminescian expresiva „explicație”, deloc concretă, „gândire a unui împărat poet”. Nu știu în câte alte locuri procedează la fel în poeme, dar însemnările sale matematice furnizează exemple numeroase, de formule-metaforă, părți abstracte ale unor comparații. (Ar merita un studiu sistematic acest aspect, subiect de teză de doctorat – în matematică? în literatură? în *eminescologie* mai degrabă...)

Desigur, Eminescu nu a fost matematician și nu poate fi revendicat de matematică. De pildă, mai nimic din considerațiile sale matematice nu apare în publicistica sa. El *s-a jucat* de-a matematica, chiar folosește acest cuvânt („matematicele (...) sunt un joc cu cele mai simple legi ale judecății omenești”), s-a antrenat, a matematizat, la nivelul vremii sale și a puterii sale („Nu-mi mai chinui cugetarea cu-ntrebări nedezlegate”, *Memento mori*, la final), metaforic adesea. Nimic mai mult, *dar nimic mai puțin.* S-a mai preocupat și de educația matematică, cea din primele clase mai ales, plecând de la amintirile de elev, dar și de la experiența de revizor școlar.

Vom relua din scrierile sale, pentru că le spune mai bine decât le-am spune noi în locul lui... Mai avem multe de învățat de la/despre Eminescu!

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...

Despre nemurirea sufletului și a formei individuale

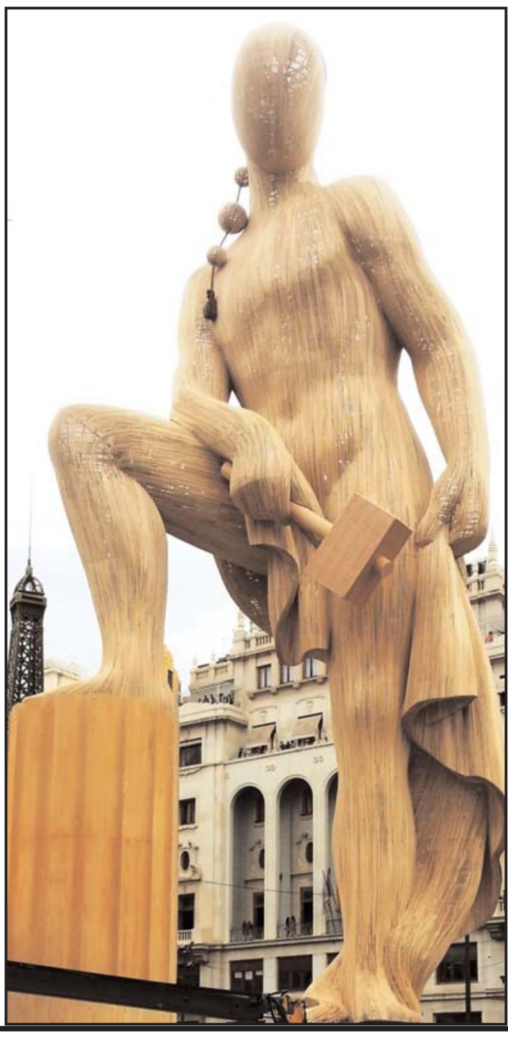
Este numărul formelor în natură mărginit sau nu? Aceasta e întrebarea principală care trebuie rezolvată pentru a servi la soluțiunea curat silogistică a tezei de mai sus.

De aceea va trebui să recapitulăm în mare mersul naturei și a legilor ei. Spăimântătoarea necesitate cu care se urmează procesele ei, numărul mic al legilor fundamentale, combinațiunile acestora cari oricât de multe ar fi, totuși se poate calcula cu certitudine, deși poate pentru facerea unui asemenea calcul n-ar ajunge mai multe vieți de oameni consecutive, puținătatea relativă a speciilor, sunt îndestule dovezi ale unei mărginiri în producerea formelor. Frunzele de stejar dintr-un an sunt copii fidele ale celor din mii de ani trecuți, și chiar dacă fiecare frunză individuală ar prezenta o diferență oarecare, nu trebuie să se uite că legile și elementele în joc sunt determinante, se pot număra și cum că toate combinările lor posibile se pot asemenea determina după o inducțiune minuțioasă, deși poate ar fi o muncă netrebuitoare. Afară de aceasta să nu uităm cum că în faza ce ne cuprinde timporală și trecătoare a Pământului formele se moștenesc și se perfecționează, pe când o reproducere analoagă în tot și în parte am putea-o pretinde cu drept cuvânt numai atuncea când faza aceasta s-ar fi sfârșit și s-ar fi reînnoit cu totului din nou, după ce-ar fi parcurs toate procesele de formațiune, cari ne preced pe noi. Din certitudinea cum că atât puterile și elementele cât și modurile lor de combinație se pot calcula aprioric și rezuma într-un număr oarecare rezultă renumitul postulat: „Tot ce este posibil va fi". Concentrând așadar viața Pământului nostru ca individ planetar în icoana nașterei, trecutului și risipirei sale vom avea în mare ceea ce este viața omului în mic – un trai individual de-o durată în raport tot atât de scurtă ca ș-a fiecăruia din noi. Văzând însă de pe formațiunea sistemelor dintr-o negură indiferențiată o icoană a formărei Pământului nostru și din risipa vrunei planete aceea a peirei lui, suntem siguri că o nouă formațiune aceeași în formă și comparație au avut, are și va avea loc întotdeuna. Pe acest nou Pământ s-ar repeta aceleași procese ale vieții, cari s-au urmat pe al nostru încât n-am avea nici un drept de-a-i disputa identitatea, afară dar dacă n-am voi să susținem identitatea masei de materii. Însă această masă de materie nu decide asupra identității nici unui individ cosmic. Noi înșine suntem numai formele unei eterne treceri ale materiei prin lume și, precum după Heraklit, noi nu ne putem coborî de două ori în unul și același râu, tot nu mai suntem material vorbind nici într-un moment unul ș-același om. C-un cuvânt, o formă care reapare este asemenea unui cuvânt sau a unei cugetări reproduse una ș-aceeași, abstracțiune făcând de la identitatea materiei, în care se reprezintă. Dacă numărul elementelor și a puterilor este cert, atunci numărul modurilor de combinare este determinabil apriori și asupra mărginirei în producerea de forme nu mai poate fi îndoială. Numai atunci formele ar fi nemărginit de multe, când elementele și puterile din natură ar fi fără număr. Dar contrariul fiind, aceste forme sunt c-o inducțiune sigură apriori determinabile, prin urmare numărul formelor în natură este mărginit.

Venim acuma la forma exterioară și interioară (compoziția dinăuntru) a fiecăruia din noi. Ea este asemenea din numărul foarte mare, dar în sfârșit un număr, deci mărginit a formelor naturei.

De-aci rezultă cum că noi am fost întotdeuna și vom fi întotdeuna individual determinați așa cum suntem și cum că moartea este numai un vis al imaginațiunei noastre. De aceea numai *a nu fi fost niciodată* este singura formă a neexistenței, cine există, există și va exista întotdeuna – de nu în faptă, dar ca posibilitate și posibilitatea – neavînd în eternitate timpul nici un înțeles – este existența chiar.

Ce s-atinge de intelectul nostru, deși aparițiuni analoage în viața spiritului, în epoce, arată cum că el este asemenea unei plante, așa încât dacă ai șterge de-a binelea de pe tabla neagră a experienței seculare toate semnele scrise, ai vedea cum în această tablă s-ar împlea din nou cu aceleași semne și că tot ce ni se pare pe Pământ cazuistic este un șir care odată se va repeta din nou.

Chiar dacă cineva ar reprezenta numărul ultim din marea serie de forme posibile, totuși urna va trebui să se epuizeze odată și să-l arunce din nou pe arena lumei.

Cineva ar zice: Dar poate nici într-un an al lui Brahma formele nu vor apare pe deplin din urnă, ci nainte ca urna să fie epuizată, anul se va închide. Dar anii lui Brahma sunt nenumărați și pentru subiectul neconștient 1 an și mii de miliarde sunt același moment fără valoare, căci nu există.

Ce există pururea în el aceasta are consecuențe ce nu le pot prevedea încă. Odată eternitatea formei garantată printr-un proces nouă generații spontanee, luptele pentru susținere a ei, pentru un „mai devreme" sau „mai târziu" devin fără înțeles. Poate că mișcarea metafizică de sub suprafața lumii nu este decât lupta pentru un mai devreme sau mai târziu, a miilor de forme, existența lor întotdeuna prezentă și-ntotdeuna gata de-a apărea. O perspectivă nemărginită se deschide înaintea ochilor noi.

Ca unda zvâcnindu-se cu greu

În cap sunt formele acestei lumi, a căror energie specifică trebuie numai trezită prin ocazia ciocnirei lor cu un șir de lucruri străine, pentru ca lumea să se nască în toată frumusețea și puterea ei. Când un nebun se simte rege, lucrurile pe cari noi le privim într-un șir preconceput pentru el au pierdut prejudițiul ordinei determinate și au înțelesul pe care l-ar avea dacă el ar fi într-adevăr rege. Regele propriu se *simte* rege, nebunul asemenea și aceasta tot una – căci un rege care n-ar ști ce este, ci ar avea simțirea unui cerșitor (de ex. într-o lume de împărați), care n-ar avea nici idei [ilizibil] alt soi de meserie – ar fi chiar cerșitor. Va să zică temeiul de-a fi orice voiești forma tuturor întâmplărilor, lucrurilor, prin urmare și a rangurilor din lume e conținută în energia specifică a creierului nostru – a cărei *simposă* ciudată suntem noi. Într-adevăr un caleidoscop e imaginea cea mai bună a conștiinței noastre de sine. Colorile (aici puterile) constitutive sunt una ș-aceleași în toți oamenii, rămâne acum în ce fel de compoziție și icoană încremenesc în sufletul fiecăruia formând astfel monogramul vieței sale. Corpul nostru este un răvaș de drum al pulberei – un plan după care sângele intră și fuge din noi și-n vremea acestei fuge noi naștem, creștem, trăim și murim sub sigilul unei forme oarecari, unitatea noastră – simțirea că suntem aceeași ce am fost și-nainte de 20 ani, identitatea noastră este o idee, este o poziție încremenită a sticlelor caleidoscopului, un monogram sub care adunăm ca sub un titlu și punem în legătură frunzele risipite ale vieții noastre. Dar nu că am fi activi la toate acestea. Numai în somnul adânc, în visul clar asemenea vederei obiectelor sub apă, asemenea orașului pe care după povești îl vezi cu case, strade, biserici, oameni în fundul unui lac limpede – numai în somn suntem activi – de acea visul are atâta dramaticitate. Altfel suntem pasivi. (...)

(Din *Caiete/Fragmentarium*)

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Județean Argeș pentru Promovarea Culturii, Pitești, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii și Pomiculturii din România, Golești, Argeș, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu", Pitești, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres" (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu" (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeș

Corectură: Radu Gîrjoabă

Machetă: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail:
curteadelaarges@gmail.com
Website:
www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției – Trustul de Presă „Argeș Expres" (25 lei/6 luni și 50 lei/12 luni) sau trimițând banii în contul Asociației Culturale Curtea de Argeș (detaliile bancare apar mai jos) și o adresă poștală prin e-mail.

Tiparul: SC TIPARG SA, Pitești
editura.tiparg@gmail.com
www.tiparg.ro

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale Curtea de Argeș, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

De ce?

Horia BĂDESCU

Că mai bine de optzeci la sută dintre informaţiile asupra lumii în care trăim ne parvin graţie ochilor nu mai e demult o noutate. Ceea ce mi se pare însă fascinant este proporţia. Enormă, dacă mă gândesc că am fost dăruiţi, totuşi, cu vreo cinci instrumente de descoperit cele ce se află dimprejurul nostru! Şi totuşi mirare n-ar trebui să fie de vreme ce el, văzul, ei, ochii, ne îngăduie să descifrăm şi tainica, fantastica vieţuire a înlăuntrului, a sufletului omenesc. Fiindcă ochii sunt, nu-i aşa?, oglinda sufletului. În care se poate citi adâncul şi înaltul acestuia, urma îngerului şi flăcările întunecatei bolgii în a cărei apă neagră se scaldă el uneori, jarul jalei şi dorului, roua lacrimii şi surâsul dimineţilor de dragoste, pustia aşteptării şi capătul drumului. Tot ceea ce face omul om se aşază în pervazul ochilor pentru acest spectacol fascinant şi uneori înspăimântător! Fiindcă niciodată nu putem şti ce lucruri teribile dezvăluie oglinda lor. Cum scriam cândva într-un poem: „Să veghem/ asupra ochilor noştri;/ pot privi înlăuntru/ cele din afară/ înspăimântându-se!"

Însă nu despre oamenii maturi, care poartă în ei, fiecare după măsura lui, partea de paradis sau de infern pe care viaţa le-a făcut-o cadou, vreau să vorbesc aici.

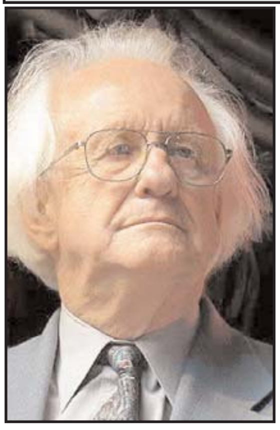
Despre copii vreau să vorbesc la începutul verii, atunci când se coc cireşele şi se încheagă miracole în aerul care tremură peste câmpurile înflorite, iar noi ne facem că-i sărbătorim. Despre aceste flori delicate şi fragile, despre aceste păsări magice, despre aceste abia răsărite „trestii gânditoare" care judecă lumea cu raţiunea inimii, despre aceste flăcări albe, inocente, care străpung cu lumina lor noaptea urii şi răului. Despre oglinda ochilor lor. Despre această oglindă în care li se reflectă puritatea sufletului, dar şi lumina neagră a infernului pe care îl trăiesc, în fiece zi undeva pe acest pământ al oamenilor. Al oamenilor care, spre fericirea lor, ei nu sunt încă, dar care, sub „înţeleapta" îndrumare a celor ce le hotărăsc destinul, vor deveni cândva.

Au privit ei, oare, potentaţii, politicaştrii şi fanaticii care joacă la zaruri vieţile noastre şi cărora îmi e greu să le asociez cuvântul om, au privit ei ochii copiilor din favele şi mahalale, ai copiilor abandonaţi, ai celor martirizaţi de foame şi boli, ai celor care aşteaptă în lacrimi să fie sfârtecaţi de obuze, de gloanţe, de rachete? Au văzut ei spaima şi durerea sfâşietoare a acelora pe care îi numesc cu cinism „pagube/victime colaterale"? Au citit ei în ochii aceia terorizaţi teribila întrebare: *De ce?*

Priviţi în ochii copiilor, domnilor, dacă inimile voastre „viteze" v-o îngăduie, mai înainte de a lua deciziile! Priviţi acei ochi care apar fără încetare pe prima pagină a ziarelor şi a jurnalelor de televiziune, ochii în care pare a se fi scurs sfâşietoarea durere a lumii, plânsetul universului ultragiat!

Gândiţi-vă că ar putea fi ochii propriilor voştri copii! Şi amintiţi-vă că nu există nicio cauză pentru care viaţa unui copil să fie sacrificată, niciuna!

Pacea negativă: absenţa violenţei

Johan GALTUNG

Figura 1 de data trecută are patru linii diagonale cu săgeţi care (1) pleacă din origine mergând spre niveluri crescătoare de pace pozitivă, în cadranul I, sau (2) sunt îndreptate spre origine, indicând niveluri descrescătoare ale violenţei, în cadranele II, III şi IV. Săgeţile sunt îndreptate către pace, pentru că acesta este un studiu dedicat păcii. Dar avem nevoie şi de imagini ale violenţei, pentru a şti împotriva a ce să acţionăm pentru a obţine pacea negativă, aşa cum avem nevoie de imagini ale păcii, pentru a construi pacea pozitivă.

Diagonala violenţei directe defineşte *violenţa crescătoare,* cunoscută şi ca *escaladare,* de la violenţa verbală la violenţa fizică şi de aici la DRG (distrugere reciprocă garantată). Acest proces este însoţit de o creştere a polarizării, divizarea orizontală în doi poli sau blocuri mentale şi sociale, Eu şi Celălalt, *noi* opuşi *lor;* este însoţit şi de prezentarea *dezumanizată* a Celuilalt.

Diagonalele violenţei structurale definesc *exploatarea* economică, militară, culturală, politică *crescătoare,* pentru valori, frică, imitare şi supunere. Acest proces este însoţit de o *dominaţie crescătoare,* ducând la o *ierarhie* verticală a claselor.

Aceste procese „strigă" după negaţiile lor: *dezescaladare* şi *depolarizare* în cazul violenţei directe, *nedominaţie* în cazul violenţei structurale. Pentru depolarizare şi nedominaţie este suficientă disoluţia polarizării şi a structurilor dominante. *Umanizarea* şi *egalizarea* sunt însă atitudini şi comportamente care merg dincolo de pacea negativă.

***Polarizarea* este o parte** firească a conflictelor istorice nerezolvate, care dă identitate şi substanţă conceptului „noi", proiectând în acelaşi timp o unitate monolitică asupra „lor". În interiorul celor doi poli, toate relaţiile sunt pozitive, între poli toate relaţiile sunt negative, esenţializându-ne pe *noi* ca „buni" şi pe *ei* ca „răi". Cei doi poli, de fapt, fiecare element din „noi" vizavi de fiecare din „ei", sunt în contradicţie. Cu cât conflictul este mai acut, cu atât imaginile sunt mai psihopate – paranoice, narcisiste – şi cu atât mai sociopate sunt structurile polarizării.

Paranoia poate merge mai departe, la „duşmanul din interior", la „ei dintre noi", la trădătorul ascuns în propria tabără în spaţiul social, cel care este „îngăduitor cu inamicul" în spaţiul mental. În oglindă, asta poate duce şi la căutarea prietenului din inamic.

Şi *narcisismul* poate merge un pas mai departe, până spre soluţia finală a expulzării, a uciderii „lor" – polarizat, autistic, încapsulat într-o chemare la martiraj. Sau dopat, autodezumanizat, robotizat prin jocuri, precum soldaţii atinşi de psihoza războiului.

Adăugaţi la această pornire mentală şi socială spre acţiune hormonii care programează corpul pentru luptă şi violenţa va escalada, limitată numai prin epuizarea mijloacelor de distrugere şi a ţintelor aflate la îndemână.

Sau, limitată prin soluţii acceptabile şi sustenabile. Intervenţia inspirată poate fi un înlocuitor al emoţiilor negative, puternice. Poate chiar să fie o bucurie în a nu rămâne blocat la acestea din urmă. Endorfinele ca înlocuitoare ale adrenalinei.

Războiul Rece a fost pentru unul dintre blocuri „lumea liberă versus totalitarismul comunist", iar pentru celălalt „antifascism versus imperialismul occidental" – glorificarea „noastră", demonizarea „lor". Polarizarea a fost instituţionalizată prin control – niciun contact pozitiv, ca să nu mai vorbim de simpatie, cu cealaltă tabără – şi internalizată prin îndepărtarea oricărei îndoieli şi ambiguităţi de pe harta mentală. Şi neutralitatea-nealinierea a fost îndepărtată prin doctrina „eşti fie cu noi, fie cu ei", un pas dincolo de tautologicul „eşti fie de partea noastră, fie împotriva noastră". Agenţiile de informaţii au protejat polarizarea printr-un control social şi mintal extensiv, atât în Vest cât şi în Est.

Dominaţia este o parte firească, nerezolvată a violenţei structurale a claselor, a divizării verticale a societăţii, pe baza puterii, în puternici şi lipsiţi de putere.

E nevoie de mult efort pentru a găsi negaţii pentru toate acestea – dar avem şi veşti bune şi veşti mai puţin bune.

Veşti rele: la fel ca igiena sănătăţii, igiena conflictului cere muncă.

Veşti bune: există mai multă pace şi sănătate decât război şi boală.

Să ne imaginăm o lume cu 10 state, deci cu 45 de perechi de state, şi un an cu război în două dintre perechi, cu unul dintre state implicat în amândouă perechile. A fost acesta un „an războinic"? A fost 43/45 = 96% paşnic şi putem învăţa mai multe de la cele 43 de păci despre ceea ce le-a păstrat astfel, chiar dacă a fost doar pace negativă, decât din cele două războaie.

Şi au fost ele în război tot anul? Două perechi ori 365 de zile ne dă 730 de zi-pereche, iar pentru 45 de perechi obţinem 16.200 de zi-pereche. Dacă a fost război în numai 460 dintre acestea, obţinem 63% pentru cele două războaie şi numai 2.8% la nivelul întregii lumi. 97% a fost pace, poate vulnerabilă, dar pace.

A fost întreaga populaţie implicată ca producătoare, receptoare de violenţă, sau în ambele ipostaze, sau, să zicem, numai 10%? În termeni de zi-pereche, ajungem spre zero la sută!

Pacea, cel puţin negativă, este condiţia umană normală. Dar erorile metodologice menţin minciunile în viaţă şi au produs o imagine proastă umanităţii.

În cele ce urmează, enumerăm cinci abordări neexclusive, cinci niveluri – rar explorate împreună – pentru a înlătura una dintre cauzele originare ale violenţei, conflictele nerezolvate. Ele variază de la război la pace, iar pentru actori individuali de la lupta reciprocă, lupta într-o singură direcţie, dezbatere, non-cooperare până la dialog. Aceste cinci niveluri în abordarea unui conflict sunt:

1. Prin mijloace violente formale: mijloace de război moderne.
2. Război de gherilă, terorism (de stat): mijloace de război postmoderne.
3. Luptă prin mijloace verbale violente: negocieri.
4. Luptă prin mijloace neviolente: nonviolenţă negativă.
5. Nonviolenţă prin mijloace neviolente: nonviolenţă pozitivă.

→

Homo sapiens

N*ivelul 1* (mijloace de război moderne) implică două părți, eventual alianțe; luptele se dau între combatanți în uniforme guvernamentale, ceea ce presupune mandatul de a ucide. Există reguli de luptă, cu declararea războiului, încetarea focului și capitularea, marcând începutul și sfârșitul violenței. Capitularea definește un învingător și un învins, cu învingătorul dictând rezultatul încheierii conflictului, sub forma unui „tratat de pace”. Puțin probabil să fie acceptat de cei care pierd și care foarte probabil fac planuri de răzbunare.

Asemănarea cu turnirurile și cu sporturile este clară. Dar mijloacele de distrugere au făcut războiul contraproductiv ca mecanism de rezolvare a conflictelor. Apar costuri uriașe și de mare durată în ceea ce privește mediul, mediul construit de om, oamenii uciși, răniți, traumatizați, îndurerați, structura și cultura socială și internațională.

Mijloacele de distrugere, D, au propria lor dialectică. Există o cursă cantitativă a înarmării, care aspiră la un D sporit, dar există și o cursă calitativă a înarmării, spre inventarea de noi D, D* – cum a fost folosirea unor avioane deturnate ca bombe în New York și Washington. Și atunci intervine un factor adesea uitat, invulnerabilitatea, I: luptători ascunși printre civili în jungle naturale sau urbane sau în adăposturi. Relația D–I este cea care contează. Iar dialectica D/D–D/I–I/I nu are sfârșit; o suliță pentru fiecare scut, un scut pentru fiecare suliță, o –D* pentru fiecare nou D* și I*.

Urmează *nivelul 2,* al mijloacelor de război postmoderne. Terorismul de stat încearcă să realizeze acest lucru lovind ținte vulnerabile: oameni în vârstă, femei, copii, infirmi, încălcând regulile curente în lume. Pentru prima dată, s-a întâmplat în Libia în 1911, apoi Xauen 1925, Guernica 1937, apoi Al Doilea Război Mondial. Acum, în toată lumea. Scopul: lovirea la nivelul suferinței, pentru a forța capitularea sau retragerea.

Observație: pot să fie mai puține victime în 2 decât în 1, dar multe dacă terorismul de stat este îndreptat împotriva civililor lipsiți de D sau I.

Vine acum *nivelul 3,* al negocierii. Două părți, diplomați îmbrăcați la fel, de cele două părți opuse ale mesei, plătiți să promoveze interesele naționale – care nu sunt aceleași cu pacea – antrenați să negocieze tratate ratificabile, cu reguli precise care definesc începutul și sfârșitul procesului.

Observație: un compromis în vechea realitate nu înseamnă o nouă realitate.

Mergem la *nivelul 4,* al nonviolenței negative. Două părți, cea nonviolentă (NV) retrăgându-se din violența structurală și din violența directă a războiului, spre noncooperare, nesupunere civică. Există învingători și învinși. Dacă învinge NV, prin constrângere, nu prin reconversie a conflictelor, asta nu înseamnă încheiere. Cealaltă parte poate rămâne cu chestiuni nerezolvate: teama de răzbunare, teama că vechile obiceiuri vor fi răsturnate, incertitudinea privind noua ordine. Refuzul de a coopera nu este același lucru cu rezolvarea conflictelor.

Intră în scenă *nivelul 5,* al nonviolenței pozitive. „Fii tu viitorul pe care vrei să-l vezi.” Acțiune pozitivă, clarificarea scopurilor, invitarea opresorilor și beligeranților să dialogheze, mediere, rezolvare, reconciliere.

Observație: 1 și 2 nu-l exclud pe 3, iar 5 nu-l exclude pe 4, dar aceste două seturi de abordări se exclud din principiu unul pe celălalt.

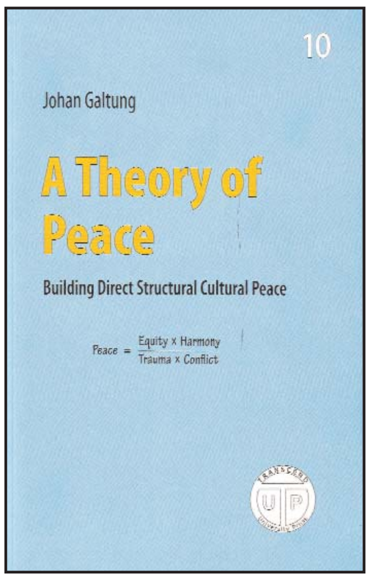
Dezbaterile sunt pentru a învinge, precum „mișcările” Sindicatului Studențesc Oxford, doar cu *pentru* sau *împotrivă,* fără *nici-nici,* fără *și-și,* fără compromis; antrenarea în negocieri ca o continuare a războiului prin mijloace verbale.

Dialogurile sunt căutări împreună pentru noi realități, care să facă posibile toate scopurile legitime. Există reguli: empatie-nonviolență-creativitate; fii constructiv-concret-creativ, 3C, nu moralizator-critic.

Mesele rotunde pot găzdui orice număr de părți, iar mediatorii pot avea dialoguri cu fiecare, pentru explorări reciproce.

Medierea nu are un început anume și nu are sfârșit; poate începe în orice moment și poate merge mereu și mereu, în explorări reciproce, ca într-un mariaj reușit. Nimeni nu este constrâns, ci convertit, dacă este convins că a apărut o soluție acceptabilă. Aceasta nu este o soluție cu doi învingători într-o realitate existentă, ci crearea unei noi realități, mai încăpătoare. Sub steagul păcii pozitive, această realitate nouă poate fi dezvoltată mult mai departe, dincolo de coexistența pașnică pasivă, spre nivelurile superioare ale păcii pozitive.

Nonviolența se opune ecocidului, sexismului, luptei între generații, rasismului, represiunii și mizeriei, urii și războiului. La nivelul 4, NV luptă pentru nevoi și drepturi nenegociabile; își asumă riscuri, opunându-se unor D majore. Fără risc nu există nonviolență. Abordarea lui Gandhi a invulnerabilității era de tip psiho-social: autosusținere din punct de vedere economic, lipsă de teamă, identitate cu vederile largi internaționale, din punct de vedere cultural. Dar la nivelul 5, NV explorează în plus soluții.

Iată un rezumat al acestei construcții cu cinci etaje. Numărul 1, războiul formal, „modern”, este în descreștere rapidă, odată cu statul – dar națiunea nu este în descreștere. Motivul: D este prea sus, I este prea jos, cu excepția celui pentru D – armele și elitele sunt ascunse în silozuri, sunt mutate la întâmplare, robotizate. Statele preferă terorismul de stat războiului. Îndreptând D către țintele vulnerabile incapabile să răspundă loviturilor cu lovituri, este slăbită și mai mult legitimitatea statului. Cele două merg în jos împreună.

Numărul 2, gherila și terorismul, pentru națiuni mai mult decât pentru state, schimbă piesa. Când una dintre părți folosește 1, cu terorism de stat, iar cealaltă folosește 2, cu terorism, apare ceea ce se numește război asimetric. În favoarea cui? Se pare că a gherilei și terorismului.

Numărul 3 este o platformă verbală de aterizare care nu pune în discuție structura de bază a războiului – polarizarea – și nici cultura de bază a războiului – a învinge sau a pierde. Abordarea Hebermas, creând condiții ideale pentru ca argumentele cele mai puternice, bazate pe date, valori, teorii, fapte și deducții, să învingă – un tip ideal, purificat, al nivelului 3.

Numărul 4, proeminent în lumea arabă la data scrierii cărții (2012), este asimetric în nefolosirea violenței. Ca revoltă e probabil o cale eficientă, dar ca revoluție, schimbare de sistem, probabil nu. Prea superficial, prea negativ.

Numărul 5 adaugă numărului 4 *cartografierea* conflictului: părți și scopuri, evaluarea scopurilor în raport cu legalitatea, cu drepturile omului, cu legitimitatea nevoilor de bază; crearea de punți între scopurile legitime, într-o realitate socială nouă. Mediere, în special verbală. Are nevoie de sprijinirea pe o educație pentru pace în școli, jurnalism pentru pace în mass-media, pace prin arte. La fel ca numărul 1, are nevoie de suportul patriotismului și propagandei în școli și în media împotriva mentalității „învățăm să ucidem și vom ucide”.

Pariul aici este pe numărul 4 pentru luptă și pe numărul 5 pentru perspective constructive, concrete, creative, prin mediere.

Totuși, în primul capitol, pe când „zburam” pe deasupra teritoriului numit Pace, am identificat în Pace-Trecut traume, răni din trecut, și conflicte în Pace-Prezent, ca origine a violenței. Acele răni pot cere ușurare, catharsis, prin rănirea celui vinovat, ceea ce înseamnă răzbunare. Sau rănirea oricui, cum e în cazul agresiunii la întâmplare.

Numele acestei abordări, de asemenea bazată pe cunoștințe și pricepere, este împăcare, reconciliere. Perspectiva celor cinci niveluri se aplică și aici.

La nivelul 1 există violență, conform regulii clasice a *lex talionis,* ochi pentru ochi etc., din partea victimei – sau a statului cu monopolul violenței – cu speranța că „asta e tot”.

La nivelul 2 nu există opreliști. Victima este violentă în toate direcțiile, chiar și împotriva sieși. La fel ca numărul 1, asta poate produce înlănțuiri de violențe – feude de familie, *vendetta* – ducând la noi traume, noi violențe, la nesfârșit – numerele 1 și 2 nu au o încheiere.

La nivelul 3, al negocierii, procesul este verbal iar abordarea este adesea de ordin legal, extrăgând de la agresor o compensație pentru traumele suferite de victimă, măsurând trauma în termeni monetari. Superficial, dar poate conduce la o încheiere, una de alt gen, dar „asta e”.

La nivelul 4, suferința victimei este făcută vizibilă, „uite ce mi-ai/ne-ai făcut”. Muzee, parcuri, monumente ale traumelor suferite pot ține aceste traume vii până ce se produce o reconciliere de adâncime.

La nivelul 5 există o deschidere pentru întreaga complexitate a reconcilierii, cu medierea mergând înspre subconștient, spre personalitatea de adâncime, spre tripleta natură-structură-cultură de adâncime. Agresorul *poate* suferi din cauza traumei de a fi traumatizat victima, prin urmare poate apărea un interes comun de eliberare de trecut, așa cum în mediere există un interes comun pentru un viitor acceptabil, sustenabil.

Nivelul 5 este normal pentru oameni, celelalte sunt aberații și trebuie recunoscute ca atare.

Ce se poate spune despre *depolarizare, dedominație, dezescaladare?* Nu sunt surse primare, dar sunt ele condiții pentru violență? Sunt, dar natura lor secundară este cuprinsă în două propoziții:

– când cauzele primare sunt îndepărtate, toate trei urmează ca niște consecințe,

– dacă se ascut conflictele, polarizarea-dominația-escaladarea reapare.

Atunci când oamenii simt sfârșitul amenințării violenței, ei redevin normali, chiar dacă armele sunt încă prezente. Sfârșitul Războiului Rece – proces care a început în 1975, odată cu Actul Final de la Helsinki – este un exemplu. Un oftat adânc de ușurare, emoțiile s-au liniștit, a apărut presimțirea unei soluții – chiar dacă nesigură.

Depolarizarea și dedominația sunt importante. Cheia este eliminarea distanței orizontale dintre blocuri și a distanței verticale dintre clase, prin construirea de punți de legătură, refuzând acțiunea conform regulilor vechi, acceptând regula „fii tu viitorul pe care vrei să-l vezi”. Asta înseamnă cooperare echitabilă, peste falii, căutând armonie, atenuând cauzele primare, eliminându-le treptat.

Cu dezescaladarea sunt mai multe probleme. D este o funcție de genul

Distrugere =
D(resurse, soldați, capital; tehnologie, ofițeri).

Lipsiți D de forța de muncă, de soldați adică, prin refuzul serviciului militar și abolirea recrutării obligatorii și D devine profesionist și intensiv la nivelul capitalului. Lipsiți D de capital, prin controlul bugetar, sau de resurse, prin interzicerea folosirii lor în scopuri militare, și D devine intensiv la nivel tehnologic. Lipsiți D de teren, prin doctrina „rămâneți afară”, și D devine ucidere punctuală (drone, SEAL), într-o armată de ofițeri. Făceți-le pe toate acestea și armata este abolită – cu excepția unor monumente ale evenimentelor recente, care vor rămâne precum castelele din feudalism. Nu este ușor, ținând seama de interesele economice.

Mai eficiente sunt pierderea războaielor unul după altul, declararea lor ca fiind contraproductive, medierea conflictelor și traumelor, abordarea războiului ca un rău social care trebuie abolit, precum sclavagia-colonialismul-patriarhatul, spunând: *Războiule, vremea ta a trecut!*

Cum se poate face asta vom vedea mai târziu.

(Fragmente din lucrarea *O teorie a păcii. Construind o pace directă, structurală și culturală,* numărul 10 în seria de cărți publicate de TRANSCEND University Press, 2013. Va urma.)

Homo sapiens

Civilizația - numai valoare materială ?

Constanța VAIDA HALIȚĂ, Dragoș VAIDA

Perioada interbelică este privită, adesea, ca un model de normalitate, deși, la o privire mai atentă, descoperim mai multe elemente decât ne-am astepta, premise pentru situațiile negative de care ne lovim azi, de exemplu, influența prea mare a factorului economico-financiar și a presei. Nu găsim în perioada menționată un tablou bucolic sau romantismul seducător cu care unele cărți ne farmecă, de care desigur avem nevoie, pentru că ne încântă, atâta timp cât ne lăsăm păcăliți pentru a nu vedea mai departe *natura subversivă* a unor agenți.

Am ajuns la situația în care împresurarea persoanei și a culturii, prin diferite tipuri de anticivilizație, s-a accentuat, favorizând dezrădăcinarea, o globalizare cu orice preț, într-un ritm impus, și alienarea spiritelor, deci a propriei noastre existențe, printre cioburile căreia pășim inconștienți. De ce s-a întâmplat așa, suntem acum nepregătiți pentru a vă putea da un răspuns bun. Totuși, bâjbâind astfel, pe undeva ni se pare că întrezărim părți din răspuns. Dacă cele care vor fi spuse nu vor fi începutul unei lămuriri, țineți cont măcar de următoarele și gândiți-vă dacă este bine. În Europa, de la Răsărit la Apus, toate componentele vieții umane, începând cu formarea statelor, relațiile politice și diplomatice dintre ele, legile interne ale fiecăruia, raportul dintre păturile sociale, cultura, toate își găsesc și își revendică originea, esența, în *valorile creștine* sau, dacă termenul nu place, în valori care *transcend* sfera intereselor materiale. Mergeți în toate marile muzee ale Europei și încercați să ignorați operele inspirate din Vechiul și Noul Testament, ocoliți în vizitele dumneavoastră bisericile, mănăstirile, cimitirele, eliminați noțiunea de familie creștină, desființați tradițiile locale ale tuturor popoarelor europene legate de marile sărbători. Ce ne mai rămâne? Unde ne mai regăsim, după amputarea istoriei și alungarea atâtor idei și valori, *temeiuri* ale vieții noastre, ce legătură mai avem noi cu un *univers creat artificial,* prin legi și regulamente scrise ad hoc, desfigurat de tradiții inventate, de dată recentă, și isterizat de un divertisment dat „la maxim”, de o muzică în primă și unică audiție?

Inevitabil, ne pricopsim pe zi ce trece cu amplificarea birocrației și apariția unui nomenclator nou, exotic, de funcții considerate necesare. Sunt reclamate fonduri suplimentare pentru proiecte care, în cel mai bun caz, ne lasă în drum. Mai important este însă să observăm că procesul restrânge rolul valorilor, pentru că formarea, identificarea și cristalizarea acestora necesită muncă, școală, respect, istorie vie, nu producție de documente și dispoziții de aplicat. Ca să furi banii țării pe contracte Microsoft nu trebuie să fii informatician. Ceea ce nu a apărut pe firul unei evoluții naturale, al unei participări a ființei, și nu are o tradiție trebuie să-și găsească obiectul muncii și atunci se caută în jur teme de preocupare. Înzestrată din plecare cu o legitimitate îndoielnică, noua nomenclatură este permanent pândită de primejdia proliferării reglementărilor și, deci, a unei alunecări posibile către despotism. De exemplu, suntem obligați să vedem în campania antifumat o prioritate, în timp ce gravele probleme ale integrării unui tineret din ce în ce mai înstrăinat sunt ascunse sub covor. Mulți tineri au sentimentul că sunt „făcuți” din plecare și că managementul se ocupă numai de interesele materiale proprii. Materializarea vieții, avansul implacabil al nefericirii, prăbușirea calității – vă amintim că nu pretindem că știm, dar poate ceva tot putem sugera –, acestea vin din *despiritualizare,* din uitarea unor valori, ba chiar mai mult decât atât, din dispariția din peisaj a însăși ideii de valoare. Societatea noastră este împinsă prin subversiune către *dezintelectualizarea* și *desacralizarea* vieții, către decuplarea existenței de orice agent *superior* ei și, deci, către renunțarea la un scop, la un sens. Când, duși de val, renunțăm să mai facem din existență o *slujire,* un *simbol* pentru ceva, o luptă pentru un ideal, viața devine un nimic. Țară, națiune, acestea dispar sub mușamaua uniformizării. Comunitatea, înfrățirea, cât au mai rămas, devin ceva iluzoriu, bazate tocmai pe *non-identitatea* fiecăruia și rezultate prin *golirea de conținut.* Ne unim, într-adevăr, dar nu mai suntem noi înșine, cei care am plecat.

Cum se întreprinde, *cum se face globalizarea?* Avem șansa de a găsi un exemplu la îndemână, în apropierea noastră, în consolidarea marelui Imperiu de la Răsărit, în experiența noastră de după război, în interesanta viață pe care am parcurs-o. De exemplu, cum am ajuns noi, de la obsesiile marelui Voievod Ștefan cu Pocuția (cu Pocuția să fie nu „așa și asa”, ci numai „așa”, că altfel ne mănâncă Codrii Cosminului...), la situația că „ne-am rezolvat”, nici nu mai avem hotar cu Polonia, căci acolo unde ar fi trebuit să fie avem o labă grea, pe creștetul nostru. Sau, dacă o luăm cu istoria mică, dăm de convingerea indusă de Clubul de la Roma că problemele noastre nu mai sunt *ale noastre,* sunt *globale,* atât că de atunci și până acum nu știm ce am reușit să rezolvăm prin metodele abordării globalizante. Clubul, dacă o luăm cu criteriul care ni se impune azi al performanței, dintre problemele globale de la care s-a plecat, Clubul în ce a performat? Globalizăm, dar nu ni se spune suficient de clar că un factor determinant a fost voința exprimată ieri și azi de un pact de tip Joachim von Ribbentrop-Viaceslav Mihailovici Molotov. De reținut că în Rusia o imensă putere a fost întotdeauna deținută de puternicul Department *Inostranny* Otdel, Direcția de Relatii Externe, creată de Felix Dzerzhinsky. Acum se înțelege mai bine de ce Andrei Andreevici Gromîko (1909-1989), ministru al Afacerilor Externe al URSS, președinte al Prezidiului Sovietului Suprem (1985–1988), l-a putut impune pe Mihail Sergheevici Gorbaciov (priviți datele din nou!). Ne gândim ce efect ar putea avea întrevederea cutărui afacerist de peste ocean cu unul dintre aceștia.

Revenind, să vedem cum s-a extins Rusia. Ajungând la Războiul al Doilea Mondial, apare imediat întrebarea naturală cine a câștigat cel mai mult. Ororile nazismului au încetat, bărbații care au supraviețuit s-au întors, dar în spatele acestora democrația, libertățile omului și chiar bunăstarea au început să fie puse sub semnul întrebării. Cum cine a câștigat? Nu este limpede că un mare câștigător, dacă nu chiar cel mai mare, a fost Uniunea Sovietică? Aceasta pătrunde decisiv în inima Europei, se afirmă ca supraputere și subjugă țări precum România. Tradiția imperialistă la ruși are o istorie mai îndelungată, insuficient conștientizată în Europa. Prin acapararea treptată a republicilor unionale, 15 la data dezmembrării URSS, imperiul s-a întins mereu. Ne interesează să ne dăm seama care au fost metodele, principalele arme, în acest proces de *globalizare avant la lettre,* pentru că mijloacele folosite ar putea fi regăsite astăzi, într-un câmp mai larg de exemple, Rusiei revenindu-i însă meritul patentului, al consecvenței de-a lungul istoriei.

O metodă care intră în atenție de la prima vedere o constituie impunerea limbii. Prin limbă sunt induse noțiuni, modul de exprimare și până la urmă și modul de a gândi. S-a constituit o nomenclatură rusofonă care a favorizat legăturile cu metropola, deznaționalizarea, ștergerea identităților. Întâlnim un proces similar astăzi, la scară europeană, vehicul fiind limba engleză, împreună cu o colecție de diplome de studii în țări anglofone. Puterilor europene puțin le pasă de ce s-a întâmplat/se întâmplă în state precum Azerbaidjan, Kârgâzstan, Tadjikistan, Turkmenistan sau Uzbekistan, despre care știu prea puțin.

O rapidă privire în jur ne arată că trăim într-o civilizație care se restrânge, care își revendică din ce în ce mai puține valori – persoane, idei, cărți ș.a. Suntem cuprinși de o vrie în care *interesul material* antrenează într-o cădere care pare că nu mai poate fi oprită orice altă temă/principiu de viață. Ne hrănim din absențe, ne exprimăm prin negație, experimentăm permanent o lipsă de temei. Ceea ce René Guénon îi reproșa societății de consum în [1] *La crise du monde moderne – Criza lumii moderne*, 1927, apoi în [2] *Le règne de la quantité et les signes des temps – Domnia cantității și semnele vremurilor,* 1945, ultima cu mai multe studii de caz, era caracterul exclusiv material al civilizației promovate, faptul că, în cele din urmă, singura valoare recunoscută era cea materială [1, pp. 103, 138].

Din această poziție de principiu decurg multe atitudini și comportamente inexplicabile, soluții improvizate și grave neajunsuri. Reținem câteva exemple. Sunt criticate, de pildă, proeminența acțiunii în detrimentul cunoașterii sau înmulțirea conflictelor. „Pe măsura cufundării în materie, elementele de diviziune și de opoziție se accentuează și se amplifică” [1, p. 76]. Nu cumva impasul/criza euro provine din proiectul realizării unei uniuni europene care, în loc să se bazeze pe ceva ce era, avea în fond, istorie, valori, cultură, împărtășite în comun, a năzuit să fie înainte de toate o uniune financiară, o multinațională?

Deși scrise în urmă cu ani, rândurile următoare ne suscită azi atenția: „E deci de așteptat ca descoperirile, ori mai bine zis invențiile mecanice și industriale să-și continuie dezvoltarea și înmulțirea accelerată până la sfârșitul vârstei actuale; și cine știe dacă nu cumva pericolul de distrugere pe care îl poartă cu ele nu va fi unul din principalii agenți ai catastrofei ultime...” [1, pp. 77-78].

Treptat, ne obișnuim cu reduceri masive ale componentei intelectuale, cu un implacabil proces de despiritualizare, cu grave consecințe, nu în ultimul rând, în viața personală, în relațiile din familie. Nu trebuie să ne mirăm niciun moment când vedem că abrutizarea ne face să devenim pasivi și lași, în fața unor situații poate într-adevăr fără ieșire. Încercarea de a determina o redresare este sortită eșecului, crede Guénon, atâta vreme cât se pleacă de-a-ndăratelea, de la consecințe către principii și nu invers [1, p. 123].

Trăim vremea mediocrității, a lipsei de sentimente, a prevalenței inculturii, a lenei, a neputinței de a te apuca de treabă și a dorinței de a avea totul de-a gata, ne spunea Dostoievski în *Adolescentul,* 1875. Așa fiind, ne-ar părea însă rău dacă cele spuse nu ar fi percepute ca fiind ceva țintind spre o reconstrucție, spre un început, bazat însă pe valori, pe *fondul* materialului uman. Oamenii de calitate de care este nevoie, valorile educației și culturii, îndemnul de a face ceva din viața noastră nu au dispărut, ne așteaptă chiar acum, după primul colț de stradă – cu curaj, cu încredere. Măcar să încercăm, au mai facut-o și alții și au izbutit.

Homo sapiens

O epocală victorie

Radu PINTEA

Pe 14 martie 2016 o veste a făcut înconjurul lumii, cu viteza la care circulă azi informația; desigur, a fost eclipsată de războiul din Siria, de bătălia electorală din SUA, de atentatele teroriste din Ankara, de bebelușii morți din România. Venea de la Hotelul „Patru Anotimpuri” din Seul, Coreea de Sud: o mașină bătuse la *go* pe nimeni altul decât Lee See-dol, campionul mondial la acest joc, de strategie, spun cunoscătorii.

Gata în orice moment ca pentru un subiect gras să bage bățul prin gard, în nedomolita ei scormoneală după subiecte fierbinți, presa a dovedit încă o dată că „ține cu ursul” atunci când s-a apucat să trâmbițeze că mașina a bătut omul într-un domeniu care se considerase până atunci strict rezervat: gândirea. Google fusese cea care plătise pentru crearea mașinii al cărei nume era AlphaGo produsă de subgrupul DeepMind. Nimeni nu a spus că omul s-a bătut pe sine, deoarece DM era tot o creație a sa care pur și simplu a beneficiat de rutine de căutare și optimizare a soluțiilor mai avansate, tot așa cum Google preluase un nucleu de căutare Iexplore, Netscape, Mosaic, Lykos, apărute toate în perioada de pionierat a internetului și îi rafinase rutinele până la punctul în care DeepMind ajunsese să facă ceea ce, după cum s-a văzut, făcuse.

Persoanele avizate din mediul academic și științific s-au declarat alarmate. Ce îngrijora mai ales era perspectiva aplicațiilor unei asemenea mașini lăsate slobode în mijlocul fiefului uman.

Aveau dreptate să se îngrijoreze. Însă amenințarea se prezenta dintr-un alt unghi, cu mult mai pervers.

Dacă în 6 august 1945, când a avut loc primul bombardament atomic al unei așezări locuite de ființe umane, omul a dovedit practic că se poate anihila pe sine, și încă cum!, la începutul lui martie 2016 bipedul suprem a semnalat faptul că se poate înfrânge pe sine și, făcând asta, să recunoască în sfârșit un lucru de altfel evident: nimeni nu poate sări peste umbra lui.

Iată, așadar, după mii de ani în care ființa supremă de pe Pământ a tot șlefuit și diversificat ciomegele cu care putea sparge fizic capul altor semeni, că s-a ajuns azi ca omul să-și spargă capul, la figurat, în tentativa sa de a bate o mașină de gândit go, denumită de creatorii săi AlphaGo.

Și faptul divers pe cale de a deveni legendă relatează sec că jucătorul uman, și nu orice jucător, ci cel mai bun de pe planetă la go, a fost învins. Aceasta e știrea.

Să încercăm să vedem, cine sau ce, pe ce sau pe cine a bătut, de fapt. Nu e greu. „Nu necesită fierbere”, adică, următoarele propoziții nu necesită sforțări mai intense decât cele necesare la clasa a IV-a primară:

1. Omul e om.
2. Mașina nu e om.
3. Omul se joacă.
4. Mașina nu se joacă și nu joacă dacă nu e programată.
5. Omul a făcut mașina.
6. Mașina nu a făcut pe om.
7. Deci: omul se joacă cu mașinuțe (cu ce mașini vrea el).
8. Omul nu joacă *împotriva* mașinii
9. Omul nu trebuie să dea socoteală nimănui de ce sau cu ce se joacă.
10. Omul se joacă pur și simplu.
11. Competiția cu mașina nu există.
12. Omul a creat mașina ca să-l ajute la simplificarea treburilor sale, nu la încurcarea lor și mai tare.

Deci: dacă omul se joacă cu o mașină (de go în cazul nostru), mașina însăși este o parte din jocul lui, *nu* competitor.

Așadar, AlphaGo, indiferent ce urlă tabloidele totdeauna cu mare apetit de „sânge pe pereți”, nu e o *jucătoare de go,* ci o piesă în jocul omului; una în plus.

În suprema, sublima și splendida sa libertate, de a juca și a se juca după bunul său plac, când, cu cine sau cu ce are el chef, omul a hotărât să se joace cu el însuși. Mai bine ar fi fost dacă nu ar fi comis păcatul de a-și imagina că, făcând totuși asta, se poate bate pe sine.

Înfrângerea sa (repet, *nu* de către propria sa creație, mașina, ci *prin* ea și în această prepoziție stă toată diferența) demonstrează prețul piperat plătit pentru păcatul comis – cel mai detestabil dintre toate și cel mai primejdios: trufia.

Lanțul de silogisme se închide aici, clasic, cu o morală paradoxală și enigmatică în același timp. Înfrângerea sa echivalează cu o victorie – una epocală. Numele său este (sau ar trebui să fie) înțelegerea naturii limitelor și asumarea consecințelor unei forțări a granițelor impuse de firea lucrurilor așa cum sunt ele moștenite.

Fiindcă în Hotelul celor Patru Anotimputi din Seul, nu mașina l-a sfidat pe om, ci el s-a sfidat pe sine, s-a provocat, a comis păcatul înfruntării, a „pierdut” și s-a mulțumit cu locul doi într-un joc în care juca și de fapt se juca un singur jucător. Numai că mașina nu știe că ea e pe locul unu.

Recunoașterea absurdității acestei ierarhii poate fi la un moment dat, nu neapărat azi sau mâine, cel mai de preț câștig nu pentru un biet campion de go, ci pentru întregul regn al umanității, cu tot ce are acesta mai nobil și mai de preț.

Ce s-a anunțat a fi fost o înfrângere a omului de către mașină este o victorie a omului asupra lui însuși ori, conform identităților logice din tabla de operații, o înfrângere a omului de către el însuși. Oricum ai lua-o, după o luptă grozavă contra propriilor sale unelte și algoritmi, în încleștarea nevăzută cu sine însuși, el se consideră înfrânt după toată această sintetică, apoteotică, climactică și de-a dreptul romantică supraexcitare intelectuală. Reducând la absurd: cineva se joacă cu el însuși și constată că iese pe locul doi. Vă sună cumva a extras dintr-o fișă de observație culeasă dintr-o rezervă psihiatrică? Așa și trebuie.

Se omit sau se lasă într-adins omise două fapte capitale: 1) doar omul, în augusta, neîngrădita și viguroasa exercitare a libertății, e singurul în stare să joace și, după caz, să se joace; mașina – *nu;* 2) mașina, ca și jocul, este tot o creație a omului. Din 1) și 2) rezultă pe cale de consecință că renumitul și umanul nostru Lee See-dol, campion mondial la go, a fost bătut, prin interpusă, tot de un semen uman, care a realizat mașina (Grupul DeepMind condus de cipriot-singaporezul Demis Hassabi).

Într-un astfel de caz, mașina, de go în cazul nostru particular, nu este un alt jucător de go și cu atât mai puțin un campion adevărat, ci o altă piesă de go menită să complice și mai mult viața și așa destul de complicată a speței umane, facțiunea mai dedată la giumbușlucuri.

Dacă demonstrația v-a convins până aici, precis vă veți întreba și de ce mă rog o fi „epocală” victoria (se poate citi la fel „înfrângere”, fără a se schimba sau pierde nimic din semnificație): poate fi pentru prima dată când se recunoaște public slăbiciunea, dar nu ca putere de calcul, ci slăbiciune pentru *supremație* a minții omenești, propensiunea de a născoci lucruri care-i pot amenința, ba chiar surpa, fundația; întregul supraalgoritm pare a fi clădit special numai pentru acest scop. Dacă astfel de mașini AlphaGo specializate în altceva decât în jocul de go ar fi lăsate de „capul” lor, ca să mai facem o cimilitură, adică să se „ocupe” ele de viața și de treburile noastre… las la imaginația fiecăruia să-și reprezinte consecințele și gradul lor de seriozitate.

Pentru prima dată, omul pare a fi gustat din ambrozia smereniei pus față în față cu propria sa putere care trebuie exercitată cu mare băgare de seamă în noua ortodoxie cibernetică răsărită la orizont și pe cale a se articula într-o structură global–neuronală în a cărei grilă nimic din ce se cunoaște nu va mai semăna cu ce-a fost până acum.

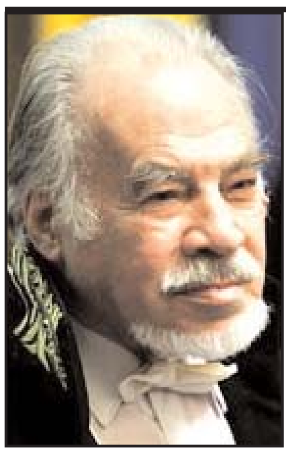
Bine ar fi dacă nu doar jucătorii de go ar fi cuprinși de această stare de veghe tulburată de fiori de îngrijorare. Această nouă dimensiune, iată, azi demonstrată, a cunoașterii capsulate în lucruri care par a-și depăși limitele și a migra incontrolabil și inevitabil spre alte moduri de organizare și ierarhizare, spre alte concepte total necunoscute, ar trebui cu adevărat să ne pună serios pe gânduri pe noi toți ceilalți, jucători mai buni sau mai slabi, dar tot jucători într-un fel sau altul.

Și pentru că tot e de *bon ton* să mermelească fiecare după cum îl duce capul subiectele geopoliticii la zi, mă mănâncă stiloul dacă nu o să scriu o minihermeneutică în cheia în care s-ar putea interpreta ce s-a întâmplat la Seul, în timp ce pe la noi se înfulecau mucenici, se împărțeau zambile la domnișoare și doamne, iar domnii se cinsteau cu 44 de pahare de vin.

O creație Google (americană) bate măr (la cap) un coreean, asul așilor, la el acasă, în Seul (Coreea), într-o disciplină care până atunci constituise supremația absolută a asiaticilor. Ca un terrier care-și marchează teritoriul, spiritul american a mai marcat un avanpost pe tabla – iată, de go – a lumii. Propagandistic, evenimentul prea sună cam așa (indiferent în ce limbă l-ai turna): „Fraierilor care sunteți, noi, cu mașinile noastre, v-am bătut și la jocul vostru, cu capetele voastre!” Altfel spus, să nu care cumva să se uite cine e boss-ul boșilor, abonat pe viață și pe geologie și pe toată harta fizică a planiglobului la careul A1 din orice tablă de materii sau listă de oaspeți.

Spiritul American (și aici subliniez cu două linii groase că nu mă refer nici la poporul american și nici la întinderea geografică etichetată omonim, care sunt două entități total diferite pentru scopurile prezentului excurs) era musai să marcheze în deplasare.

Istoria de lângă noi

O domnie fondatoare

Acad. Dan BERINDEI

În 2016 s-au împlinit 150 de ani de la încheierea domniei lui Alexandru Ioan Cuza, „domnul Unirii”, cel care a întruchipat în persoana sa unul dintre momentele fondatoare ale României moderne. Ales în unanimitate, lucru rar, mai ales la români!, el a avut o domnie rodnică, cu succesive împliniri de însemnătate capitală. A fost unul dintre făuritorii *țării celei noi.*

Evenimentul a trecut neremarcat, având loc în sens invers ceea ce se petrecea în perioada totalitară cu domnitorul Carol! Există, este adevărat, în evoluția istorică hotare despărțitoare și prăpăstii, dar nu se poate afirma acest lucru despre binomul domnilor Cuza și Carol. Judecați senin de istoricii adevărați, ei nu pot fi văzuți în opoziție, deoarece în realitate domniile lor aparțin unui *proces unic* și ele merită a fi apreciate ca întregindu-se. Carol I a fost în fruntea țării aproape o jumătate de veac, iar Cuza n-a domnit decât șapte ani, dar procesul de construcție din vremea guvernării sale a fost remarcabil și a reprezentat o bază esențială pentru opera constructivă a celui care l-a urmat. *Ei s-au întregit și continuat.*

Domnitorul și apoi, din 1881, regele Carol a beneficiat de condiții ceva mai favorabile decât predecesorul său și de un răgaz cu mult mai lung. A îndreptat – a corectat – unele lucruri realizate de Cuza Vodă, dar în ansamblu le-a respectat și le-a folosit în mersul său înainte. N-a putut să-i satisfacă dorința de a reveni în țară, deoarece puteau avea loc frământări care trebuiau evitate la începutul domniei sale, dar și cel destărat, cu demnitate și adevărat patriotism, a acceptat situația, nefortând lucrurile. Vizitând-o pe doamna Elena, domnitorul Carol a ținut să-și exprime pe această cale prețuirea față de înaintașul său, iar statuia lui Cuza de la Iași a fost ridicată și inaugurată în vremea domniei regelui.

Cu pași mai înceți, Carol I a continuat și întregit opera domnitorului Cuza. El a acționat în fruntea clasei politice a vremii cu luciditate și fermitate, a folosit din plin avantajele unei domnii dinastice și timpul cu mult mai îndelungat de care a dispus, dar acest lucru nu elimină faptele predecesorului, mai ales când ele aveau să fie folosite ca temei pentru faptele celui care a preluat conducerea țării.

Când ne reîntoarcem în anii de mijloc ai veacului al XIX-lea, nu putem să nu rămânem uimiți privind opera de construcție remarcabilă din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Procesul începuse de fapt mai înainte, în limitele posibilului, dar și a viziunilor și curajului domnilor regulamentari și a celor de la Balta Liman, într-un fel și ei continuați de „domnul Unirii”. Dar Cuza era un „om de la 1848”, el era un executant îndrăzneț și hotărât al celor care se ridicaseră cu îndrăzneală și care suferiseră și rigorile și durerile exilului și, totodată, el înțelesese oportunitățile care se ofereau prin noua optică a marilor puteri, după Războiul Crimeii și Tratatul de la Paris, față de Dunăre și Principate. În consecință, a înțeles s-o ia înaintea istoriei, mergând însă pe liniile de forță care se creaseră. S-a purtat ca un domn neatârnat, deși independența avea să mai întârzie să fie dobândită aproape două decenii, patru ani după încetarea sa din viață!

Cuza Vodă s-a aflat în fruntea țării atunci când succesivele reforme înnoitoare au fost înfăptuite. Toate domeniile vieții publice au fost atunci aduse în rând cu vremurile. Finanțele publice, sistemul de impozitare (încetând privilegiile unor categorii sociale), lucrările publice, administrația, instrucțiunea publică și instituțiile culturale modernizante și în același timp instrumente prețioase de aliniere la parametrii universali, Biserica și armata, recuperarea de către stat prin secularizare a aproape un sfert din teritoriul țării „închinat”, reașezarea pe noi baze, mai largi, a vieții social-politice și însemnata reformă agrară, eliberatoare a țărănimii și temei pentru mica proprietate, au reprezentat, într-o rapidă succesiune în cursul domniei sale, părți de însemnătate capitală ale procesului de construcție a României moderne.

Dar poate și mai importantă a fost poziția îndrăzneață a domnitorului Cuza pe plan internațional. El nu s-a plecat și, deși nu a beneficiat de neatârnare, a acționat îndrăzneț, ca un principe independent, folosindu-se mai ales de faptul că țara sa era supusă unei protecții colective a puterilor, în temeiul Tratatului de la Paris din 1856 și a Convenției din 1858, care cereau pentru România consensul colectiv al acestor puteri, ceea ce era de obicei imposibil! Nu s-a sfiit să calce protocolul, pentru a afirma poziția țării sale, așezându-se lângă sultan în vizita făcută acestuia în 1860 și ignorând scaunul care i se pregătise, ca vasal și nu ca egal al celui vizitat! A știut, de asemenea, să respingă tentativele de imixtiune ale reprezentanților marilor puteri în problemele țării și să-și afirme față de acestea poziția superioară conferită de înalta sa demnitate. A știut totodată să evite acutizarea unor neînțelegeri sau conflicte, având un simț deosebit al posibilului și al limitelor de acțiune.

Timpul care i-a stat la dispoziție și gravitatea unor situații, ca și necesitatea de a se folosi de oportunitățile care se ofereau, i-au impus un ritm intensificat, ceea ce avea să-i provoace nu puține complicații. Totodată, el n-a avut răbdarea și abilitatea succesorului său, care a fost un excelent administrator al politicii. Țelul său era grabnica construcție a unei țări noi, nu numai ca urmare a momentului major de unificare din 1859, ci și pentru a da viață unei construcții pe care o permitea și impunea noul cadru internațional care se crease. A avut, neîndoielnic, în parte datorită și conflictelor interne existente, tendința creșterii autorității sale în stat, în această privință succesorul său evitând măsurile extreme, demonstrând o remarcabilă capacitate de a manevra situațiile politice și de a înfrunta astfel crizele. Alexandru Ioan Cuza a ajuns la soluția extremă a loviturii de stat, dar prin aceasta a creat premisele propriei sale înlăturări. A făcut-o, deoarece a corespuns temperamentului său, dar, în același timp, acțiunea din 1864 a reprezentat și alegerea unei soluții care, în situația dată, era „drumul cel mai scurt” spre atingerea unui țel fundamental, cel al realizării reformei agrare, chiar dacă aceasta ascundea și premisa unui sfârșit al domniei!

De câtă demnitate a dat dovadă domnul Unirii după abdicarea sa, refuzând să accepte sprijinul interesat al reprezentanților unor puteri și ținând seama de interesele națiunii și țării și nu de propria sa carieră! După șapte ani de domnie împlinită, el a trăit ultimii șapte ani ai vieții cu fruntea sus, manifestând neabătut simțămintele patriotismului său dezinteresat.

În perspectiva a 150 de ani de la încheierea domniei sale, Alexandru Ion Cuza, ctitor de seamă al modernității României și patriot ardent, se impune cinstirii națiunii, respectului și mai ales neuitării.

Și a marcat. În felul său de neuitat. Cu dâră adâncă. Un *connaisseur* mi-ar putea strecura o amicală și nu mai puțin malițioasă atenționare cum că Google a fost achiziționată de chinezi, iar eu i-aș putea răspunde la fel de urban că în lumea de azi inerția percepției e cea care contează mai mult decât însuși adevărul. Urma, dâra, impresia lăsată la Seul ar trebui să fie pur și simplu atât de mare, de stânjenitoare și de strivitoare, încât percepției publice să-i fie pur și simplu imposibil să o nesocotească sau s-o scalde în ridicol. Amar, dar adevărat, percepția e totul, e mai adevărată decât adevărul, cel puțin pe termen scurt și mediu – cele care de fapt sunt cele mai fierbinți și suculente într-o viață de om.

Un alt dibaci mi-ar atrage atenția că Seul e în Coreea de Sud, nu în cea de Nord. Atunci când vine vorba de marcarea teritoriului, îi voi răspunde acestui bun geograf, nu are niciun fel de relevanță dacă vorbim de Coreea de Nord sau de Sud, de cea de Est sau de cea de Vest. Toponimic tot de Coreea vorbim, topologic e un alt copac de marcat – revenind la figura de stil cu câinele – în acest nou val de război asimetric și atipic, concentrat pe cucerirea chiar a fundamentelor percepției.

Ducând până la ultima consecință aceasă abruptă hermeneutică a ofensivei, aș zice că victoria de la Seul este un mare triumf ideologic, ce-i drept, al unei mentalități orientate pe supremație, al cărei vector doar din coincidență vine dinspre punctul cardinal botezat Vest – un anumit vest contra est, o bătaie cu pumnii în piept cum fac gorilele când vor să arate cine e ăl mai tare și mai mare din luminiș (păcat că sunt pe cale de dispariție – gorilele).

Ceea ce mă face să cred că această decodificare probabilă e justă în esența ei e o fotografie în alb și negru din 1945, imediat după detonarea bombei atomice deasupra orașului Hiroshima. În ea apare, pe un fundal alb, lipsit într-adins de orice reper, Împăratul Japoniei lângă un Mickey Mouse uriaș, mai mare cu un cap decât el, rânjind cu gura până la urechi și ținându-l protector pe Împărat cu laba petrecută pe după umeri. Un șoarece rânjit cu gura până la urechi, robust și victorios, un erou de desene animate mult dilatat, alături de silueta unui împărat înfrânt, sugerând intens expresiv scufundarea în sine. Imaginea este un haiku de extremă densitate. Ea glăsuiește elocvent, sec și năpraznic despre cine e cu adevărat mic și cine e cu adevărat mare, despre slăbiciune umană și despre forțe peste cele firești, despre vinovat și despre călău, despre scări ale valorii și despre cum trebuie luat totul în această lume uneori prea ușor dispusă să folosească tot ce are la îndemână pentru a-și atinge scopurile, indiferent de consecințe. Poza, o capodoperă de minimalism de un rarisim ermetism, înseamnă cu mult mai mult decât se vede. Atunci, pentru a termina un război, trebuia zdrobită conștiința măreției, a supremației. Mai tare decât aneantizarea unui oraș întreg în câteva secunde, renăscut mai târziu peste rănile și ruinele trecutului, avea să usture nimicirea prin ridiculizare. Ce e mai ridicol decât un șoarece mai mare ca un om căruia îi dă cu tifla? Dâra a fost și atunci puternică și de neconfundat. Și atunci s-a marcat. De neuitat.

Uitați ultimele 6 paragrafe. Ele pot fi doar radiografia anticipată a unui coșmar. Mai bine să revenim la contemplarea perspectivei serene a unui campion care la un antrenament a vrut să-și pună drept piedică propriile sale talente de strateg. Și a reușit. Mai înainte de a fi coreean, Lee See-dol cel Înfrânt este Omul cel Victorios.

În acest discernământ stă măreția. Și-n oricare altul.

Statul Pontifical - un actor politic atipic pe scena internațională

Nathaniel CORNOIU-JITĂRAȘU

În urmă cu mai bine de zece ani, aflându-mă în Franța la studii postuniversitare, am fost curios să aflu împrejurările în care s-a produs despărțirea Bisericii Occidentale de cea Ortodoxă (eveniment cunoscut sub denumirea de Marea Schismă, petrecută pe 16 iulie 1054).

Cu acea ocazie, am găsit printre altele o informație aparent fără valoare, dar care ulterior s-a dovedit extrem de utilă și anume că, în ajunul Schismei, pe 18 iunie 1053, la *Civitate* (Civitella del Fortore, lângă Foggia de astăzi), o coaliție inițiată de Papa Leon al IX-lea și formată din mercenari suabi, din italieni și din lombarzi a fost înfrântă sever de normanzi, iar Suveranul Pontif a fost luat prizonier, captivitatea lui Leon al IX-lea durând aproape nouă luni. Eliberarea a avut loc pe 12 martie 1054, cu puțin înaintea decesului survenit pe 19 aprilie 1054.

În acel moment, mi-am dat seama că, în loc să-mi potolească curiozitatea, episodul din 1053 este de natură să genereze alte nedumeriri, pentru simplul motiv că, la fel ca în zilele noastre, în urmă cu o mie de ani, episcopul Romei era șeful unei formațiuni politice: Statul Pontifical (numit astăzi Vatican).

Cunoscând interdicția din Dreptul canonic referitoare la ocuparea de către clericii creștini a oricăror funcții politice (interdicție aflată și azi în vigoare), am sesizat imediat existența situației paradoxale în care se află Pontiful Roman în dubla sa calitate de șef al clerului catolic și de lider al Statului Papal, la rândul său, acest statut cerând să fie examinat și explicat în mod obiectiv. Însă, nefiind de formație teolog, pentru a desluși acest paradox am avut la dispoziție o singură metodă de cercetare, și anume, analiza Statului Pontifical din perspectiva Dreptului internațional.

Poziția Statului Pontifical pe scena internațională a fost considerată în doctrina juridică a fi un subiect clasic, interesant și dificil.

Istoria acestui Stat începe cu falsa *Donație a lui Constantin;* acest document a fost utilizat inițial de către Curia Romană, la jumătatea secolului al VIII-lea, pentru obținerea de la liderii francilor a primului teritoriu pontifical, a cărui capitală a fost Urbea eternă.

Ulterior, așa-zisa *donație a lui Pépin cel Scurt* (754) a fost punctul de pornire al unui proces de constituire a statalității pontificale, întins pe aproape o mie de ani și care s-a încheiat cu ocuparea republicii San Marino în 1739.

În componența Statului Pontifical au intrat rând pe rând: comitatul Venaissin (1274), regiunea Romagna (1275-1279), orașul Avignon (1348), Foligno (1439), senioria Imolei (1473), Perugia și Bologna (1506), Parma, Piacenza și Reggio (1512/1513), Mărcile italiene (1545), ducatul Castel Gandolfo (1596), ducatul Ferrarei (1598), ducatul de Urbino (1631/1633), ducatul de Castro și comitatul Ronciglione (1649).

Guvernământul pontifical este de tip ierocratic și are o structură aparte, compusă din Biserica Romano-Catolică, Sfântul Scaun, Suveranul Pontif și Statul Papal, fiecare dintre aceste entități având un regim special în Dreptul internațional, de o atenție deosebită bucurându-se liderul papal (învestit cu cele trei puteri ale statului: legislativă, executivă și judecătorească).

O trăsătură specifică Statului Pontifical și totodată puțin cunoscută este caracterul său constituțional, derivat din cele șapte acte fundamentale ale entității politice papale, care s-au aflat în vigoare timp de mai bine de șase secole, începând din 1278 și până în prezent, mai puțin în perioada 1850-1929.

Politica externă a Statului Papal își are obârșia în programul politic al Papei Grigore al VII-lea (*Dictatus Papae,* 1075), implementarea sa implicând arogarea de către Suveranii Pontifi a unei lungi serii de prerogative în materiile administrativă, jurisdicțională și legislativă, exercitate atât la nivel intern, cât și pe plan internațional de-a lungul mai multor secole.

În doctrina juridică s-a arătat că apogeul puterii papale a fost atins la începutul secolului al XIII-lea și că decăderea sa a început după anul 1300, ca rezultat al unor cauze obiective: refuzul regelui Franței, Filip al IV-lea cel Frumos (1285-1314), de a respecta anumite obligații impuse de Papa Bonifaciu al VIII-lea (1294-1303), combaterea de către unii juriști a teoriei privind preeminența papală față de Imperiul Romano-German și decizia electorilor imperiali de a elimina formalitatea aprobării papale din procedura privind alegerea împăratului romano-german.

În literatura de specialitate a fost observat cu justețe faptul că abia prin Pacea religioasă de la Augsburg (1555) și prin Tratatul de pace din Westphalia (1648) statele europene și-au câștigat definitiv dreptul de a reglementa singure modul de organizare socială, aceasta ducând practic la excluderea Papei din sfera persoanelor competente

să intervină în politica internă a entităților statale din Lumea veche, excludere care a atras protestele repetate ale Suveranului Pontif marginalizat în spațiul politic occidental.

În Evul Mediu, liderii religioși de la Roma au emis fără succes multe pretenții teritoriale în Italia și în afara ei, iar profilul politic al Statului Pontifical nu ar fi complet fără zugrăvirea componentei sale militare, de-a lungul a doar opt secole (1054-1870) Papa implicându-se direct sau indirect în zeci de alianțe militare și conflicte armate și fiind parte la numeroase acorduri de pace.

Expansiunea teritorială a Statului Pontifical a încetat la foarte scurtă vreme după ce a atins punctul său maxim, în 1740 începând procesul invers, de restrângere, care a durat doar 130 de ani, principalul factor care a generat acest fenomen fiind consolidarea statului național în Franța și în Italia.

Reducerea treptată și ireversibilă a teritoriului papal a fost accelerată în perioada 1798-1870 de patru extincții complete ale Statului Pontifical, în intervalele 11 februarie 1798 – 27 noiembrie 1798, 14 decembrie 1798 – 19 septembrie 1799, 17 mai 1809 – 9 iunie 1815, 5 februarie 1849 – 3 iulie 1849 și 20 septembrie 1870 – 6 iunie 1929 entitatea politică pontificală lipsind de pe scena politică internațională.

Cu toate acestea, disparițiile repetate ale Statului Papal au fost urmate de fiecare dată de procesul invers, fiecare extincție fiind succedată de o restaurație, cea mai recentă având loc în 1929.

Ce s-a întâmplat în intervalul dintre ultima extincție a Statului Papal (1870) și înființarea Vaticanului (1929)? Extincția Statului Papal în 1870 a fost o consecință a procesului de unificare a Regatului Italiei, față de care Scaunul Roman s-a opus până în ultima clipă, fapt care reprezintă probabil cel mai vizibil amestec al Papalității în viața politică a unui popor suveran. Cucerirea Romei de către armata italiană pe 20 septembrie 1870 a implicat ocuparea capitalei Statului Pontifical, însă apartenența Cetății eterne la Coroana italiană a fost hotărâtă de populația autohtonă, care și-a exprimat voința prin plebiscitul din 2 octombrie 1870.

Ulterior, regimul juridic al Papalității în perioada 1871-1929 a fost fixat de legiuitorul italian prin Legea garanțiilor din 13 mai 1871.

Actualul Stat Papal (denumit oficial *Statul Cetății Vaticanului*) a fost creat pe 11 februarie 1929, la Roma, prin Acordurile de la Lateran încheiate de Italia și Sfântul Scaun, pentru stingerea diferendului italo-pontifical denumit Chestiunea romană, în acest fel Italia renunțând la o mică parte a teritoriului său (44 de hectare), iar Pontiful Roman redevenind lider al unei formațiuni statale.

În urma cercetărilor întreprinse, am constatat neîndeplinirea de actualul Stat Pontifical a criteriilor codificate în Convenția de la Montevideo din 26 decembrie 1933, pentru următoarele motive obiective:

i) absența populației autohtone a Vaticanului,

ii) existența unui teritoriu impropriu pentru locuit și care se află integral în proprietatea exclusivă a altui subiect de Drept internațional – Sfântul Scaun, care l-a dobândit prin încălcarea flagrantă a Constituției Italiei în 1929 de către premierul fascist Benito Mussolini,

iii) caracterul atipic al Guvernul vatican, datorat faptului că cele trei puteri ale Statului se află în mâinile unei singure persoane, episcopul catolic al Romei, și doar exercițiul lor este asigurat de alte persoane,

iv) capacitatea de a întreține relații cu alte state aparține doar nominal șefului Statului Papal, exercițiul ei fiind în sarcina unui organ al altui subiect de Drept internațional și anume Secretariatul de Stat al Sfântului Scaun.

Astfel, în acord cu opinia majoritară exprimată în literatura de specialitate, consider că Statul Cetății Vaticanului este lipsit de personalitate juridică internațională.

Prezența Vaticanului pe scena internațională ridică, totuși, o serie de probleme de ordin practic, în condițiile în care legăturile dintre Vatican și Italia își au izvorul în Acordul politic din 1929, însăși subzistența Statului Pontifical fiind asigurată de către Statul italian.

Astfel, Principatul Andorrei se găsește într-o poziție de subordonare față de Vatican, din moment ce unul dintre cei doi șefi ai săi, și anume co-prințul cleric, este desemnat direct de către Papă.

Relațiile Vaticanului cu Uniunea Europeană sunt de natură diplomatică, dar și monetară, începând cu 1 ianuarie 2002 moneda oficială a Statului Pontifical fiind euro.

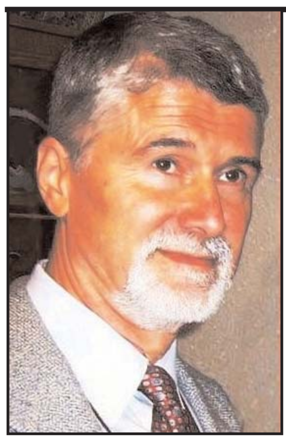
Vaticanul figurează ca parte semnatară a peste 60 de convenții internaționale în materii diverse (e.g., serviciile poștale), în condițiile în care reprezentarea sa în plan interstatal este de competența unui organ al altei persoane de Drept internațional.

Actualul Stat Pontifical nu are statutul de observator la Organizația Națiunilor Unite, iar poziția sa de membru al unor organizații internaționale guvernamentale (e.g., Interpolul) și neguvernamentale (e.g., Asociația Medicală Mondială) ridică numeroase semne de întrebare referitoare la legalitatea poziției sale.

Examinarea minuțioasă a celui mai atipic dintre actorii statali europeni din ultimul mileniu și jumătate conduce la identificarea a trei forme pe care le va putea îmbrăca în viitor Statul Pontifical și anume: statu-quo-ul, statalitatea deplină și extincția.

Nathaniel Cornoiu-Jitărașu s-a născut pe 28 februarie 1979 la Ploiești, a studiat Dreptul românesc la București, Dreptul privat francez la Tours, Dreptul internațional și comparat al mediului la Limoges și Dreptul internațional public la Haga. Este jurist de profesie, iar pe 21 iulie 2014 a susținut cu succes teza de doctorat în drept intitulată *Statul Pontifical în Dreptul internațional de la origini și până în prezent,* la Facultatea de Drept a Universității din București.

Istoria de lângă noi

Un temperament de luptător: Vasile M. Kogălniceanu (1873-1941)

Radu PETRESCU-MUSCEL

Demn urmaș al celui mai important colaborator al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, Vasile M. Kogălniceanu, prin activitatea sa frenetică de publicist și om politic, pătrunde rapid în galeria personalităților care și-au dedicat întreaga viață îmbunătățirii traiului țăranului român.

Fiul de boiernaș cu rădăcini basarabene se naște la Iași, pe 29 noiembrie 1863, într-o familie binecuvântată cu nu mai puțin de opt copii (3 băieți și 5 fete). Primele studii le face în Iași, cu profesori particulari, iar cele gimnaziale la Berlin. Apoi absolvă Facultatea de Științe Agricole din Grignon (Franța), unde își perfecționează spiritul analitic de cercetare a problemelor țărănimii.

Reîntors în țară, devine administrator de plasă (subprefect), apoi inspector al Domeniilor Coroanei, în Dobrogea. Familiarizat din tinerețe cu lumea satului, publică intens astfel de articole, începând cu anul 1891, în ziare sau reviste ca *Epoca, Gazeta Țăranilor,* sau *Șezătoarea*.

Pe lângă problema țărănească, militează pentru sistemul electoral bazat pe votul universal, fondând, împreună cu Vintilă C.A. Rosetti și Ion Nădejde, Liga votului universal (1895), iar în 1896 Liga pentru repausul duminical. Activitatea sa de publicist continuă la publicațiile *Românul,* condusă de Vintilă C.A. Rosetti, unde este prim-redactor, și la *Steaua Dunării,* pe care o întemeiază și unde semnează numeroase articole. Din anul 1901 va conduce timp de cinci ani ziarul *Agrarul.*

Încă din 1896 este membru al secțiunii București a Ligii Culturale, unde este respectat, iar viitorul președinte al Ligii, generalul Pilat, îl deleagă în mai 1905 să reprezinte secțiunea la lucrările Congresului din 5-6 iunie.

Contrariat de ștergerea sa, în 1885, de pe listele electorale ale Colegiului I Huși, înțelege rapid că ideile sale democratice își pot găsi consacrarea doar militând în cadrul unui partid din rotativa guvernamentală. Totuși, se înscrie în partidul liberal abia în 1893, fiind ales în 1895 deputat liberal al Colegiului III din județul Roman.

Cu prilejul primului Congres al Științelor Sociale, organizat la București, în septembrie 1906, în cadrul Expoziției Jubiliare, lansează, în calitate de conducător al Secției Economie Socială, manifestul-programatic „Către săteni” și încearcă să constituie un partid țărănesc. În acest scop, se consultă și cu profesorul ieșean A.C. Cuza, pe linia unei colaborări, în cazul în care acesta ar fi fost dispus să renunțe la tradiționala sa politică antisemită. Tentativa sa eșuează, dar o serie de puncte de vedere comune vizând soarta populației majoritare, țărănimea, potențează o viitoare colaborare în cadrul Partidului Naționalist Democratic, înființat în 1910 de profesorii Nicolae Iorga și A.C. Cuza.

Angajamentul său constant în favoarea soluționării situației grave în care se afla țărănimea trezește suspiciuni echipei liberale venite la putere în toiul răscoalelor declanșate în martie 1907, pe fondul acuzațiilor lansate de conservatori cum că liberali marcanți ar fi pus „paie pe foc”.

Imediat după răscoalele țărănești din 1907 este ținut sub observație la domiciliul său din București, iar în perioada aprilie-august este închis la Giurgiu pe baza unui mandat de arestare, deși acuzarea nu deținea dovezi care să probeze vinovăția certă a celui considerat „instigator la război civil”. Din acest motiv, tânărul judecător Toma Dragu refuză semnarea, apoi reconfirmarea mandatului de arestare, preferând să demisioneze din magistratură și să îi devină apărător, alături de Petre Grădișteanu, aflat în conducerea Ligii Culturale. Guvernul liberal a încercat compromiterea unor personalități marcante neînregimentate politic, pentru a-l proteja pe ministrul Spiru Haret, care abordase încă din 1906 chestiunea țărănească într-un mod similar. Nereușind cu Nicolae Iorga, protejat de studenți în urma succesului demonstrației pentru limba română din piața Teatrului Național (13 martie 1906), și nici cu Constantin Mille, care contraataca permanent în paginile ziarului *Adevărul,* guvernul i-a găsit țapi ispășitori pe Vasile M. Kogălniceanu și pe Alexandru Vălescu, redactorul *Gazetei Țărănești,* cumnat și vechi colaborator al lui Constantin Dobrescu-Argeș, cu mai multe mandate de deputat din partea vechii Partide Țărănești. Demisia lui Toma Dragu trezește suspiciunea presei și, de teama reînceperii agitației în lumea rurală, Toma Stelian, ministrul liberal al Justiției, recomandă regelui Carol I emiterea unui decret de amnistie, iar procesul nu mai are loc. Susținut în permanență de soția sa, Elisa, are și sprijinul vârstnicei sale mame, Ecaterina Kogălniceanu, aflată în pragul morții, care a trimis personal o petiție regelui pentru grăbirea judecării și clarificării situației fiului, la rândul său grav bolnav. Amnistia nu rezolvă însă problema, așa cum nici paleativele inventate de liberali în locul unei reforme agrare absolut necesare nu fac decât să amâne soluționarea chestiunii țărănești după sfârșitul Primului Război Mondial.

Mihail Kogălniceanu

Vasile M. Kogălniceanu

Calomniile liberale îl determină pe Vasile M. Kogălniceanu să se înregimenteze în Partidul Naționalist Democratic, a cărui platformă-program oferea soluții aproape identice cu cele pe care le preconiza. Simpatiza acest partid încă de la înființare (1910), având contacte încă de atunci cu organizația bucureșteană, din care făcea parte și studentul dâmbovițean Gheorghe I. Cotenescu, funcționar în centrala Ligii Culturale și viitor preot, hirotonit și stabilit în județul Muscel după căsătorie.

Declarația sa de la Congresul din 23 mai 1913 este edificatoare: „Când am intrat în Partidul Naționalist am știut totul, am cunoscut toate dificultățile și cu toate acestea am intrat hotărât de a înlătura toate obstacolele, a suferi toate neajunsurile, dar nu-l voi părăsi niciodată și când toți îl vor părăsi am convingerea că noi trei (Iorga, Cuza și Kogălniceanu) vom ține steagul partidului nostru”.

Este ales imediat președinte al organizației bucureștene și cooptat în comitetul conducător, alături de Nicolae Iorga, A.C. Cuza, Damian Drăgănescu și dr. Ștefan Bogdan. În 1914 candidează fără succes la Colegiul III – Prahova, în timp ce Nicolae Iorga este ales deputat de Prahova, la Colegiul II.

Poziția sa intransigentă în favoarea țărănimii îl face indezirabil și în ochii ocupantului german, fiind arestat în 1917 și depus la Închisoarea Văcărești.

După război, influența sa în cadrul P.N.D. crește și, în iunie 1919, propune extinderea partidului în Transilvania și Bucovina. La primele alegeri organizate în România Mare pe baza votului universal obține mandatul de deputat de Ilfov și este numit raportor al partidului pe probleme de politică externă. Aceasta este o recompensare târzie a fermității cu care abordase, în iunie 1910, în *Revue de Roumanie* delicata temă a atitudinii demne pe care trebuia să o aibă românii din Transilvania după brutalitățile ieșite din comun la care recursese Guvernul de la Budapesta cu prilejul alegerii de deputați în Dietă, adevăruri făcute cunoscute lumii întregi de către Liga Culturală bucureșteană.

În numele disciplinei de partid, acceptă să demareze tratative pe linia fuzionării cu Partidul Țărănesc, înființat de Ion Mihalache în decembrie 1918, deși nu agreează lupta de clasă promovată de politicianul muscelean. Negocierile au eșuat, ducând și la destrămarea Federației Democrației Naționale și Sociale, în care Kogălniceanu ocupa postul de membru al Comitetului Executiv. E vorba de fragila alianță antiaverescană, formată din Partidul Naționalist Democrat, Partidul Țărănesc și gruparea independentă condusă de dr. N. Lupu.

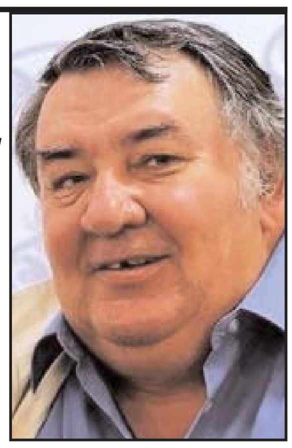
Tergiversarea reformei agrare îl determină să adopte o poziție nuanțată față de proiectul lansat de ministrul averescan Constantin Garoflid, devenind chiar raportorul legii. În această situație, Nicolae Iorga îl exclude din partid, în vara anului 1921, în timp ce generalul Averescu îl promovează prompt ca președinte al organizației Partidului Poporului din județul Vlașca, exact acolo unde fusese închis de liberali, în 1907.

Vasta experiență acumulată în timp face ca Vasile M. Kogălniceanu să ocupe și funcții aparent insignifiante, cum ar fi aceea de inspector-lichidator și apoi de reprezentant general al Societății Generale de Asigurări „Naționala” din București (1904-1906), sau cea de comisar guvernamental la Creditul Funciar Urban (1935), dar și cele de președinte onorific al mai multor organizații, cum ar fi „Societatea funcționarilor comerciali” din Iași sau „Drepturile” – Asociațiunea evreilor care au satisfăcut legea recrutării în România, Secția București. Devenise și mason, ca și tatăl său, încă din anii 1890.

Opera sa literar-istorică este compusă din numeroase lucrări despre politică și, mai ales, despre marea problemă agrară existentă în societatea românească, dar și pe linia publicării în întregime a moștenirii spirituale rămase de pe urma tatălui său, Mihail Kogălniceanu. Îl regăsim, astfel, implicat, alături de nepotul Mihail I. Kogălniceanu, în activitățile Fundației culturale „Mihail Kogălniceanu”, înființată în 1935 și condusă după moartea sa de către dr. N. Lupu, reînființată în 1945 și desființată de regimul comunist în 1948.

În întreaga sa viață, Vasile M. Kogălniceanu a militat statornic pentru ridicarea materială și spirituală a lumii rurale, pentru emanciparea ei politică și culturală. În istoria poporului român, el rămâne ca o figură proeminentă de luptător temerar pentru binele țărănimii române.

Cronica unui eveniment imposibil

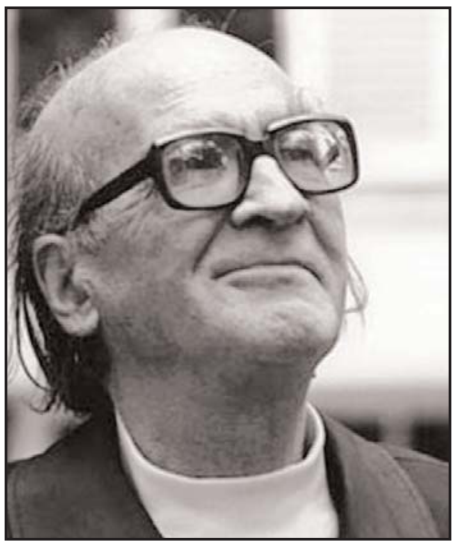
Nicolae GEORGESCU

Anul acesta (2016) nu l-am putut sărbători pe Mircea Eliade ca anul trecut, ca acum doi ani și ca în ultimii 10 ani de când ne-am hotărât, un grup de intelectuali strânși în jurul Editurii Z.F. a D-nei Mona V., să evocăm ritual viața și opera lui. În 2015 am poposit, după o lungă și rodnică sesiune de comunicări ținută la Biblioteca Județeană, unde a excelat chiar directorul instituției, la o mănăstire, între dealuri, ctitorită de Mircea cel Bătrân, unde starețul însuși ne-a omenit și ne-a întreținut până târziu în noapte, presărând cu pilde și cugetări bine simțite continuarea discuțiilor despre *Enciclopedia Religiilor,* despre romanele și publicistica eliadescă, despre destinul exilului său. Discutaserăm inclusiv despre intenția savantului din anii '79-'80 ai secolului trecut de a se repatria, cum a fost chemat, cine l-a convins, cine a pus bețe-n roate, adică acel „de ce n-a fost să fie” din filosofia lui Constantin Noica. Parastasul pentru Mircea Eliade a fost oficiat de mărețul stareț (figură impunătoare, voce de tunet, autoritate oarecum seniorială a locului) în Biserica Mănăstirii, coliva s-a împărțit fratern între noi și enoriașii care s-au nimerit în locaș, lumânările au ars până la degete în viul slujbei lungi și odihnitoare.

Anul acesta, directorul Bibliotecii Județene a lipsit, motivat de o deplasare importantă peste hotare (desigur, ceva patriotic: o manifestație pentru Tricolor, pentru sărbătoarea de la 27 martie), din afișul care anunța prezența noastră a lipsit numele lui Mircea Eliade (s-a găsit un titlu generic: „România între Orient și Occident”, sub care s-au înșirat numele și titlurile fiecăruia în parte; mie nu mi s-a pus sigla de „eminescolog”, pe care mi-o regăsesc peste tot pe unde merg, cu diverse adjective pe lângă ea, ci aceea oficială de profesor universitar…), a trebuit să improvizăm „cu grație”, evitând, desigur, publicistica eliadescă, ori prezentând abstract și succint ideile lui despre românism – norocul venind de acolo că generoasele edituri care ne însoțesc pretutindeni în asemenea manifestări au folosit consensual timpul, prezentându-și titlurile, autorii… Ne-am pus speranțele în momentul mănăstiresc, alegerea fiind, de astă dată, pentru un locaș dinspre munte, dar aici… Ei bine, aici, un preot tânăr, lung și subțire ca un pai de lumânare, ne-a pus în genunchi, ne-a citit și răscitit rugăciuni sub patrafir, după care, aflând ce avem de gând să facem cu frumosul coș de răchită încărcat de colivă, pachețele și sticle de vin, a luat-o deoparte pe D-na Mona V., și-au discutat, și-au discutat… După care am plecat cum am venit (adică, nu: am plecat, cum zisei, mășluiți, adică după ce ni s-a făcut maslul). De ce? Preotul a zis, după cum ne-a explicat conducătoarea noastră de grup, că el nu este chiar așa de neștiutor, are multă carte și știe pozitiv că Mircea Eliade a fost incinerat, iar biserica interzice parastasul în asemenea cazuri. Doamna Mona V. a cerut o dezlegare, fiind vorba de o personalitate, a invocat numele arhiepiscopului locului, insistând să se vorbească cu Înaltpreasfinția Sa… Nici vorbă, biserica nu specifică așa ceva, sunt dogme și canoane stricte, străvechi, dacă nu le păstrăm, cădem din dreapta credință. A mai zis, apoi, că dânsa știe la fel de pozitiv că Mircea Eliade a fost botezat creștin. Da, a rămas inflexibil în discuția aprinsă paiul de lumânare din fața dânsei, dar a fost incinerat. A scris o *Istorie a Religiilor*, a făcut o *Enciclopedie a Religiilor…* Noi ne uitam nedumeriți de la distanța stranelor la cei doi care-și șopteau în fața altarului vorbe unul altuia, crezând că ritualul parastasului este foarte complicat și urmează să se pună de acord cu ce fragmente din carte trebuie rostite și alte chestiuni de acest fel. Nu; ei se certau în lege, tânărul prelat școlit până-n vârful unghiilor invocând canoanele bisericii pentru orice argument „lumesc” al preopinentei sale…

Biiine că n-am auzit, biiine că n-am știut despre ce e vorba – că-l trimiteam la Chișinău, cu patrioții. Dar, ce?! Giordano Bruno n-a fost ars? Cei 40 de mucenici de la Sevasta, nu? Dar popa de la Costești n-a ars în biserică, de Paști, în 1933, cu enoriașii lui cu tot (că la noi umblă și azi vorba hoață „Să trăiești ca popa de la Costești”)? Ce discutăm noi aici, despre cenușă este vorba – sau despre Ființă?! De ce să determine o întâmplare de după moartea noastră, oricare și oricum ar fi fost ea organizată (chiar cu dorința mortului în viață: sunt atâția creștini evlavioși care n-au bani de înmormântare...), de ce să interzică ea aducerea aminte creștinească?! Eu nu sunt habotnic nicicum, dar chiar ca amănunt superfluu accept și admir parastasele, fie și numai pentru că îndeamnă solemn la veșnică pomenire…

Vorba este, însă, așa: adică, ei ne lasă instituțiile, dar nu participă, ca să nu fie oficial, ca să nu se zică cumva că au încălcat legea care interzice prezența în spațiul public a numelor foștilor criminali de război (de acum 70, 80, 90 de ani), legionarilor etc. Adică și biserica, loc sacru, devine… spațiu public în sens profan?! Adică, se profanează pe sine însăși? Dar este imposibil așa ceva, nu poți fluiera în biserică decât dacă ești din afara ei… Paradox instituțional.

Dar lucrurile acestea le-am aflat și le-am discutat abia în microbuz, când ne depărtaserăm cam multișor de locul faptei, și numai după ce am întrebat-o pe D-na Mona V. de ce a amânat parastasul pe mâine, dacă îi este atât de rău (am observat că a lăsat coșul cu prinoase la biserică și asta am crezut cu toții, mai ales că am văzut-o foarte abătută). Am aflat, am tăcut – și am continuat fuga prin noapte spre cazare, undeva în munți, unde are și dânsa un fel de casă de vacanță în care urma să luăm masa de seară/noapte după ce ne alegem camerele. Observați că nu dau nume de oameni sau de locuri – și să știți că o fac numai pentru a nu implica pe cineva; cine se simte cu musca pe căciulă n-are decât să observe, și el, că nu e singurul și-și poate ține liniștit, dar liniștit de tot, capul între urechi. S-a întâmplat undeva în România și atât e de ajuns: poate fi oriunde…

Aici, însă, în casa D-nei Mona V., cu un tuci de mămăligă mare cât roata căruței fierbând pe pirostrii în curtea înzăpezită (vedeam scena pe fereastră), cu o căldărușă de țuică fierbând undeva înăuntru, la aragaz (prindeam mirosul prin ușile mereu deschise de zorul trebii și de… cuminții fumători hotărâți să respecte noua lege a fumatului și în spații private; sau simțindu-se, probabil, încă într-un spațiu public) – ei bine, aici am început, și noi, să fierbem în dezbaterea noastră lungă cât o noapte de iarnă ivită în plină primăvară și rodnică într-atâta încât ne-a făcut pe toți prieteni și am plecat plini de idei novatoare.

Vă expun, desigur, numai referatul meu, cu tema „Carențe instituționale în cultura noastră”. Și, pentru că l-am vorbit, nu l-am citit, vi-l redau din vorbă-n vorbă, nu cuvânt cu cuvânt (adică fără citate, note etc.).

Argument: izvorul și fântâna

Cultura noastră a ratat momentul enciclopedic al secolului al XIX-lea, accentuând în compensație istorismul. Ne aducem aminte de criticismul de zeflemea din vremea lui Caragiale cu „Cioclopedica română”, și înțelegem că „cioclii” ideii au fost Cațavencii (Miticii) de peste veac. Încercările de recuperare din prima jumătate a secolului al XX-lea, prin momentul Gusti – Mircea Vulcănescu, au fost stopate brutal după Războiul Al Doilea Mondial, iar „enciclopedia neagră” a anilor '50, acea carte cu aspect de sarcofag ea însăși, fiind făcută de instituții ale statului, a compromis ideea prin ideologie. În anii mai luminoși, sau mai translucizi, ai comunismului am avut o editură de profil enciclopedic, care și-a făcut din plin datoria elaborând enciclopedii tematice în foarte multe domenii – dar care, înainte de toate, a construit în jurul ei un „miceliu”, un grup de intelectuali cu mare disponibilitate pentru munca enciclopedică. Din păcate, n-a mai fost timp pentru reveniri, pentru edițiile succesive, completate etc., iar după 1989 acest grup s-a disipat, nimeni nemaiavând nevoie de el, iar indivizii îmbătrânind fiecare în solitudinea lui fără a lăsa urmași în meserie… Așa se face că noi, astăzi, nu avem o enciclopedie românească în măsură să intre în dialog cu alte corpusuri enciclopedice. Avem însă, atâtea și atâtea istorii „cronologice” – iar dacă ne referim la literatură, putem spune că mai fiecare istoric, chiar critic literar, propune în domeniu formula sa, una mai voluminoasă decât alta, depănând, toate, firul anilor de la adamii și evele autohtone. Nu intru, aici, în amănunte privind consecințele acestei carențe instituționale (căci o enciclopedie înseamnă o instituție, una care împlinește definiția unei națiuni). Dau un singur exemplu: la Cotul Donului, Armata Română a suferit cea mai mare înfrângere a sa de la, să spunem, Burebista încoace. Ca să aflăm ce-a fost la Cotul Donului, putem consulta o enciclopedie rusească în zeci de tomuri (aproape o sută) – ori una poloneză, maghiară, bulgărească, ucraineană – toate în zeci de tomuri, cu suplimente și reluări – ca să nu mai vorbesc de cele mult mai voluminoase franțuzești, americane, nemțești etc., dar nu și una de-a noastră. Chestiunea este că acestea prezintă, fiecare în parte, punctul lor de vedere. *Cuius regio eius religio,* spune latinul. O enciclopedie, apoi, ca să fie credibilă, un fel de valută forte a spiritului unei națiuni, trebuie să fie echidistantă în interiorul unei culturi, să aibă forță instituțională, bază proprie de date etc. Practic, trebuie lăsați să se strângă la un loc un număr de intelectuali, plătiți neapărat de către societatea civilă și neapărat răsplătiți de către stat, așteptați ca să-și constituie nucleul de studii, să înceapă să-și publice corpusul – și apoi lăsați să funcționeze.

Unde vor duce? Iată, vedem cu toții filme actuale despre elitele europene. Îmi stăruie în memorie unul italian, *Edera* cred că se numește, cu mari savanți, medici, avocați, industriași etc. Foarte des apare acolo o avocată elegantă, autoritară, care explică, apără, acuză, educă: ea stă la biroul ei luxos și câteodată se ridică în picioare ca să-și convingă clientul. Ei bine, atunci, în spatele ei, se derulează biblioteca personală, cu acele tomuri masive, alburii cu chenare albastre pe cotor, aliniate, vreo două sau trei rafturi tapetate cu același format. Lumea de bibliotecă recunoaște imediat *Enciclopedia universalis,* acea îmbrățișare în stil italian a întregii lumi cunoscute. Asta îl apără pe intelectualul italian: enciclopedia din spatele său. În numele ei, sub scutul ei, poate aborda cele mai delicate, cele mai fierbinți chestiuni actuale… El, intelectualul italian (sau cel francez, englez etc.) poate vorbi, nu neapărat liber, dar în cunoștință de cauză și cu avizul înaintașilor săi, despre Mussolini, de pildă, ori despre fasciștii italieni: sunt acolo, puși pe alfabet, explicați cu bunele și relele lor, în ediții reluate, îmbunătățite, schimbate; oricum, dar sunt acolo, nu sunt șterși din cartea vieții, avocata Carla Ponti nu-i inventează, nu-i descoperă, se referă la oricare cu trimitere, comentariu etc.

Noi am devenit de poveste cu protestele noastre pe la porțile enciclopediilor apusene, cu slogane de tipul „*Larousse*-ul minte!” sau „Nu spune adevărul despre noi!” Foarte bine, ni se răspunde ferm, dar pe *Larousse* ce scrie? Scrie cumva că este o enciclopedie… românească? Dar enciclopedia românească, ea unde este? Vreau să spun că această mult visată și dorită integrare europeană se face prin instituții, nu prin indivizi. Una e să merg eu, marele X, la Paris și să dau mâna cu imenșii lor X, Y, Z, și alta este să ne vizităm ca instituții. Este ca o tubulatură: țevile trebuie îmbinate, nu furtunașele, nu supapele de refulare a presiunii… Până atunci, adică până când vom avea instituția funcțională enciclopedică proprie, sau până când ne-o vor face tot străinii (pentru că de un dialog instituțional, la urma urmei, ei au mai mare nevoie decât noi), ne plângem...

→

Istoria de lângă noi

Deocamdată, însă, observ că americanii, de pildă, ne vând în traducere românească *Enciclopedia britanica* (adică americană: ei au cumpărat brandul de la englezi…) şi perpetuăm în toate direcţiile spiritul cronografului lui Moxa, un fel de destin de rezervă al culturii noastre, rezervă care a devenit cale regală.

Nu e locul, aici, nici pentru a face diferenţa între enciclopedism şi istorism; o dezbatere pe această temă ar fi, de altfel, necesară. Destul că istoria este sinteză, iar enciclopedia este analiză; prima are mereu înainte un scop dominant, cea de-a doua se înşurubează alfabetic în termeni; prima poate fi cât de scurtă, a doua, cât de lungă, cu reeditări, completări, aduceri la zi etc.; prima caută o coerenţă, adică o impune din afară, dinspre autor ori dinspre un sistem de gândire, viziune etc., cealaltă are o coerenţă interioară, în sensul că ce scrie la litera „A" se potriveşte firesc cu ce scrie la litera „B" ori la alte litere; dacă nu se potriveşte, nu este credibil întregul, şi o enciclopedie luptă pentru credibilitate, pentru a fi etalon naţional dialogal în universalitate. Şi încă: drumul istoriei este lung şi nesfârşit în prezent, al enciclopediei este infinit, pentru că implică cercul; istoria este ca un izvor, enciclopedia ca o fântână: izvorul vine spre tine, irigă, „înrâureşte", aduce creşterea, „educă", pe când la fântână vii tu, intervine o selecţie aici, implicând nu numai liberul-arbitru, dar şi acel simţ, tot istoric în fond, al alegerii, al „chemării", iar apele sunt la fel de proaspete; apoi, de istorie te poţi sătura la un moment dat, de enciclopedie n-ai cum să te saturi odată ce i-ai simţit chemarea… Una caută şi cercetează arhive, „izvoare" va să zică, şi-şi creează ştiinţele ei auxiliare, cealaltă elaborează ediţii critice, bibliografii, biografii (cât de necesar ar fi, şi la noi, un Institut Biografic Român, un fel de IBR, care să adune sub toate numele istoriei române ce se ştie despre ele!...). Istoria, când se referă la literatură, implică axiologie – şi reduce dintr-un condei ce nu i se pare valoare – pe când enciclopedia tratează cu mai mult respect termenii… În fine, istoricul ia decizii, trebuie să ia deseori decizii; enciclopedia, s-ar zice, doar desfăşoară lucrurile. Dar să vedeţi ce autotelic mai sunt eu însumi când desfăşor argumentele pentru data naşterii lui Eminescu – şi totuşi, în final, mă supun, ca noi toţi, istoricului, care a decis altfel. Pentru că aşa este: istoria stabileşte, adică face stabile, de nemişcat, multe lucruri. Într-un climat normal, firesc, de existenţă egală a acestor două preocupări omeneşti, deciziile se iau în acord. La noi, pentru că trăim de mai bine de un secol doar cu istoria în sânge, sunt lucruri stabile, dar acordul nu mai trăieşte în inimă, în cord, acolo unde-i este locul, ci s-a instalat în creier…

Var şi cărămidă, că-i lucrare multă

Spun că spiritul enciclopedic naşte şi păstrează naţiunile şi am în vedere chiar un fapt de definire. O naţiune se defineşte pe sine în primul rând prin instituţii. Las deoparte adevărul istoric după care naţiunea este o fază evoluată, o devenire a unui popor (care este, la rândul lui, o devenire a unei populaţii, nu este aşa?). Da, dar o naţiune trebuie să aibă, pentru a fi plenar recunoscută de alte naţiuni, o capitală, cel puţin o universitate, un parc naţional, o rezervaţie naţională, un metrou, un teatru naţional, o academie (una singură), o istorie naţională, un dicţionar al limbii naţionale; acestea sunt instituţii, pe care noi, românii, le avem. În plus, noi avem mari spirite enciclopedice: Dimitrie Cantemir este aproape contemporan cu enciclopediştii francezi; Mircea Eliade este, poate, cel mai mare (important) enciclopedist al secolului al XX-lea – fie şi numai pentru *Enciclopedia Religiilor.* O enciclopedie naţională, însă, nu avem. Este o carenţă instituţională întreţinută, cred, voit – nu din neştiinţă. Alţii pot să mă combată, dar mie nu-mi vine a crede că elitele politice ale unui neam, oricât de haine ar fi ele, nu ştiu, nu înţeleg ce înseamnă şi ce importanţă are aceasta, în orice moment istoric. Mai degrabă se încrâncenează în acea luptă surdă a statului împotriva naţiunii, mai degrabă sunt obligate din afară să erodeze ideea naţională luându-i fundamentele. Iarăşi: haideţi să discutăm dacă e aşa – ori altfel. Comuniştii, timp de 40-50 de ani, au făcut fabrici şi uzine – care s-au şters cu buretele într-o noapte – n-au consolidat spiritul instituţional al naţiunii ca naţiune. Noi n-avem nici bibliografie naţională (nu mă refer la însăilările bibliotecăreşti), nici o arhivă de toponimie, nici una de hidronimie, filologia clasică, moneda de schimb a naţiunilor europene, am îngropat-o din 1973, drept pentru care a înflorit spontan tracismul sub atâtea specii frumos mirositoare, dar sălbatice cu toate, pentru că nu au la bază latina şi greaca, nu sunt „cultivate" civilizat. Furia noastră instituţională, de după 1989, s-a ilustrat, apoi, în domeniul presei, cu zeci şi sute de titluri noi de reviste, cu televiziuni, radiouri etc. – şi în acela al universităţilor particulare. Spuneţi-mi alte instituţii naţionale făcute după 1989 şi o discutăm pe fiecare în parte. Nu mă refer la programe ale unor instituţii deja existente, desigur.

Ca să vedeţi că suntem prinşi pe picior greşit, am să discut, aici, într-un spaţiu privat, despre legea privind interzicerea aducerii în spaţiul public a unor nume din perioada interbelică ce au avut orientare de dreapta – dreapta simplă, sau, mă rog, extremă. Este o reglementare americănească şi europenească, venind, adică, dinspre spaţii enciclopedice. La noi răneşte sălbatic – şi iată un exemplu. E o polemică acum prin presă, care porneşte de la o bibliografie făcută de un român din America, pe numele lui Nicolae Niţă. Acesta face o listă cu ceea ce numeşte el „publicaţii legionare româneşti", punând lângă fiecare titlu fotografia primei pagini, comentând cu citate succinte şi dând o listă, tot succintă, de colaboratori. Nu vă faceţi probleme cu procurarea, există pe internet. Aleg la întâmplare o revistă cu „dreapta" în titlu, din lista D-lui Nicolae Niţă (am fost atent să fie un text mai scurt):

„DREAPTA" (1) (foaie de cultură, informaţie şi luptă naţionalistă). Gazeta Centrului Studenţesc Bucureşti. Director: Traian Cotiga. Redactor: Eftimie Horescu. Anul I, Nr. 1, 13 Decembrie 1931. „O foaie curată, neprecupeţită nici unui fel de interes mărunt, negustoresc, este necesară. Şi ea, în împrejurările de azi, poate veni numai dela tinerime", explică cititorilor redactorul publicaţiei în articolul de fond „Spre orientare". La rândul său, afirmând rolul tinerimii studenţeşti, Traian Cotiga preciza: „Îndrumarea n'o cerem dela nimeni: liniile trasate de înaintaşi le avem şi le cunoaştem, realitatea ştim s'o pătrundem, experienţa pe care o avem vom şti s'o folosim..." Dintre colaboratori: Ion I. Moţa, Nichifor Crainic, Mircea Vulcănescu, A. Vântu, Pr. N.T. Georgescu (Edineţi), Ing. I. Blănaru, Ernest Bernea, Octavian Neamţu, C-tin Noica, Ovidiu Papadima, St.C. Ionescu, ş.a. Tipografia „Universul", Bucureşti.

Omul nu ştie dacă revista a mai apărut după nr. 1; nu-i problemă, nu asta mă preocupă acum. Lista sa dezvoltată are circa 300 de titluri din presa românească interbelică, considerate legionare ori de orientare legionară. Discut numai cantitativ. Pentru fiecare titlu în parte sunt daţi cam 10-15 colaboratori înainte de „şi alţii". Ar fi în total vreo 7.000 de colaboratori. Vă daţi seama ce înseamnă asta? Sunt 7.000 de nume de intelectuali români, domnilor, 7.000 de nume de ziarişti. Şi asta, numai în trei sute de reviste, selectate dintre cele circa opt mii de titluri de ziare şi reviste din perioada interbelică. Pe unii îi cunoaştem sau îi ştim din auzite, ca şi unele nume de reviste, dar ceilalţi, cine sunt ei? Cine e acel director Traian Cotiga pe numele lui, cine e Eftimie Horescu? Avem dicţionare ale presei româneşti (Ion Hangiu, unul dintre cele mai bune) – toate sunt parţiale, nu avem o bibliografie completă, nici măcar nu visăm la o enciclopedie a presei româneşti. Dar legea americano/europenească ne interzice să discutăm în spaţiul public despre vreunul dintre aceşti, să zicem, 7.000 de intelectuali. Vă rog să sesizaţi: nu-i cunoaştem, dar ni se interzice să-i numim. Cu alte cuvinte, aruncăm la coşul de gunoi al istoriei ceea ce nici nu am auzit că există. Imaginaţi-vă că aveam – în 40-50 de ani de istorie puteam, trebuia să avem! – o enciclopedie românească, a noastră făcută de către noi. Acolo, aceste nume, sau cea mai mare parte dintre ele, cele mai importante cel puţin, ar fi figurat, cu minima informaţie despre ele. În prima ediţie schilodite, poate, în ediţia a doua bandajate, în a treia bandajate mai bine… Câte ediţii are *Larousse*-ul? Nici nu mai ştim… Vreau să spun că o enciclopedie – şi celelalte instrumente de lucru amintite mai sus – înseamnă o cadastrare a culturii în primul rând. Noi suntem proprietari pe aceste lucruri, pe această cultură, dar nu avem acte asupra posesiei, suntem proprietari fără acte. Nu e vorba că ne poate lua cineva orice din această proprietate – ce să facă străinii cu alde Cotiga sau Horescu? – dar ni le poate şterge cu buretele, scoate din cartea vieţii pe motive legale întemeiate. Năvăleşte legalitatea occidentală, legalitatea enciclopedică, peste noi – şi ne prinde aproape dezarmaţi; nici măcar să le vindem aceste lucruri nu putem, după principiul negustoresc „Ai vândut ce n-ai avut".

În acest sens, polemica stârnită de Dl Nicolae Niţă din Pittsburg, California, este firească: unii spun că de ce a făcut această bibliografie, că de ce fragmentează titlurile de reviste şi ziare din perioada interbelică, de ce face liste, de ce aprovizionează, aşadar, „fabrica de legionari" a celor care apără legea, ce criterii are pentru a pune eticheta pe aceste publicaţii şi pe colaboratorii lor. Alţii spun, dimpotrivă, că a muncit omul cu râvnă şi osârdie, bine că face cel puţin un lucru parţial… Cine are dreptate? Desigur, şi unii şi alţii. Dar şi eu am dreptatea mea când zic că această lege ne-a prins pe picior greşit, că ne-a prins fără instrumente de lucru, fără enciclopedii, în condiţiile unei culturi şubrede instituţional. Ce-ar face Carla Ponti, personajul din filmul italian amintit mai sus, în această situaţie? Simplu: ar lua tomul nu ştiu care din raft, l-ar deschide la numele în discuţie, oricare ar fi el, şi l-ar înmâna deschis portăreilor legii, zicându-le: poftiţi, ştergeţi dumneavoastră numele acestea, vă dau şi ediţia anterioară să le tăiaţi cu roşu şi de acolo, şi pe cea dinainte… Oricât ar fi ea de lege, cărţile nu le poate nici mutila, nici arde. Se poate discuta realitatea ideologică de azi, de acum şi de aici.

În loc să ne cadastrăm trecutul, la noi furia este pentru prezent, pentru pământ mai ales. E bine să se facă şi asta, dar de ce numai asta? Statul nu are în posesie doar ţara, pământul, ci şi instituţiile care-i construiesc naţiunea, din care se hrăneşte, pentru care există. Statul vrea numai izvoare, dar ne trebuie şi fântâni. Statul ne aduce apa curentă, curgătoare, la nas, cum se zice, pe ţevi până la ultimul etaj. În natură, însă, apa se şi strânge, nu doar se risipeşte în curgeri.

De o enciclopedie naţională oricum este nevoie: aceasta şi numai aceasta ar impune spiritul enciclopedic în orice lucrare a noastră. Să începem, deocamdată, cu primele 20 de volume şi apoi reedităm, scoatem din ea ediţii tematice, avem noi cum s-o folosim pentru a autofinanţa mai departe treaba. Cine s-o facă? Nu ştiu; eu ştiu doar cum se face, ca vechi bibliotecar: cu creionul şi fişa prin biblioteci. Dar aceste proiecte zac în ruină, căci alte griji au mereu patrioţii.

Aici aş vrea să închei cu refrenul din *Balada Meşterului Manole: Var şi cărămidă/ Că-i lucrare multă.*

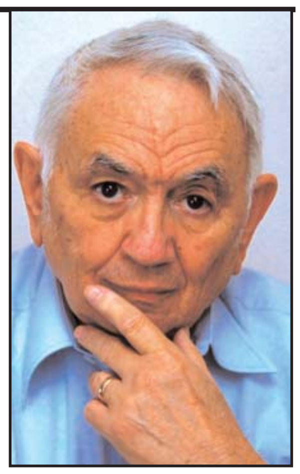
Cam acesta a fost referatul meu, vorbit printre felurile de mâncare simple dar gustoase ale D-nei Mona V., iar apoi, printre păhăruţe şi pahare (după cheful fiecăruia), a urmat o lungă şi pasionantă discuţie pe tema deschisă; n-o rezum, las pe fiecare în parte să-şi dea căciula la o parte, pentru că noi, aceştia, vreo nouă meşteri mari, şi cu Mona zece – care ne şi întrece! – am hotărât de comun acord ca de acum înainte să ne strângem energiile, cum se zice, în numele enciclopedistului Mircea Eliade, şi să facem peste tot, pe unde şi cum putem, propagandă în favoarea unei enciclopedii româneşti.

Iar acum, la o zi după imposibilul eveniment eliadesc pe care am vrut să-l creăm şi văzând cum s-au potrivit lucrurile (realitatea cu gândul, adică), aş încheia a doua oară arătându-vă convingerea mea intimă că dacă am fi avut o asemenea enciclopedie, am fi putut dezbate în cadru organizat, instituţional, cu director în frunte, chestiunea Eliade la Biblioteca Judeţeană, şi am fi obţinut, mai mult ca sigur, şi dreptul de face un parastas întru pomenirea tot a lui, într-o mănăstire, cu stareţ în frunte, de asemenea. Nefiind una, n-au fost nici celelalte. Oare n-a fost, sau nu este să fie?

Istoria de lângă noi

De Ziua Învățătorului

Octavian STĂNĂȘILĂ

În timpul domniei lui Carol I, un element esențial de modernizare a societății românești, alături de instituții centrale, căi ferate, poduri, șosele, l-au constituit școlile. Pași mari făcuseră deja Alexandru Ioan Cuza și I.G. Duca, înființând universități la Iași și București, dar perioada Spiru Haret a fost marele moment de răscruce. Printre meritele sale nepieritoare, încă actuale ca model, trebuie menționate proliferarea școlilor normale și o lege a învățământului care asigura învățătorilor demnitate respectată, iar celor de la sate, un rol excepțional. Tot Haret a instituit practica școlară ca materie de învățământ; aceasta nu a fost introdusă de comuniști, care doar au deturnat-o, transformând-o în muncă aproape forțată sau prilej de chiul.

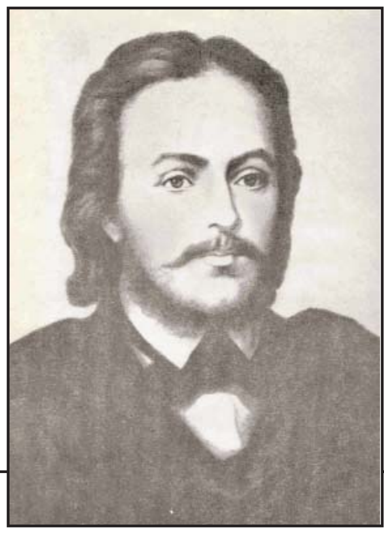
Pentru a-i fixa la țară pe învățători, aceștia au fost împroprietăriți cu pământ și cu conștiința unei importante utilități sociale. Părinții mei au fost învățători de țară în comuna Stoenești-Olt (la 12 km de Caracal), tatăl meu fiind împroprietărit de Regele Ferdinand, astfel că am știut de aproape ce au putut face și ce au făcut învățătorii. În primul rând, aceștia erau exemple personale luminoase, își educau elevii în spiritul dragostei de țară și neam, fără ostentație, ci prin pilde și exemple grăitoare. Îi învățau pe fiii și fiicele de țărani curățenia, punctualitatea, credința, respectul pentru proprietatea altora. Învățătorii organizau hora, corul, competiții sportive și transmiteau cunoștințe sanitare, de grădinărit, de creștere a animalelor și erau nași multipli, fiind foarte prezenți în viața satului. Învățătorul, preotul și felcerul erau poate singurii intelectuali ai satului, cu motivație și consistență.

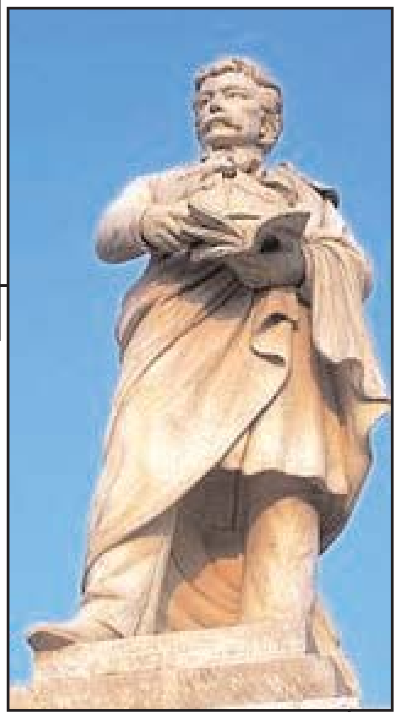
Literatura română conține multe pagini despre frumusețea și gingășia muncii învățătorului, omul care modelează mințile, încă nedeformate, ale copiilor. Nichifor Crainic spunea că nu merită respect cei care uită școala unde au învățat, asemuindu-i cu denaturații care își uită mamele care i-au născut și crescut, Lucian Blaga privea școala ca purtând „corola de minuni a lumii”, iar Ion Barbu/Dan Barbilian își amintea că printre dascălii săi cei mai importanți s-a aflat profesorul de gimnaziu Banciu, care l-a învățat ceva, spre deosebire de ceilalți, care doar l-au informat și atât. Învățătorii au tocmai această menire, de a-i învăța pe cei mici, cu mintea lor *tabula rasa,* lucrurile esențiale ale începutului de viață socială. După 1945, s-a produs dezastrul unei țări așezate. Eram copil la Stoenești când am văzut, am trăit, „ridicarea” și trimiterea la Canal a chiaburilor și a altor oameni mai înstăriți; printr-o minune, tatăl meu a scăpat, deoarece familia se mutase parțial în București. Au urmat dezrădăcinarea, distrugerea gospodăriilor prin cotele insuportabile și prin „transformarea socialistă a agriculturii”. Învățătorii maturi au fost îndepărtați sau pensionați, satele au ajuns pe mâna politrucilor, haimanalelor frustrate, bețive și agresive, iar munca țăranilor – batjocorită. Țăranul colectivist a trăit prin ce-a furat din ce-a muncit... Batjocura s-a extins și a continuat față de bogățiile țării, cernoziom, păduri, ape poluate, cai omorâți samavolnic, dar și față de valorile noastre umane confirmate, la modul aproape ireversibil.

Astăzi trăim din plin consecința a 70 de ani de socialism asiatic și a combinației de primitivism, sclavagism și feudalism. Țara a fost sfârtecată, Basarabia răpită, dar țara nu a fost învinsă doar de Rusia, ci și de propriile lichele și secături, care între timp au puit și au creat „omul nou”. Este necesară o analiză lucidă, o evaluare corectă a realității, fără etichetări grăbite și pariuri câștigate înainte de a fi convenite. Oamenii au început să înțeleagă cine au fost și sunt ciocoii, profitorii, cei care au privit România ca o pradă, ca o moșie socialistă a tuturor și a nimănui. Sărăcia ne paște ca o realitate crudă, dar nu este o fatalitate, dat fiind potențialul nostru de a rezista, de a strânge cureaua, de a crede în destin și în mintea de pe urmă. În fond, nu suntem o țară săracă, ci sărăcită.

Ca un mare economist lucid, Eminescu a făcut o demonstrație matematică a faptului că munca este singurul izvor de bunăstare, adăugând că mai este ceva. Dreptatea și repartiția corectă a bogăției acumulate sau existente în societate sunt și ele o resursă, care nu trebuie irosită. Revenirea în țară a unor fii nerisipitori este așteptată cu speranță, alături de reîntregirea țării și, mai departe, reîntoarcerea la sate, unde sunt atâtea de făcut, inclusiv canalizări și drumuri, dincolo de industrializarea utopică, din ambițiile unor unelte ale celor care au dorit distrugerea unui popor creștin, blând, muncitor și ușor de prostit o dată. Toate acestea întăresc potențialul evocat. Exemplul dat de prințul Charles în Transilvania este edificator și nu este unul imposibil de urmat. Revenirea a început, dar se face haotic, deoarece statul nu-și îndeplinește rostul; iar „lumpen-proletariatul” se întoarce la matcă fără mijloace de producție, fără resurse, fără pregătire serioasă într-o meserie. Doar îndemnul „hai să haidem” nu este de ajuns. Trebuie sprijin prin forme binecunoscute – credite pe termen lung, bănci populare, fundații de tipul „Fiii satului”, mici întreprinderi, mai puțină birocrație etc., dar și prin sinceritate, modestie, credință în forțele proprii, pe care numai învățătorii noștri le puteau și le pot inocula, îndeosebi la vârsta purității gândului și faptei. Cei care și-au menținut legături la țară, care mai au rude și amintiri frumoase, dar și cei care nu se tem de începuturile dificile, au menirea sau datoria să sprijine acțiunile constructive și chiar un apostolat modern. În învățământ, trebuie modificate programele analitice la școlile normale; aceste școli trebuie să aibă clase și pentru copiii romi, care să nu fie obiect de contrabandă. Viitorii învățători, de fapt, profesori de cel mai înalt rang social, trebuie să cunoască multe – o impecabilă limbă română, o înțelegere a conceptelor de bază ale matematicii, inclusiv ale matematicii de consum, apoi istoria asimilată, deoarece avem atâtea de povestit copiilor noștri și, nu în ultimul rând, să știe psihologia vârstei și a formării viitorilor cetățeni. Le vorbim elevilor de calculatoare și limbi străine, dar mai puțin de cunoștințe practice solide, de curățenie trupească și sufletească. Avem de luptat cu analfabetismul de tip modern, cu cei care nu îi cunosc pe adevărații înțelepți ai neamului. Trebuie acordate burse elevilor de la țară, cu inocularea spiritului de inițiativă și dreptate. Nu putem uita că mari oameni de cultură și știință au provenit de la țară și că astăzi este aproape o rușine națională procentul mic de copii de săteni care intră în facultăți și le și termină. Vorbind de spiritul de inițiativă și solidaritate, cooperația nu a fost adusă de comuniști și nu s-a încheiat cu ei. Dar nu colhoz, ci asociere de proprietari și producători liberi, cu administrație controlată de asociați și, în orice caz, nu condusă de politruci și pseudo-analiști economici. Academicianul Rădulescu-Motru spunea că „românul vrea să fie boier, nu bogat”; trebuie să luptăm cu această mentalitate de asistat, de „dăștept” puturos și cerșetor oficial.

Reconstrucția țării poate fi făcută numai cu oameni înțelepți și caractere tari, dar și cu respectarea sfatului acestora. Cei structural aroganți, puși pe jefuirea banului public și pe spolierea celor mulți, trebuie izolați. Intelectualii adevărați nu au fost niciodată veleitari, vânători de posturi, salivând la diplome și decorații; pe ei i-au interesat adevărul, dreptatea și mecanismele social-economice naturale și legale, prin care toată lumea să câștige. Iar învățătorul este mult mai mult decât „o lumânare care se mistuie pentru a lumina pe ceilalți”!

Ziua Învățătorului este sărbătorită pe 5 iunie, data de naștere a lui Gheorghe Lazăr (5 iunie 1779, Avrig – 17 septembrie 1823, Avrig), întemeietorul învățământului modern românesc. Instituirea acestei sărbători fost aprobată de Parlamentul României în 9 octombrie 2007.

Fiu de țăran liber, Gheorghe Lazăr a fost luat de mic în casa baronului Samuel von Brukental care, remarcându-i aplecarea spre carte, l-a trimis să studieze la gimnaziile din Sibiu și Cluj și apoi la Viena, unde a urmat studii superioare de filosofie, istorie și de științe fizico-matematice. Ulterior a studiat și teologia. Întors la Sibiu, a fost hirotonit arhidiacon și a obținut un post la Școala teologică ortodoxă. A tradus în limba română o serie de lucrări cu caracter pedagogic. A intrat însă în conflict cu episcopul Vasile Moga, adept al învățământului în limba slavonă, care a împiedicat activitatea culturală a lui Lazăr, interzicându-i tipărirea manualelor în limba română. În urma unui proces disciplinar, la sfârșitul anului 1815, guvernatorul Transilvaniei l-a destituit pe Gheorghe Lazăr din funcție, punându-l sub supravegherea autorităților polițienești. Aceasta l-a determinat ca, un an mai târziu, să treacă munții și să se stabilească la București, unde și-a câștigat existența mai întâi ca profesor particular.

Și aici, Gheorghe Lazăr se manifestă ca promotor al ideii de înființare a unei școli românești, într-o vreme în care învățământul se desfășura în limba greacă. Sprijinit de Iordache Golescu și Constantin Bălăceanu, a trebuit să ducă o muncă intensă cu cei care susțineau că limba română este prea săracă pentru a exprima adevărurile științei. În cele din urmă, a reușit. La 24 martie 1818, și-a început activitatea, într-un local impropriu din centrul capitalei, școala românească de la Sfântul Sava, care a devenit curând principalul focar de consolidare și difuzare a culturii românești. Din prima generație de elevi au făcut parte, printre alții, Petrache Poenaru, viitor membru al Academiei Române, Daniel Tomescu, Simion Marcovici și alții.

În timpul Revoluției din 1821, Gheorghe Lazăr și elevii săi au trecut de partea lui Tudor Vladimirescu, ajutând la fortificarea taberei de la Cotroceni și învățându-i pe panduri să mânuiască armele și să se apere.

Colaborarea cu revoluționarii i-a atras mai târziu persecuția din partea autorităților. Gheorghe Lazăr se întoarce bolnav în satul natal, Avrig, unde se stinge din viață în ziua de 17 septembrie 1823. A fost înmormântat în curtea bisericii ortodoxe din localitate, în apropierea casei natale.

Ca o recunoaștere a activității sale, în multe localități din România au fost amplasate statui ale lui Gheorghe Lazăr (menționăm doar două: bustul din centrul Avrigului, realizat de Cornel Medrea, și statuia din fața Universității din București, ridicată în 1896 și aparținând sculptorului Ion Georgescu – în figura alăturată), iar numeroase instituții de învățământ îi poartă numele. În 1973, UNESCO a comemorat 150 de ani de la moartea sa. (Surse: Internet)

Sub crugul Eminescului

Eminescu și străinii

Acad. Ioan-Aurel POP

Mihai Eminescu, aidoma oricărui om de pe lumea aceasta, a trăit într-o perioadă de timp determinată și a exprimat, în general, ideile epocii sale. Unele dintre aceste idei au valoare perenă, trec peste locuri, oameni și ani, iar altele sunt strict ancorate în prezentul trăit de marele creator. Nu există scriitor, artist sau chiar om de știință care să fi exprimat numai adevăruri, numai sentințe, numai afirmații general valabile și acceptate. Oamenii de geniu însă – între care se plasează, fără nicio îndoială, și Eminescu – au privilegiul de a fi lăsat opere durabile, așezate sub semnul eternității, modele de receptat și de neimitat, surprinzătoare, unice.

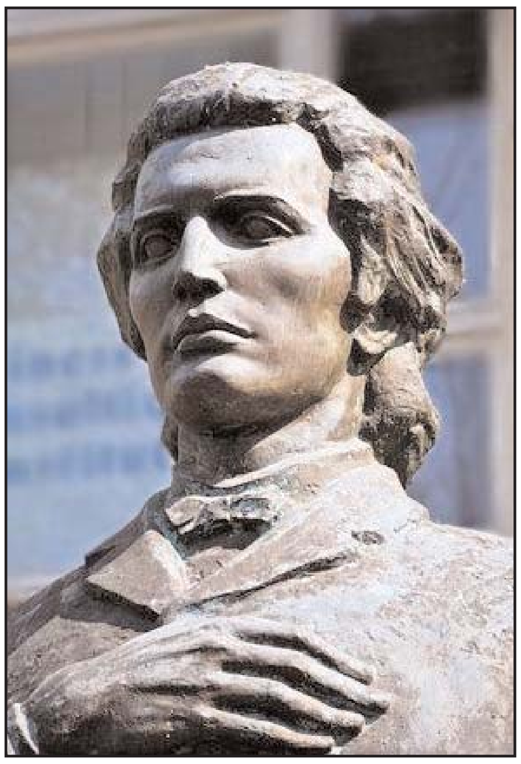
Elogiatorii lui Eminescu au fost și sunt foarte numeroși, iar elogiile au îmbrăcat de-a lungul timpului forme variate, de la analize detaliate, realiste și pertinente până la discursuri ditirambice și encomiastice și la formule sacrosancte, exprimate într-un limbaj de lemn, în expresii stereotipe, lipsite de conținut. Același lucru se poate spune și despre detractori, unii existenți încă din timpul vieții poetului, oameni de diferite calibre, de la Alexandru Macedonski până la Anghel Demetriescu și Alexandru Grama, de la Lucian Boia până la Horia Roman Patapievici.

Eminescu a fost ponegrit, la modul josnic adesea, deopotrivă de critici și de adulatori, voit sau întâmplător, atunci când aceștia au vorbit și vorbesc despre opera sa fără a o cunoaște, fără a-i pătrunde sensurile, fără a avea habar despre modul cum se face analiza unei creații și mai ales fără a plasa viața și opera lui Eminescu în contextul timpului și spațiului. De exemplu, a vorbi despre Eminescu numai în contextul gustului estetic și al exigențelor criticii și teoriei literare de la începutul secolului al XXI-lea este ca și cum l-ai judeca pe Arhimede după grila cunoscătorilor de IT, după modele cibernetice sau după teoria expansiunii universului!

În acest sens, revenim asupra judecăților relativ recente, legate de naționalism, xenofobie, rasism și antisemitism, puse în raport cu gândirea eminesciană, cu poezia sa și mai ales cu publicistica sa. Naționalismul a fost definit în secolul al XX-lea drept o ideologie care susține o națiune prin câteva elemente de identificare comună valabile pentru un grup de oameni. Ulterior, spre vremurile noastre, termenul a dobândit conotații negative. Xenofobia a însemnat inițial frica față de străini și de necunoscut și abia din secolul al XX-lea s-a definit prioritar ca ură față de străini, față de popoare și națiuni străine. Rasismul este considerat de unii o formă a xenofobiei, când de fapt acesta înseamnă cu totul altceva: convingerea că oamenii sunt inegali în funcție de etnia căreia îi aparțin și de culoarea pielii. Și rasismul a fost teoretizat cu-adevărat tot în secolul trecut. Antisemitismul este o atitudine ostilă față de evrei ca atare, numai pentru faptul că sunt evrei. Noțiunea (*Antisemitismus*) a apărut abia în 1879, fiind folosită de jurnalistul german Wilhelm Marr (1819-1904) într-o broșură propagandistică îndreptată contra evreilor.

Dacă preluăm conținutul acestor noțiuni, așa cum este el definit științific în secolul al XX-lea, și îl aplicăm operei eminesciene, găsim destule mărturii în favoarea prezenței unor idei naționaliste, xenofobe, rasiste și antisemite în anumite texte scrise de marele creator romantic aflat în atenție. Din păcate, cadrul și timpul nu-mi permit acum să trec în revistă toate aceste exemple și nici nu pare să fie necesar. Vom exemplifica numai cu poezia *Doina* (1883), luată adesea drept reper pentru ilustrarea xenofobiei lui Eminescu. „Exegeții" grăbiți pornesc, de regulă, de la versurile „Cine-au îndrăgit străinii/ Mânca-i-ar inima cânii" și decretează gravitatea acestei afirmații, scoasă din context, pentru psihologia poporului român. Dacă cel care exprimă esența spiritului românesc este xenofob, atunci și poporul român trebuie să fie așa! Dar, istorici fiind, nu putem să nu ne referim la contextul general al poeziei și al epocii în care aceasta a fost scrisă.

Oare Eminescu îi urăște pe toți străinii, fără excepție, și îi preamărește pe toți românii, în chip nediferențiat? Cei dintâi „străini" invocați de Mihai Eminescu sunt rușii: „Din Hotin și pân' la mare/ Vin muscalii de-a călare,/ De la mare la Hotin/ Mereu calea ne-o ațin". Următorii „străini" sunt nenumiți, dar sunt aceia situați „Din Boian la Vatra Dornii", adică în Bucovina. Nu este greu de ghicit că poetul se referea la austrieci (nemți) și la cei colonizați de aceștia printre românii din Țara de Sus. Alți străini sunt cei aflați „Din Sătmar pân' în Săcele", adică din colțul nord-vestic în cel sud-estic al Transilvaniei. Aici este vorba, desigur, despre stăpânii unguri și, poate, și de populațiile așezate și colonizate printre români în regiune (secuii, sașii, șvabii etc.). „De la Turnu-n Dorohoi/ Curg dușmanii în puhoi" sunt versurile următoare cu o conotație geografică și par să se refere la România întreagă, visată de generația noastră romantică, dar inexistentă încă la 1883, fiindcă diagonala respectivă pornește din sud-vest și ajunge în nord-est, trecând peste Transilvania.

Alte referiri geografice nu mai există în această poezie, cu excepția numelui Moldovei, invocat simbolic, alături de numele celui mai important principe român din Evul Mediu, Ștefan cel Mare, nume de domn și nume de țară românească menite, împreună – în viziunea poetului – să reconstituie unitatea națională. Ca urmare, trebuie să observăm că Eminescu îi urăște, în primul rând, pe „străinii" care ocupaseră partea de răsărit a Țării Moldovei la 1812, apoi pe „străinii" care ocupaseră, în 1775, Bucovina, vatra Țării Moldovei, locul de unde pornise țara, unde erau situate vechile capitale Baia, Siret și Suceava și unde se aflau gropnițele domnești cele mai slăvite și, în primul rând, Putna lui Ștefan cel Mare; în fine, scriitorul îi „urăște" și pe acei străini care, de multe secole, ocupaseră vechea Dacie Superioară, unde fuseseră așezate capitala lui Decebal și apoi a împăraților romani, unde se plămădise sinteza românească și unde „ducele Gelou, un anumit român", domnise pe la anul 900 peste români și slavi. În fine, Eminescu îi numește „dușmani" și pe „străinii" de la sud și est de Carpați, de la intrarea Dunării în țară și până pe Valea Prutului.

Firește, ca să înțelegem toate aceste „uri", trebuie să vedem cum era țara noastră atunci, ce teritorii cuprindea ea. Prin anii '80 ai secolului al XIX-lea, România avea cam 137.000 de km pătrați și cuprindea Oltenia, Muntenia, Moldova dintre Munții Carpați și Prut (dar numai de la sud de Suceava începând) și Dobrogea (părțile centrale și de nord ale acestei provincii). Basarabia era, din 1812, ocupată de „muscali", Bucovina se afla, din 1775, sub stăpânire austriacă (din 1867 austro-ungară), iar Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul fuseseră cucerite încă din secolele XI-XIII de către Regatul Ungariei (fiind, din 1688 sub autoritatea Vienei, iar din 1867 sub regim austro-ungar). Aceste din urmă provincii aveau să se unească cu Regatul României abia la 1918-1920, când țara avea să aibă aproape 300.000 de km pătrați.

Dar nici Regatul României nu era, pe la 1880, o realitate puternică și sigură. Independența țării fusese proclamată abia în 1877 și cucerită cu arma, pe câmpiile Bulgariei, în războiul din 1877-1878. Marile puteri se codiseră mult să recunoască această independență, impunând țării fel de fel de condiții, unele nedrepte. Cu alte cuvinte, dependența de Imperiul Otoman era încă o amintire vie, ca și prezența turcilor la nord de Dunăre, ca putere suzerană, căreia i se plătea tribut. Vii erau și protestele Greciei, din clipa în care statul român autonom, sub Cuza, decretase secularizarea averilor mănăstirești. Vie era și existența raialelor de la Turnu, Giurgiu și Brăila, reunite cu Țara Românească abia în 1829, locuri cosmopolite, formate din importante grupuri alogene, adăpostite unele de urgia otomană și libere să-și pregătească în România mișcarea de emancipare națională. România de la 1880 era firavă și nesigură nu numai în ochii lui Eminescu, ci ai contemporanilor în general.

De vină pentru toate acestea erau, natural, „străinii", dar nu oricare și nu toți, ci numai otomanii (care supuseseră Moldova și Țara Românească și le sleiseră de sevă), rușii (care răpiseră Basarabia), austriecii („nemții", ocupanții Bucovinei), ungurii (stăpânii Transilvaniei) etc. Și nici ei în totalitatea lor! Eminescu nu acuză nicăieri popoarele ca fiind demne de ură, ci doar pe conducătorii hrăpăreți, care luaseră ceea ce era al românului. Este semnificativ în acest sens numele de „muscali" sau „moscali", adică moscoviți, dat ocupanților Basarabiei. Termenul peiorativ era cel de „muscali", fiindcă la Moscova se aflaseră prin tradiție țarul, conducerea, factorii de decizie (noua capitală, orașul lui Petru I, nu intrase în conștiința publică), adică aceia care trimiseseră armate ca să frângă Țara Moldovei (de fapt, intenția era ca s-o ocupe toată!).

Astfel, Eminescu îi evoca în *Doina* pe „străinii" care au trebuit să părăsească țările românești ocupate și să se retragă, în 1918, făcând loc României. Evocând, la 1883, o țară românească situată „de la Nistru pân' la Tisa", Eminescu era un vizionar realist și nu utopic, fiindcă România anului 1918 urma să se întindă exact de la Nistru și până la Tisa! Viața avea să dovedească, după aproape o jumătate de secol, că „străinii" condamnați și criticați de Eminescu fuseseră condamnați și de istorie, de lume, de societate. La 1918, se împlinea de fapt ceea ce prevăzuse Eminescu, iar salvarea fusese tocmai Moldova, care conservase, în clipele cele mai grele (1916-1918), nucleul de stat românesc.

Se știe că Eminescu a exprimat idealurile generației sale, sintetizate în curentul romantic. Să vedem ce idei au exprimat alți poeți (autori) romantici din regiune. Taras Șevcenko – poetul național ucrainean – scria, pe la 1838, în poemul *Kateryna:* „Nu vă iubiți cu muscali,/ Fete sprâncenate,/ Că muscalu-i străin vouă/ Joc de voi își bate!"

Alexandr Sergheevici Pușkin, exilat în Basarabia, dar beneficiar al unui regim de bejenie princiar, scria cu dispreț, pe la 1821, că moldovenii erau „țigani nomazi" și că Basarabia era sfântă numai pentru că era aureolată de „slava rusească".

Tot el, poetul, se vedea pe sine între moldovencele cochete ca un zeu printre imbecile, iar printre moldovenii triști ca un leu între maimuțe sau ca un armăsar arab într-o turmă smerită de măgari. La aceste jignitoare gânduri (exprimate poetic) față de români, Vasile Alecsandri le-a alăturat pe ale sale, la fel de tăioase (tot în formă poetică).

Petőfi Sándor – poetul simbol pentru spiritualitatea maghiară – scria într-o poezie de slavă închinată lui Lehel (conducător ungur legendar, pomenit în raidurile de jaf împotriva Vestului, spânzurat la Regensburg în 955): „Neamțule ș…ț, trăsnetul să nu te omoare,/ Maghiarului să-i încredințeze această treabă".

→

Sub crugul Eminescului

În poezia *Poporul maghiar,* publicată în iunie 1848, acelaşi poet declară că doar maghiarul trebuie să fie stăpân în ţară (adică în Ungaria Sfintei Coroane, compusă şi din Croaţia, Slovacia, Transilvania, Voivodina etc., adică şi din croaţi, slovaci, români, sârbi, germani, ruteni etc.), zice că zilele „neamţului", comparat cu lipitoarea setoasă de sânge, sunt numărate, ca şi ale altor popoare: „Oare să poruncească în ţară neamţul, slovacul?/ Aici, unde atâţia maghiari şi-au dat sufletul?/ Sângele maghiar a cucerit cu glorie această glie/ Şi milenii la rând au apărat-o maghiarii./ Doar maghiarul are aici drepturi de stăpân,/ Iar cel ce vrea să ni se urce în cap,/ Capul lui va simţi paşii noştri,/ Şi-i vom împlânta pintenii în adâncul inimii…" (Johann Weidlein, *Imaginea germanului în literatura maghiară/ Das Bild des Deutschen in der Ungarischen Literatur,* Cluj-Napoca, 2002, pp. 80-82)

În poezia *Viaţă sau moarte,* din acelaşi an, poetul naţional îi ameninţă pe „croaţi, germani, sârbi şi români" cu sabia care „sclipeşte în mâna maghiarului", îi face pe aceştia „corbi scârboşi", cu „inimi blestemate", „hoardă" din care ungurii aveau să scurgă „ultimul strop de sânge" sau „cloacă de păduchi", menită a fi devorată, fireşte, tot de vajnicii unguri. (*Ibidem,* p. 88)

În altă poezie, numită *În ziua de Anul Nou* (este vorba despre 1 ianuarie 1849), Petőfi îi numeşte pe străini şi mai ales pe germani „hoardă de tâlhari", „câini sângeroşi", dintre care nu avea să rămână în viaţă decât unul singur, doar ca să spună tremurând: „Vai de cel ce nu-l cinsteşte pe maghiar!"; invocarea finală a diavolului din această poezie ajunge să fie apocaliptică: „Acum Dumnezeu nu ne ajunge, căci el nu este destul de aspru; ţie mă rog, iadule, în dimineaţa de Anul Nou: sădeşte în inimile noastre întreaga ta mânie, să nu cunoaştem îndurare până mai mişcă vreunul dintre nemernicii ăştia pe acest pământ". (*Ibidem,* p. 89)

De altfel, ideea că maghiarul trebuie să fie „fără îndurare" faţă de popoarele conlocuitoare (şi faţă de străini în general) a traversat secolele, devenind un laitmotiv al conştiinţei publice elitare ungare, până la finele primei jumătăţi a secolului al XX-lea. Mai toţi contemporanii creatori de valori intelectuale ai lui Petőfi gândeau şi exprimau aceleaşi idei. Széchenyi István (1791-1860), scriitor şi om politic, unul dintre cei mai importanţi reformişti maghiari (a dat numele şi Bibliotecii Naţionale din Budapesta), spunea (la 5 octombrie 1844) în dieta ţării de la Bratislava: „Urăsc din străfundurile sufletului meu orice evoluţie care nu este maghiară". (*Ibidem,* p. 90)

Spre deosebire de „străinii" veştejiţi de Eminescu, minorităţi dominante asupra majorităţii supuse, cei urâţi de Petőfi, în ciuda blestemelor sale, au ajuns până la urmă (în general), prin voinţa popoarelor şi recunoaşterea marilor puteri, stăpâni acolo unde, prin forţă, dominase Coroana Sfântului Ştefan. Cu alte cuvinte, „ura" lui Petőfi nu a fost validată de istorie, Ungaria revenind la frontierele sale etnice. Nici „urile" lui Şevcenko şi Puşkin nu au avut, în linii mari, o soartă mai bună. Eminescu însuşi nu s-a impus în conştiinţa publică prin combaterea „străinilor", dar mulţi dintre „străinii" hrăpăreţi evocaţi de el s-au dovedit, într-adevăr, demni de condamnat, din perspectiva nevoii făuririi statului naţional român, aşa cum a fost el recunoscut de istorie. Altminteri, în focul argumentaţiei poetice şi mai ales publicistice şi în acelaşi spirit romantic, şi Eminescu a pus accente grave pe numele unor contemporani de altă etnie şi credinţă.

Cu toate acestea, eu nu ştiu să existe în peisajul public din Ucraina, Rusia şi Ungaria vreo critică serioasă la adresa acestor titani ai romantismului, care – aşa cum era firesc, moral şi drept atunci – îi proslăveau pe ucraineni, pe ruşi şi, respectiv, pe unguri, în detrimentul străinilor, dăruiţi cu epitete teribile şi sortiţi pieirii. Nu am auzit niciodată ca vreun analist politic sau eseist să fi spus sau scris că Ungaria nu va putea intra în NATO sau în Europa cu un simbol naţional ca Petőfi Sándor, denigratorul de popoare străine. Pe când în România ni se atrăgea atenţia în chip foarte serios, încă din anii '90 ai secolului trecut, de către intelectuali subţiri – ajunşi apoi, unii dintre ei, înalţi demnitari de stat – că Eminescu este complet revolut, învechit, desuet, că era bun de pus între paranteze (în „debara") şi că, în niciun caz, România nu putea visa la NATO şi la UE pe buze cu „autohtonistul", „antioccidentalul" şi „xenofobul" Eminescu!

Iar ideea că Eminescu nu mai este citit este falsă şi menită să distragă atenţia de la chestiuni culturale reale. Câţi englezi mai citesc azi integral piesele sau chiar sonetele lui Shakespeare, câţi spanioli pot citi şi comenta de la cap la coadă *Don Quijote,* câţi tineri unguri mai ştiu poeziile lui Petőfi? Şi totuşi, manualele îi cuprind, îi comentează, iar oamenii – chiar şi cei simpli – se mândresc în continuare cu ei. Ei continuă să fie, în universalismul lor, şi simboluri ale spiritualităţii naţionale engleze, spaniole sau ungare. Nu au fost decretaţi ca atare de parlamente, nici de academii şi nici măcar de confraţii lor, ci au intrat în chip firesc în conştiinţa publică, dincolo de voinţa cuiva.

La fel este – de ce ar fi la noi altfel? – şi cu Eminescu! El a fost omul vremii sale, cu mărimile şi cu micimile sale, cu ideile general valabile şi cu cele lamentabile, pentru noi, obsesii locale şi trecătoare.

Poetul şi publicistul a scris uneori cu asprime despre anumiţi străini, i-a veştejit cu epitete grele, pentru venalitate, politicianism, rapacitate, dar, câteodată, şi numai pentru „vina" de a fi fost străini. Ca şi alţi contemporani din elita intelectuală, Eminescu voia să-i vadă pe români stăpâni, în fine, în România şi să vadă România întreagă, condusă şi organizată de români. Mai toate sunt de înţeles, după atâtea secole de supunere şi umilinţă, venite din partea unor vecini lacomi. Cum şi de ce să-i cerem lui Eminescu să fi fost vizionar, când Puşkin, Şevcenko sau Petőfi nu au fost? Cum putea Eminescu să prevadă, de exemplu, Holocaustul, să ştie că va urma, după Al Doilea Război Mondial, Declaraţia universală a drepturilor omului (adoptată de ONU) sau să ştie că, mai recent, UE avea să reglementeze chestiunea minorităţilor? Este ca şi cum l-am condamna pe Isac Newton că nu a ştiut teoria relativităţii!

Oare nu ar fi mai corect să-l restituim pe Eminescu timpului său, ca să vedem mai bine cât a fost el de atemporal? Spun unii exegeţi că Eminescu nu s-a potrivit prea bine nici vremii sale şi că s-ar fi vrut contemporan cu Alexandru cel Bun, trăitor în „umbra sfântă" a Basarabilor şi Muşatinilor, aşa cum îi stă bine oricărui romantic, glorificator al Evului Mediu. Eminescu a iubit sincer poporul şi ţara aceasta, cărora le-a închinat pagini nemuritoare, dar nu a urât cu-adevărat popoare şi nu a ridicat arma contra străinilor.

A urât şi veştejit – uneori cu vorbe grele – oameni, dar cine nu face asta, într-o formă sau alta? În schimb, câtă lumină a revărsat asupra omenirii! Cred că este firesc să vrem să vedem această lumină, în centrul căreia stătea poporul său şi România. A scris, cu patimă, la 17 ani, şi a publicat în *Familia* (în 1867) poezia *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie,* pe când România abia exista, cuprinzând cu puţin peste o treime din România împlinită la 1918. Dar încă de atunci, el vedea aievea România întreagă, exact în sensul în care Kogălniceanu numea patrie toată acea întindere de pământ pe care se vorbea româneşte. Citam altă dată o scrisoare a poetului către Iosif Vulcan, în care Oradea este plasată, cu decenii înainte de Unire, în România. Cu alte cuvinte, Eminescu a fost şi un patriot vizionar, cum erau toţi marii oameni atunci!

Critica lui Eminescu este firească şi aceasta poate fi făcută şi se face din varii unghiuri, de la erori de prozodie până la cronologii şchioape şi de la naraţiuni filosofice greoaie până la decizii de viaţă discutabile. Dar critica nu are nimic de-a face cu denigrarea şi cu demolarea lui. La 166 de ani de la naşterea poetului, nu putem decât să constatăm cât de intensă continuă să-i fie nemurirea, cât de vie rămâne „ţăria parfumurilor sale" şi câtă dreptate avusese Călinescu când l-a numit pe „băietul" care cutreiera demult pădurile eternităţii „cel mai mare poet pe care l-a ivit şi-l va ivi vreodată, poate, pământul românesc". Eminescu, dincolo de ura exprimată contra inamicilor ţării sale, a construit România în şi prin poezie, iar această construcţie s-a dovedit la fel de reală ca ţara în hotarele sale din 1918. Eminescu este demiurgul sufletului şi trupului nostru naţional, iar prin aceasta el ne-a proiectat în universalitate, în rând cu popoarele lumii.

Lacrima Anei

Irina Mavrodin (12 iunie 1929, Oradea – 22 mai 2012) a urmat şcoala generală la Oradea, Liceul de fete apoi Liceul „Unirea" din Focşani (1937-1950), Facultatea de Limbi Străine, secţia limba franceză, a Universităţii din Bucureşti, absolvită în 1954. A obţinut titlul de doctor, în domeniul literaturii franceze, în 1971. A lucrat la Universitatea din Bucureşti, iar după 1990 la Universitatea din Craiova. Mai multe burse în Franţa. A debutat cu poezie în 1967 şi în volum în 1970. Premii ale Uniunii Scriitorilor, Premiul Academiei Române, Ordinul „Chevalier des Arts et des Lettres", conferit de Statul francez, Ordinul „Steaua României" în grad de Cavaler etc.

A tradus mult din literatura franceză şi din română în franceză, a colaborat la numeroase reviste, a publicat un mare număr de volume de eseuri, precum şi următoarele volume de versuri: *Poeme,* 1970; *Reci limpezi cuvinte,* 1971; *Copac înflorit,* 1978; *Picătura de ploaie,* 1987; *Vocile,* 1998 (Premiul Uniunii Scriitorilor); *Punere în abis,* 2000.

Poemul care urmează apare în volumul de debut, *Poeme,* Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1970.

Altar cu trei volete

I

Aceste mari adaosuri de ziduri
sub care o-ngropase el atunci
aceste mari adaosuri de ziduri
au plâns s-au stins
şi norii stau ca mari îngrămădiri
de ziduri
mai jos
sub ziduri

II

Sunt prinsă între ziduri ziduri
vin zidurile albe mai strâns mai strâns
şi zid va fi aici
şi faţa zid
picioarele şi mâinile şi ochii zid
şi tâmplele cu vine cântătoare zid vor fi
un zid

III

Tot rătăcind asupra unui sânge
am rupt în mine tot ce poate sta
şi sunt adânci dărâmături în sânge
molozuri mari de gânduri vizitate
de lilieci ce ţipă dulce
un cântec lung şi lipicios
şi sila te orbeşte-n frunte
sărind din zidurile mari
tot rătăcind asupra unui sânge

Nevoia de românism

În dialog cu Ilie Năstase

Nicolae MELINESCU

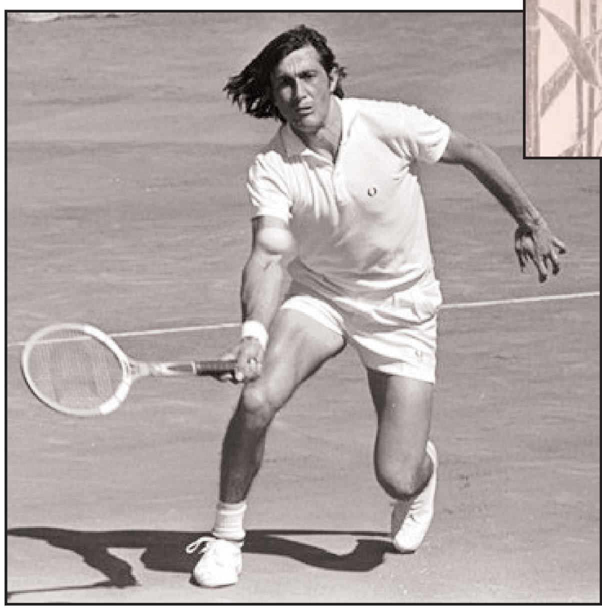
Am trăit mult în străinătate, dar nu pot să fiu identificat decât cu poporul român.

Războiul Rece *a produs în mod artificial două state în interiorul aceleiași națiuni în Germania, Coreea, Vietnam, China și Congo, fiecare fracțiune aparținând sferei de influență a hegemonilor bipolarismului. Pe principii strict ideologice, fiecare dintre ele nu a fost recunoscută sau agreată de partea adversă ca entitate care reprezenta, de fapt, aceeași națiune. Sportul a devenit un vector puternic de legitimare și afirmare politică și de forțare a prezenței „nedoriților" în arena internațională. Chiar dacă mari evenimente de genul campionatelor regionale și mondiale, sau al Jocurilor Olimpice, se desfășurau pe teritoriile Statelor Unite sau Uniunii Sovietice, gazdele erau obligate, în spiritul olimpismului, să accepte drapelul țării nerecunoscute și să difuzeze imnul național al acesteia în situațiile în care sportivii statului respectiv ocupau unul dintre primele trei locuri ale competiției. În cazuri extreme, însemnele de stat erau înlocuite cu simbolurile și imnul olimpic. O situație similară a cunoscut-o și Africa de Sud în perioada embargoului impus de Națiunile Unite, din cauza politicii segregaționiste de apartheid, aplicată de conducerea de la Pretoria. Sportul a fost și a rămas o modalitate de afirmare a identității naționale nu numai în situații geopolitice extreme, ci și în mediul anarhic, dar lipsit de izbucniri violente universale, existent după dezmembrarea colosului sovietic, la 27 decembrie 1991. România a beneficiat și ea de acest fenomen, în anii 1960, cu echipa masculină de handbal, în anii 1970, când România a participat la Cupa Davis, și, ulterior, cu echipa feminină de gimnastică, surpriza enormă a Jocurilor Olimpice de la Montreal. Pentru rubrica noastră, l-am invitat pe campionul Ilie Năstase, numărul unu în lumea tenisului masculin mondial în 1973 și 1974, la o evaluare a rolului sportului în construcția personalității colective în interiorul și în exteriorul țării.*

În perioadele pe care le-ați amintit și în care ne-am afirmat noi ca sportivi, a funcționat un sistem motivat ideologic, dar care ducea la marea performanță. Cum spunea domnul Țiriac, „se sădea ceva și răsărea ceva". În prezent, această grijă s-a diminuat. Îmi amintesc de școlile sportive. Și eu mi-am propus să refac o asemenea instituție, pe alte baze, mai moderne, pentru că acele școli sportive produceau campioni la handbal, la atletism, cultivau sportul de masă și adunau copiii care se jucau pe maidane, sau în spatele casei, pe terenuri virane. Până și astea au dispărut, pentru că s-au construit blocuri pe ele. În plus, școlile elementare aveau și ele câte un teren modest, dar funcționa ca un spațiu polivalent pentru baschet sau handbal. Terenul de tenis îl desenam cu creta. Din asemenea improvizații tot mai răsăreau doi, trei sportivi de top. Acum sportul de masă a dispărut definitiv. Este una dintre diferențele dintre ceea ce făceam noi atunci și sportul din România de azi. În toate țările europene civilizate, nu mai vorbesc de America, sportul pentru toți este o preocupare majoră, de la nivelul școlilor elementare până la cel al universităților. Toate echipele participă la campionate pe sporturi și pe grupe de vârstă. Pe lângă stadioanele dedicate echipelor mari, funcționează magazine cu articole și accesorii ale acestora, o largă ofertă pentru suporteri. Veniturile obținute din comercializare sunt reinvestite în sprijinul clubului respectiv. Dacă am promova și aplica o strategie cuprinzătoare de dezvoltare a sportului, nu ar mai trebui atâtea investiții în sănătate. O națiune sănătoasă are nevoie doar de întreținerea sistemului medical pentru control și prevenție, nu și pentru tratamente și vindecare. Investițiile masive pentru sport ar face să nu mai avem bolnavi. Așa gândesc și procedează cei care se află în prezent la coordonarea și orientarea sportului mondial, cum sunt Spania, Franța, ca să nu mai amintesc, din nou, de Statele Unite. Toți investesc în sănătatea fizică prin practicarea disciplinelor sportive. Cred că noi suntem singura țară din Uniunea Europeană care nu are o sală polivalentă modernă, cel puțin în Capitală.

Posesor al unui teren de șapte hectare din vecinătatea stației de metrou Aurel Vlaicu, marele campion i-a oferit Primăriei Capitalei posibilitatea să elimine acest handicap prin ridicarea unei asemenea construcții, care ar avea avantajul plasării în imediata apropiere a unuia dintre cele mai eficiente mijloace de transport în comun. În plus, amenajarea spațiului în condițiile și la standardele impuse de reglementele internaționale i-ar mări Bucureștiului șansele de a găzdui mari competiții la care candidează, dar care nu ne sunt atribuite din cauza lipsei

infrastructurii și a amenajărilor necesare.

La Londra, la Paris, în alte orașe importante, arenele de mare capacitate sunt lângă o stație de metrou. Vin spectatorii lejer, urmăresc partida și părăsesc incinta în timp record, pentru că metroul îi preia în număr mare și îi duce pe fiecare în direcția dorită cu cea mai mare viteză. La noi, stadionul de fotbal nu are cum să adune operativ o masă de cincizeci și cinci de mii de suporteri care pleacă după un meci, fără mijloace de transport rapide și de mare capacitate. Noi ne grăbim să rezolvăm niște lucruri și le facem la repezeală. Putem să preluăm de la alții, să vedem cum e stadionul de la Londra, O2. Acolo metroul te duce din centru în 11 minute; cu transportul de suprafață nu ajungi niciodată la timp. Nu e nevoie să complicăm lucrurile. Nu avem infrastructură. Anul trecut trebuia să organizăm Universiada. Stadionul Național s-a închis, a devenit un monument ca să fie admirat de turiști, nu ca să se facă sport acolo. La Sala Polivalentă, veche de decenii, se desfășoară și acum meciuri din campionate importante, iar Stadionul Național, care a costat un sfert de miliard de euro, nu poate fi folosit. Cum nu este practicabilă o asemenea construcție, ridicată cu materiale moderne, cu tehnologii de ultimă oră, și este încă bună Polivalenta, care are aproape vârsta mea, de 67 de ani?

Fără nostalgii, altfel firești pentru bogata sa carieră competițională, maestrul Ilie Năstase amintea, în spiritul istoriei Sălii Polivalente din București, meciurile demonstrative pe care le-a jucat alături de partenerul său Ion Țiriac, în anii '80, în aceeași sală, în compania unor mari stele ale tenisului mondial, cum erau Jimmy Connors și John McEnroe, jucători pe care am avut atunci prilejul să-i intervievez, alături de prietenii lor români, pentru emisiunile sportive ale Televiziunii Naționale. Pe lângă etalarea virtuților spectacolului de tenis, și acel episod a fost o ocazie de afirmare a României în viața internațională, mai multe televiziuni americane acordând spații ample de relatare a evenimentului și de inserare a câtorva conotații politice într-o perioadă în care conducerea comunistă își consolidase, totuși, o distanțare strategică față de hegemonul sovietic.

Acel meci demonstrativ a avut o idee de bază, și anume, că sportul spectaculos le place tuturor, și copiilor și vârstnicilor, important este să avem mijloacele de atragere a lor și aici intervine infrastructura. Eu am stat multă vreme departe de România. Am trăit la Paris, în Belgia, la New York am locuit 12 ani, dar fiecare om se identifică cu locul în care s-a născut și a crescut, cu locul în care se simte cel mai bine, sufletește vorbind. Faptul că am revenit mereu în România nu înseamnă că sunt mai patriot decât alții. Am încercat să fac foarte bine tot ce mi-am propus și dacă fiecare ar proceda la fel, atunci nivelul general ar fi mult mai ridicat. Constat că în unele situații parcă nu se dorește să devenim și noi o țară așezată, cu o viață normală și bună. Nu e nevoie de mari eforturi, putem să luăm ce e bun din experiența altora.

De doi ani, Ilie Năstase este membru al Senatului din Parlamentul României și a susținut cincisprezece inițiative pe teme cum au fost creșele pentru copii, sistemul sanitar național și asistența medicală, educația, sistemul național al Crucii Roșii sau siguranța circulației pe drumurile publice. Experiența din Camera superioară a legislativului românesc nu este prima în spațiul public politic și social. L-am întâlnit pe Ilie Năstase în 1996, când l-am prezentat drept candidat la Primăria Capitalei unui public de peste un miliard de oameni din întreaga lume, într-un reportaj pentru emisiunea americană CNN World Report. Atunci, ca și în prezent, deschis discuțiilor și mai ales concluziilor în direcția unor inițiative concrete, cu rezultate pe măsură, cel antrenat în luptele sportive care presupun nu numai voința de a învinge, ci și consecvență pe drumul către victorie, marele campion, senator, are o viziune foarte critică, dar argumentată a dezbaterilor parlamentare.

Mă uit în Parlament la certurile care au loc, ne opunem unii altora chiar și în discuțiile despre legi bune, în folosul tuturor, cărora și opoziția ar trebui să le acorde sprijinul ei. În loc să votăm legile bune, votăm unele de interes limitat doar pentru nepoți, pentru copii. Ne certăm pentru că unul de la un anumit partid spune că nu e de acord cu un proiect de lege pentru că nu e convenabil partidului din care face parte. Astea sunt niște anomalii. Este unul dintre motivele pentru care nu mă regăsesc prea des în asemenea discuții și mi-e greu să înțeleg de ce unii oameni sunt așa. Într-o vreme, îl acuzam pe nebunul ăla comunist că nu ne dezvoltăm. Acum, cine nu ne lasă? Noi românii, pe noi românii! Este nevoie, în primul rând, de educație și de reafirmarea tradiției. Dintr-o dată, ne-am trezit că știm să le facem pe toate. De multe ori, lucruri importante sunt făcute de mântuială, fără să se gândească cineva la consecințe. Când o să avem oameni de afaceri serioși, români, care să facă investiții temeinice în România, să construiască adevărate afaceri și să dea de lucru oamenilor, atunci această țară poate să meargă bine, până atunci, nu! Eu cred că statul nu se implică foarte mult în educație și de aici ar trebui început. Se alocă un buget, dar nu există programe în care să se urmărească performanța. Copiii care au succes reușesc pentru că au calități intelectuale, au internet, îi interesează ceea ce văd că este nou. Ei imită, iar statul român ar trebui să-i urmeze, să copieze tot ce e bun. Pentru ca banii să fie investiți cu cap. Toate lucrurile care au funcționat în țările civilizate de zeci sau de sute de ani cred că pot fi aplicate și la noi. E nevoie de voință. Pe noi, la Senat, ne întreabă dacă unul sau altul trebuie să meargă sau nu la pușcărie. Eu nu sunt acolo să arăt cu degetul, ci să spun da sau nu sau să mă abțin la votarea unei legi. E nevoie de unitate, fiecare pe competențele proprii, ca să vedem ce putem face ca țara asta să meargă bine. Cei care încalcă reguli clare trebuie să fie sancționați aspru, nu-i nevoie să mai punem cătușe la oameni, să nu-i mai plimbăm cu duba, pentru că eu nu am văzut o altă țară care să facă așa ceva.

De vorbă cu Varvara Buzilă

Raia ROGAC

Eu sunt omul locului, m-am împlinit în spațiul istoric al Orheiului Vechi.

S-a născut la 19 noiembrie 1955 în satul Trebujeni, raionul Orhei. Este etnograf și muzeograf, doctor în filologie, secretar științific și director adjunct la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău.

A publicat 50 de cărți și peste 100 de articole științifice.

A participat la elaborarea Legii Muzeelor (2002), a Legii privind protejarea patrimoniului cultural imaterial și a Legii privind protejarea patrimoniului cultural mobil (2010-2011). Este președinte al Comisiei Naționale pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial și al Societății de Etnologie din Republica Moldova.

Doamnă Varvara, pregătindu-mă pentru acest interviu, am aflat că satul în care v-ați născut este Trebujeni, raionul Orhei. Cineva afirmase că aceste locuri sunt leagănul turismului nostru, eu aș spune că acest leagăn este unul mai profund – cel al istoriei. Varvara Buzilă, care are la baza formării profesionale două facultăți, Jurnalismul la Chișinău și, postuniversitar, Literele la Cluj, s-a afirmat și s-a consacrat cu succes în etnografie și poate astfel domeniul literar a fost văduvit de un mare scriitor. Este și „vina" soțului în alegerea făcută?

Cred că e norocul meu că m-am născut la Trebujeni, sau, mai exact, la Orheiul Vechi, noroc împărțit cu mulți alții, care au conștientizat din plin valențele cadrului natural al baștinei. Eu sunt omul locului, m-am împlinit în spațiul istoric al Orheiului Vechi și îi datorez foarte mult din ceea ce înseamnă deschiderea către lume. Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, în special regretatului profesor Dumitru Pop, le datorez legitimarea mea științifică. La Facultatea de Litere din această prestigioasă universitate am susținut teza de doctor în filologie, specializarea folclor. Conform unei bune tradiții științifice în mediul academic din România, folclorul și etnografia sunt discipline înrudite epistemologic. Or, cultura tradițională, obiectul cercetărilor mele de câteva decenii, are caracter sincretic și poate fi studiată prin conlucrarea acestor discipline cu altele proxime. Eugen, soțul meu, m-a ajutat să-mi împlinesc destinul de femeie, de mamă și de cercetător, încurajându-mă să visez și să-mi realizez visele. De-altfel, l-am cunoscut la Orheiul Vechi.

În ultimii ani, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a fost parțial renovat. Sediul principal fiind unul de epocă, cred că n-a fost deloc ușor să se facă lucrările, având în vedere că specialiști restauratori nu prea avem. Ce a mai rămas de pus la punct?

Anul trecut, Muzeul a împlinit 125 de ani, este cel mai vechi și cel mai mare muzeu din Basarabia, noi credem că este și cel mai important, pentru că își propune să tezaurizeze și să arate bogățiile naturii și ale culturii noastre. Restaurarea sediului administrativ al Muzeului, o clădire istorică din 1887, a soluționat una dintre problemele principale ale instituției. Alte sarcini urmează, cum ar fi restaurarea clădirilor care au aparținut Zemstvei Basarabiei, necesare pentru a extinde spațiile de depozitare și cele expoziționale. Vor începe lucrările de reparație la depozitul principal, cele de amenajare a curții Muzeului, cele de recondiționare a atelierelor de restaurare. Muzeul gestionează patrimoniul cultural național, iar acest patrimoniu, fiind vechi, are și problemele vechimii, în mod imperios necesită îngrijiri speciale, conservare și restaurare.

Am impresia că, în acești primi ani ai mileniului trei, societatea e preocupată îndeosebi de reînvierea tradițiilor, cu toate acestea, cu stupoare, constatăm la orice pas apariția kitsch-urilor. Cui revine misiunea de a le depista și, de ce nu, înlătura de pe piață? E posibil așa ceva? Știu că una dintre lucrările științifice la care ați lucrat cu pasiune și interes a fost dedicată costumului popular, iar tirajul ei a acoperit toate solicitările. A fost continuat acest proiect?

Suntem actanții unor procese evidente de construire, afirmare, promovare a identității culturale, în care este implicată întreaga Europă. Fiecare popor își trăiește identitatea sa culturală în măsura în care și-o apreciază. Manifestările, inclusiv vestimentare, ale acestei atribuiri culturale ce se desfășoară la noi, țin de etapa unui debut. Depinde de noi dacă vom fi sau nu consecvenți în afirmarea identității, dacă vom avea grijă sau nu să nu fie profanate simbolurile identității noastre, inclusiv costumul popular. Cunoașterea și transmiterea către tineri a tradițiilor noastre culturale, adaptarea acestei moșteniri la condițiile modernității, prin păstrarea tiparelor originalității și autenticității, constituie doar câteva soluții ale evitării kitsch-urilor. În secolul XX am risipit multe din moștenirea culturală pe la cotiturile bruște ale istoriei și trebuie să conștientizăm că nu avem voie să mai pierdem ceva din puținul rămas. În același timp, societatea simte tot mai acut nevoia de-a recurge la emblemele etnice, naționale. Concetățenii noștri redescoperă ia, costumul popular, bucătăria tradițională, cunoștințele populare. Dacă vreți să găsiți un rost esențial al vremurilor noastre, căutați-l în sfera patrimoniului cultural. Salvgardarea acestui patrimoniu, reconsiderarea valențelor lui în contextul sporirii coeziunii sociale sunt pe cale de a deveni marca epocii noastre. Ne dorim să propunem ia sau cămașa cu altiță pentru înscriere în Lista reprezentativă UNESCO a patrimoniului cultural imaterial al umanității. Ar fi o recunoaștere mondială a acestei haine emblematice.

Tot în ultima perioadă s-au înmulțit festivalurile consacrate meșteșugurilor populare, tradițiilor muzicale, bucatelor naționale – e un motiv acesta de bucurie și pentru Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală? De exemplu, Festivalul Iei se desfășoară în organizarea mai multor instituții și persoane chiar, în diferite perioade. Este sărbătorită și Ziua Universală a Iei.

Festivalul este o formă de cultură, având o capacitate puternică de comunicare, iată de ce este agreat pe toate continentele. În republică se desfășoară multe festivaluri și, pentru a nu banaliza această idee, cred că este important să înscriem unele evenimente care reies din tradiție în forme specifice culturii noastre. Trei ani la rând s-a desfășurat Festivalul Iei, tatonând aspirațiile identitare ale societății prin raportarea la această emblemă identitară, iar ultimul s-a circumscris genericului Ziua Portului Popular, care e mai mult decât un festival. Începând cu anul 2016 o vom sărbători în a patra duminică a lunii iunie. La această etapă de reconsiderare a valorilor colportate de însemnele noastre culturale în care se înscrie și costumul popular, în imperiul relațiilor de piață care pot ușor comercializa orice idee, aspirație, este important să fim fideli modelelor noastre culturale, să le cunoaștem și să le trăim, asigurându-le tinerilor accesul la valorile netrecătoare promovate de aceste forme culturale.

→

Membru al echipei naționale care a disputat finala Cupei Davis în 1969, 1971 și 1972, unul dintre așii tenisului mondial timp de mai bine de un deceniu, prieten cu mari parteneri din întreaga lume, din 1991 înscris în Sala Celebrităților din tenis, „artist cu originalitate și imaginație", „vrăjitor cu racheta", Ilie Năstase a adus pe terenul de joc un stil detașat, entuziast și imaginativ, care a amintit în tensiunea maximă a marilor turnee de farmecul și mirajului tenisului, a reamintit că, la origini, acest sport a fost o formă de destindere prin mișcare și eleganță. Iubit de publicul din întreaga lume pentru darul său de a face spectacol, Ilie Năstase a mărturisit mereu că a fost firesc chiar și în momentele în care scorul nu îi era favorabil și a acționat exact așa cum dorea, cum îi dicta firea.

Așa am simțit și m-am comportat cum am crezut eu. Am locuit și la New York și la Paris, prin Italia, dar nu pot să fiu identificat decât cu poporul român, pentru că românii sunt mai glumeți, mai inteligenți, mai vorbesc și pitoresc. Această combinație nu este numai a mea. Mi-amintesc că și Hagi era la fel. Se enerva pe arbitru, mai era scos din joc, dar când se integra în echipă, era maestru. Eu nu am cum să explic stilul pe care l-am adoptat. Stan Smith a jucat în felul său riguros. Mie îmi convenea să fiu eu însumi, cu umor, cu răbufniri. La antrenament eram la fel. Șase ani am jucat dublu cu Jimmy Connors. După un an mi-a spus că nu se mai antrenează cu mine pentru că nu-i conveneau mingile mele scurte după care îi dădeam loburi, îl alergam și nu mai avea încredere în forța lui. A găsit un alt partener de antrenament, care îi dădea mingi mai mult pe dreapta, partea pe care era nesigur în lovituri. I-am respectat dorința să se antreneze în felul lui, pe stilul lui, dar eu nu m-am schimbat. Fiecare din generația mea a jucat după stilul care considera că îi este cel mai confortabil.

Maestrul Ilie Năstase amintea că tenisul este un sport individual, dar pentru el a devenit și un sport de echipă în perioada în care România a fost una dintre țările cu formația cea mai valoroasă în Cupa Davis. A fost unul dintre puținele turnee internaționale în care sportivii noștri au apărut sub tricolor și au ascultat imnul de stat în deschiderea meciurilor.

Pentru că eu am jucat și fotbal, iar Ion Țiriac fusese chiar membru al lotului național de hochei pe gheață, ne plăcea și competiția de tenis pe echipe. Ne pregăteam foarte intens pentru meciurile de Cupa Davis, care pentru noi au fost, poate, mult mai importante decât un turneu individual, pentru că turnee erau cam treizeci și cinci pe an, dar meciurile din Cupă se desfășurau o singură dată și, dacă pierdeai, ieșeai din cursă și reveneai abia după încă un an. Noi ne concentram foarte mult ca să ajungem cât mai departe, pentru că funcționa un regulament prost. Cel care câștiga Cupa venea direct în finală la turneul următor, în timp ce celelalte echipe treceau prin șase runde pe tot globul, din Brazilia, în Asia, în Nigeria. Noi trebuia să câștigăm șapte meciuri ca să ajungem în finală, etapă care s-a ținut în cazul nostru de două ori în America și o dată în România. Mie mi-a plăcut foarte mult stilul ăsta de echipă, ne înțelegeam bine și la dublu. Lângă mine și lângă Ion Țiriac se aflau Mărmureanu, Dron, căpitanul nejucător Georgescu, împreună cu care făceam o echipă bună, exista un spirit bun între noi. În momentul în care intram pe teren, ne străduiam să facem rezultate bune și ne gândeam că reprezentăm România. Era o stare deosebită! În deschiderea oficială se cânta imnul, iar când nu jucam în țară știam că ne privesc la televizor și cei de acasă.

Dialoguri esențiale

În contextul apărării valorilor care ne-au consacrat, se poate să fim și mai îndrăzneți, altfel nu vom fi suficient de buni pe piața culturii. În loc de Festivalul Duminica Mare, să organizăm sărbătorirea Duminicii Mari (în cutare localitate), cea a Rusaliilor, a Sânzienelor în altele. Inclusiv oferta acestor evenimente se cere a fi axată pe practicile culturale ale locului. Prin sărbătorirea portului popular s-a reușit sporirea încrederii societății că putem trăi, ne putem bucura deschis de moștenirea noastră culturală – cămașa cu altiță, sau ia. Rămâne să reactualizăm în tiparele sale consacrate întregul costum popular.

Ați lansat un apel pentru donații din partea oamenilor de bună credință, dar și iubitori de tradiții. S-au adunat multe lucruri, a mai rămas loc pentru conservarea lor?

Acțiunea se numește „Intră în istorie dăruind Muzeului un obiect", a fost demarată acum câțiva ani și continuă, reunind cetățenii în opera de configurare a colecțiilor de patrimoniu. Oamenii chiar dăruiesc obiecte scumpe inimii lor, pentru că au încredere în Muzeu și vor ca obiectele care alimentează memoria lor să fortifice memoria colectivă a societății noastre. Cei mai recenți donatori sunt doamna Silvia Saca (o scoarță de la începutul sec. XX, moștenită din familie), iar doamna profesoară și meșteriță populară Parascovia Secrieru a donat 20 de prosoape și broderii. Ambele sunt din Chișinău. Scriitoarea de origine basarabeană Ileana Toma din București ne-a oferit o scoarță și mai multe prosoape de ritual.

Eu cu zolnicul și păretarele încă „n-am intrat în istorie…", dar sper să găsesc o zi potrivită pentru a ajunge la Muzeu…

Repet și fac un apel către toți doritorii să vină cu obiecte vechi tradiționale, pentru a completa depozitul cu obiecte de patrimoniu.

Calitatea de președinte al Comisiei Naționale pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial și al Societății de Etnologie din Republica Moldova, pe care le dețineți, fac dovada încrederii și onoarei, dar trebuie și răsplătite cu responsabilitate. Aș dori să vă referiți pe scurt la aceste posturi.

Comisia Națională pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial a reușit să elaboreze proiectul devenit ulterior Legea Republicii Moldova privind protejarea patrimoniului cultural imaterial nr. 58, din 29.03.2012, să coaguleze o colectivitate de specialiști în domeniu, care a elaborat și publicat *Registrul național al patrimoniului cultural imaterial al Republicii Moldova* (Chișinău, Editura Lumina, 2012), o listă a tuturor elementelor acestui patrimoniu, prin care statul le ia în evidență. În procesul unui dialog social cuprinzător, au fost stabilite zece elemente, cele mai reprezentative din patrimoniul nostru cultural imaterial, care pot candida pentru accedere în listele UNESCO și care sunt în centrul atenției Ministerului Culturii. Societatea de Etnologie a fost înregistrată în anul 1992 și promovează solidarizarea cercetătorilor în procesul de reconsiderare a discursului științific. Am reușit să îmbogățim programa unor instituții superioare de învățământ cu câteva cursuri de noutate academică, să edităm câteva cărți, patru CD-uri cu muzică folclorică autentică și șase DVD-uri care promovează alte expresii ale patrimoniului cultural imaterial. Grupul de arhitecți condus de arhitectul Eugen Bâzgu a participat la restaurarea Mănăstirii rupestre Horodiște (Șipova), Bisericii Adormirea Maicii Domnului din Căușeni, Cetății Soroca, Conacului Manuc Bei din Hâncești și a altor monumente valoroase. Susținem formarea tinerilor specialiști în domeniu.

Aș vrea să aflu și cele mai semnificative momente privind obiceiurile românești și UNESCO. Înregistrarea Complexului Orheiul Vechi se amână?

Acumulăm experiență în internaționalizarea protejării patrimoniului nostru cultural. Obiceiul „Colindatul de ceată bărbătească" a fost înscris împreună cu România în Lista reprezentativă UNESCO a patrimoniului cultural imaterial al umanității, urmată de elementul „Practici culturale asociate zilei de 1 Martie", înaintat împreună cu România, Bulgaria și Macedonia, iar în 2016 va fi examinat elementul „Tehnici tradiționale de realizare a scoarțelor în România și Republica Moldova". Acum sunt în proces de elaborare noi documentări pentru Cămașa cu altiță și Oina. Urmează să se determine comunitățile care se identifică cu aceste elemente ale patrimoniului cultural și cât de dimensionate sunt manifestările acestora în societatea noastră. Continuă și activitățile de includere a Sitului arheologic Orheiul Vechi în Lista UNESCO a patrimoniului mondial. Urmează să asigurăm prezervarea de durată a acestui monument, prin politici coerente, complexe, pe măsura importanței sale.

Ar putea să-mi scape ceva din aria preocupărilor Varvarei Buzilă, de aceea, la finalul acestui dialog, vă rog să completați cu aspecte neabordate până la acest moment.

Ar fi încă foarte multe de povestit, de aceea propun să continuăm cu ocazia altui interviu.

Mulțumesc mult, sănătate și prosperitate întru perpetuarea tradițiilor naționale.

Asemenea, mulțumesc mult, pentru că ne unesc multe valori. Să aibă viață lungă faptele noastre!

P.S.: Exprimăm sincere condoleanțe protagonistei noastre în legătură cu decesul prematur al soțului, în urma unei maladii incurabile, survenit în perioada pregătirii acestei convorbiri. Dumnezeu să-l odihnească în Împărăția Sa pe cel care a fost Eugen Bâzgu, un talentat arhitect al valorilor naționale.

Semn(al) de carte

Mariana Șenilă-Vasiliu, *Umbrele albe ale tablourilor,* Ed. Academiei Române, București, 2015

Am ezitat mult timp asupra titlului acestui volum de eseuri (publicate, parțial, în revista *Argeș,* între anii 1988-1989, 2007-2013). În primul rând, am înțeles să ocolesc neutrul „Scrieri despre artă", l-am găsit întotdeauna impersonal și mult prea larg acoperitor. În fapt, ideea titlului este rezultatul unei obsesii, cea a urmei lăsate de un tablou care a stat timp îndelungat pe perete. Când acesta este scos de la locul său, pe zid rămâne, ca o umbră pe dos, urma albă, fantomatică a tabloului. Oriunde am dat peste această imagine am rămas țintuită locului: ce paradox ca tabloul să stăruie în memorie tocmai prin absență. Când părăsim un muzeu, oare nu asta facem? Mental, luăm cu noi imaginea operelor de artă și lăsăm în urmă umbrele lor fantomatice. (Autoarea)

Mircea Opriță, *Clubul nemuritorilor. Orizonturi în expansiune,* Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016

Scriitor prolific, de autentic talent, polivalent, atestat prin numeroase premii și demnități pentru o operă vastă, exprimată într-un larg registru tematic – teatru, poezie, roman, critică literară și îndeosebi în domeniul literaturii de anticipație și SF –, Mircea Opriță vine acum cu o culegere de articole publicate în revista *Știință și Tehnică* în perioada 2011-2014.

Subiectul acestor articole, publicate sub titlul *Clubul nemuritorilor. Orizonturi în expansiune,* este unul nu doar interesant, ci și provocator. Abordează posibilitățile omului actual de a-și prelungi viața, după credința unor utopici entuziaști, și până la 1000 de ani, iar în a altora, chiar și de a deveni nemuritori. Știrea transmisă prin media referitoare la crearea *Institutului Nemuririi* în SUA este deja veche și ar trece ușor la capitolul bizareriilor de care este plină lumea dacă nu ni s-ar spune că acolo sunt implicați numeroși specialiști blindați cu numeroase diplome și titluri academice emise de universități de prestigiu din lume (psihologi, criobiologi, nanotehnologi, gerontologi, medici, filosofi, cercetători, informaticieni etc.), care au ca obiectiv obținerea nemuririi.

Cartea lui Mircea Opriță este un veritabil *memento mori,* un semnal de zguduitoare avertizare: *Quo vadis, homine?* (Dumitru Constantin-Dulcan, în Prefață)

Ion. C. Ștefan, *Umbra dintre noi,* Ed. Arefeana, București, 2016

După *Întâlnirea de la Muzeu,* tipărită în 2011, autorul vine cu o nouă apariție, *Umbra dintre noi,* o continuare, să spunem așa, a celei dintâi, la fel de tulburătoare, cu episoade oscilând între vis și realitate, transfigurând momentele unei iubiri vinovate–nevinovate de-a lungul vieții eroilor, de la tinerețe la bătrânețe și, poate, dincolo de viață și de moarte. (Vilia Banța, în Prefață)

Florentin Popescu, *Catacomba, o confrerie literară în vremuri de restriște,* RawexComs, București, 2015

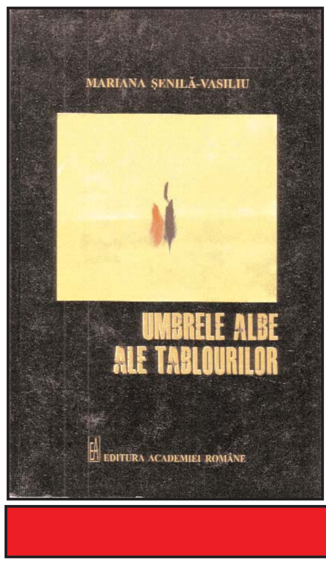
Ce este Catacomba? Pentru mine ea reprezintă mult mai mult decât un cenaclu, cum i-ați zis voi, colaboratorii revistei *Bucureștiul literar și artistic.* Este un mic forum al artelor, pentru că aici se discută literatură, dar și pictură, se vorbește despre teatru și despre câte altele. Mai pe scurt i-aș spune „Cerc de prieteni", pe care tu și Raluca l-ați făcut să nu semene cu nimic. Și știu ce spun, pentru că sunt umblat mult prin țară și prin afara ei... (Tudor Meiloiu, pictor)

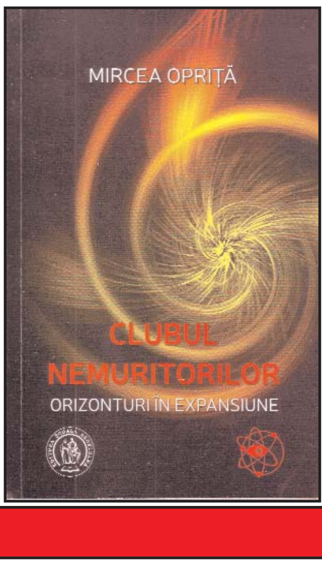
Pr. Ioan Stancu, *Israel și neamurile,* Ed. Academiei Române, București, 2015

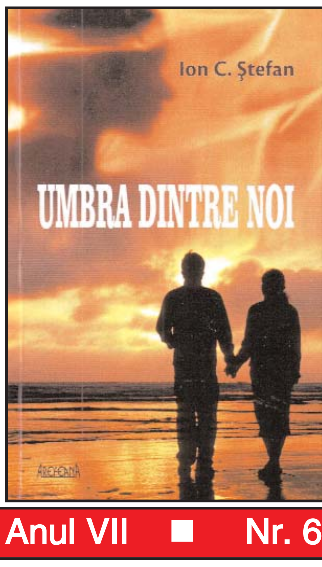
Profilul cultural (spiritual), în genere, al unui popor, în funcție de istorie și de mental, primește și dă. De aceea, comportamentul religios și acela istoric (socio-politic), cel puțin la popoarele vechi, sunt de nedesfăcut.

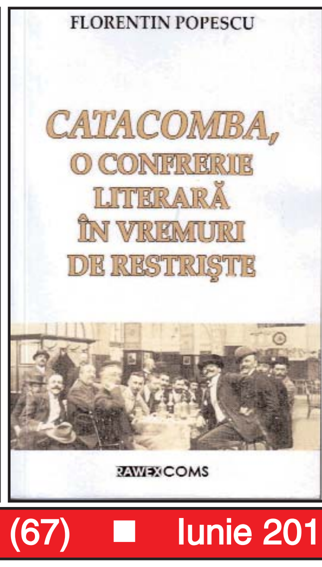
Este ceea ce demonstrează cu pricepe și argumentat (doveditor) autorul. Primul capitol, de circumscriere a identității etnice, este, într-un fel, propedeutic. Celelalte se dezvoltă și, toate la un loc, participă la întreg. Din acest punct de vedere, cel de-al doilea capitol este remarcabil pentru reconstituirea unui mental istoric. Altfel decât dintr-o situare anume, întreprinderea ar eșua în eclectism. Autorul cercetează, pe îndelete, viața cotidiană, viața religioasă, viața culturală, pentru a reconstitui mentalul, încă o dată, religios.

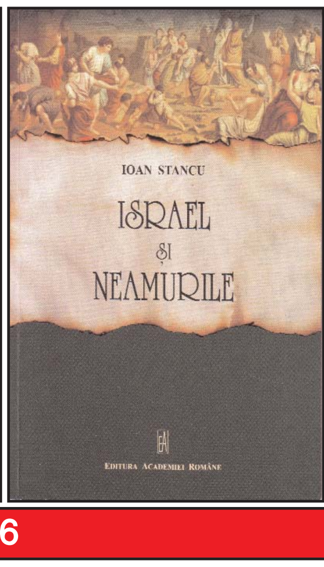
Istorie *religioasă,* poate o filosofie a religiei (religiozității) unui neam, *Israel și neamurile* este o reușită incontestabilă. (Acad. Gheorghe Vlăduțescu)

Ion Andreiță

Marian NENCESCU

Între românii care, aidoma lui Badea Cârțan, nu doar că au scris cărți despre „oameni, drumuri și litere” românești, dar au și răspândit idei și informații esențiale despre poporul latin de la Dunăre, pretutindeni pe unde l-au purtat pașii, din vestul trufaș al Europei, până pe malurile Fluviului Galben, este și poetul „htonico-folcloric” și gazetarul „nebun” Ion („nea” Jean, pentru apropiați) Andreiță, născut în urmă cu 77 de ani (11 iunie 1939), la Perieți, județul Olt. Absolvent al Liceului „Radu Greceanu” din Slatina, apoi al Literelor bucureștene (1963), Ion Andreiță, debutant încă din 1960 cu poezii publicate în *Luceafărul,* dar și în gazetele studențești ale vremii, și-a început cariera jurnalistică devreme, la 24 de ani, în redacția „legendară” azi, a *Scânteii tineretului,* evoluând de la început într-un univers populat de „monștri” ai literelor, dar și ai reportajului cu virtuți literare, de la regretații Fănuș Neagu, Ion Băieșu ori Nicolae Velea, cu toții plecați azi la stele, la „prințul” gazetăriei, Ilie Purcaru (1933-2008), cel care, descifrând lumea „prin ocheanul unui pahar de alcool”, era în stare să scrie/rescrie, de unul singur, într-o noapte, toată gazeta. Lucrând, așadar, cot la cot cu elita gazetărească și literară a generației sale, împărtășindu-i nu doar idealurile, ci și slăbiciunile („Noi, bătrâne, am venit de tineri în București, am scris, am publicat, am învățat să bem, dar n-am știut niciodată să mâncăm”, scria cândva Grigore Hagiu, un alt mare plecat dintre noi prea devreme), Ion Andreiță și-a împărțit viața între truda cotidiană la două gazete importante ale vremii (cu totul, a scris neîntrerupt, succesiv, aproape patru decenii la *Scânteia tineretului* și *România liberă,* de unde s-a și pensionat în 1997), adunând experiență cât pentru zece vieți de gazetar, concentrată în sintagma *pălmaș cu condeiul,* pe care și-o asumă cu mândrie, și elaborarea propriilor cărți (peste 30 de titluri originale), o oglindă obiectivă și onestă a realităților românești postbelice.

Participant și, cu deosebire, „rezoneur” al vremurilor „romantice” ale gazetăriei românești de după război, Ion Andreiță depune mărturie despre oameni și întâmplări, aducând în prim-plan sufletul unei generații sacrificate: „Simt cum capătă contur o mașină cu prelata trasă, un *imeseu* de modă veche și-n el o trupă gălăgioasă de tineri gazetari gălăgioși, învârtind cămăși umede de sudoare deasupra capului – erau *Brigăzile Scânteii tineretului* – iar în chipurile celor dinlăuntrul mașinii, mă recunosc și parcă simt și azi vântul înfiorându-mi pletele rebele” (*Viață, drumuri, litere,* Ed. Antim Ivireanu, Rm. Vâlcea, 2010, p. 572). Reportajele sale din acei ani, publicate cu regularitate în volume de autor (*Colegi de generație,* 1979, *Drumuri esențiale,* 1982, *Natură vie cu baracă,* 1983, *Vârsta care nu cunoaște eclipsă,* 1984, *Secante la omenie,* 1985, *Cum se vede la țară la Români,* 1986, etc.) constituie, după opinia lui Ionel Oprișan, „adevărate nuclee narative, pe care stilul alert, limbajul colorat și predilecția pentru caracterologie le apropie de proza propriu-zisă” (*Dicționarul general al literaturii române,* Lit. A/B, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2004, p. 163).

După 1990, Ion Andreiță extinde aria investigațiilor cultural-gazetărești, publicând impresii de călătorie din China (*Misterul Fluviului Galben,* 1993, *Călător la capătul de lume,* 2001), dublate de o traducere de texte de „umor” chinezesc (*Supă de ginseng,* 1990), publicate în tandem cu soția sa, diplomatul și artistul plastic Lia-Maria Andreiță. Ulterior adaugă la seria „inedită” de reportaje și ciclul *Scrisori pariziene* (2000) și *italiene* (2004), cu totul, peste 770 de pagini de publicistică, cu și pe teme românești, reunite în masivul volum *Viață, drumuri, litere,* editat la Rm. Vâlcea, în 2010, de prietenul și companionul său gazetăresc, Ioan Barbu. Referitor la *Scrisorile* (pariziene), peste 130 la număr, trimise de Ion Andreiță *pro bono* gazetei sale de suflet, *România liberă,* în perioada sejurului său în capitala Franței (1996-2000), editorul Ioan Barbu, relatează că le-a descoperit „întâmplător”, fiind depozitate de autor „într-un sertar”, iar decizia de a le publica a luat-o în speranța că ele vor acoperi un spațiu cultural (gol), care să asigure o punte spirituală dintre (noua) Românie și Franța. Din păcate, gestul altruist al celor doi entuziaști intelectuali olteni nu și-a găsit decât parțial ecou în rândul comunității scriitoricești, și doar un francez îndrăgostit de România, Jean-Yves Conrad, a completat seria investigațiilor lui Ion Andreiță, cu două cărți despre România, apărute exclusiv în urma și sub impresia textelor publicate de editorul vâlcean al lui Ion Andreiță.

Recent, în 2012, Editura TipoMoldova a publicat antologia de proză scurtă *Toamnă târzie,* care reunește textele *literare* ale lui Ion Andreiță și care vădesc adevărata sa vocație, aceea de observator co-participativ al vieții omului simplu, ancestral rural, care este, în esență, prototipul său literar. Distins de trei ori cu Premiul național pentru reportaj (1968, 1985 și 1986) laureat inter/național pentru poezie (2001), cetățean de onoare al Slatinei, Ion Andreiță este nu doar un „veteran” al publicisticii românești, ci și o conștiință publică, un autor pentru care scrisul continuă să fie un leac „hărăzit omului ca să-l apere de multe, de urât, de suferințe, dar mai ales de uitare”.

Astăzi, modelul prozei cu valențe eseistice, așa cum a fost ea practicată de gazetarii postbelici, pare tot mai estompat. Dacă nu se mai scrie cu inima, asta nu înseamnă că publicul refuză un astfel de discurs, ci că, tot mai mulți gazetari se pare că au uitat că au „în traistă” bastonul de literat. Ca dovadă că lucrurile stau așa, voi cita dintr-un reportaj *iconic* al lui Ion Andreiță, despre „cum se vede țara la Români” (pentru cei neinițiați, o localitate cu nume omonim din județul Neamț): „La această oră, la ora amiezii, pentru că totdeauna amiaza e la vârsta Țării, la Români țara arată a Țară. Peste tot se pune masa de amiază, căci nicăieri în țară n-ar trebui să se mănânce pâine nemuncită” (*op. cit.*, p. 30). Acest ecou al *poveștii grâului* („Pâinea, vinul și sarea întregesc o panoplie folclorică ce vine să ateste atitudinea unui popor față de aceste roade ale pământului”, ne reamintește *ritos* Ion Andreiță), îl regăsim atât în relatările publicistice despre ecoul, în timp, al Răscoalei din 1907 (ciclul *S-a ridicat spre cer, din Hodivoaia,* inclus în volumul menționat, publicat la „Junimea”, în 1986, ca și în seria *Citate din memorie,* din care reproducem un fragment din eseul *Grâul lui Bărăitaru:* „În legea grâului m-am născut, în ea vreau să mor... Presărând între degete boabele de grâu, bătrânul vede scene de luptă, vede un lan răsărit din ochii celei mai frumoase fete din sat... Și atunci, împreunând mâinile ca la rugăciune, rostește: Așteaptă-mă, vin și eu” (*Viață..., op. cit.*, p. 25).

Senin, optimist în ciuda vârstei înaintate, generos și binevoitor cu toți cei care, scriind, îi calcă pe urme, Ion Andreiță este oricând un bun tovarăș de dialog. Dovadă sunt și răspunsurile care însoțesc acest succint portret și care exemplifică ceea ce președintele De Gaulle cerea cândva „sfătuitorilor” săi de taină: competență, putere de sinteză, patriotism. Ori, se pare că, în democrație, tocmai *patriotismul* ne cam lipsește. Noroc cu *seniorii culturii,* care ni-l re/amintesc, din când în când.

Reveriile unui pălmaș cu condeiul

Ce n-ați scris niciodată? Ce subiecte ați evitat, ca jurnalist?

Aș dori să se știe, din capul locului, cine sunt și de unde sunt, pentru a avea, într-un fel, o cheie la răspunsurile de mai la vale. Aș începe cu zicerea scriitorului-aviator Antoine de Saint Exupéry: „De unde sunt eu? Sunt din copilăria mea. Sunt din copilăria mea ca dintr-o țară.” Autorul *Micului Prinț* are dreptate – și o spune atât de frumos. Da, cu toții suntem din copilăria noastră. Dar, oricât de frumos, răspunsul rămâne incomplet, dacă nu-i atașăm câteva date inconfundabile, specifice fiecăruia. Și atunci trebuie să spun, să precizez, să dovedesc că sunt român, îmi place să cred bun român, care-și iubește patria și oamenii ei, chiar și atunci când greșesc; ei, oamenii, pentru că patria nu greșește niciodată. Țări putem avea mai multe, prin adopție, dar patrie una singură: cea hărăzită de Dumnezeu. Așadar, sunt român care iubește România și pe români. Detaliind, se cuvine să subliniez că m-am născut și am copilărit într-un sat, Perieți din județul Olt, care și-a pus pecetea asupra felului meu de a fi pentru toată viața.

Am impresia că principala temă a convorbirii noastre este ziaristica – oportună totdeauna și cu atât mai bine venită astăzi, în noul peisaj social-politic și spiritual. Este o temă care-i cuprinde pe mulți mânuitori de condei – între care și pe mine, care o viață întreagă am scris la ziar – 40 de ani, împărțiți în mod egal între *Scânteia tineretului* și *România liberă* – considerându-mă totdeauna un *pălmaș cu condeiul.* Sunt, desigur, și scriitor, cu acte-n regulă, membru al Uniunii Scriitorilor din România; poet, în primul rând (*ca orice român,* nu?), dar scriitor provenit din gazetărie, de la școala acestei „cetăți de foc”.

Mă întrebi ce n-am scris niciodată. Dacă-i vorba de gazetărie, am folosit toate „armele” publicisticii – de la știre la articol, interviu, anchetă, reportaj ș.c.l. – dovedind, totuși, o anume inadaptabilitate la comentariul politic; dar și atunci *am tras-o pe academiei,* pe eseu, reportaj și alte genuri… combinatorii. În ceea ce privește literatura, n-am scris niciodată teatru, deși mirajul scenei, al imaginii, m-a vrăjit totdeauna. În rest, am scris, după puterile mele și darul lui Dumnezeu, și poezie, și proză, și chiar traduceri. Contopind cele două laturi ale muncii mele – gazetăria și literatura – ajung la o concluzie care nu știu dacă mi-e sau nu favorabilă, dar mă definește: într-o viață de om am publicat mai puțin decât mi-aș fi dorit și mai mult decât ar fi trebuit. Eventualele departajări, diferențieri etc., fă-le domnia ta sau cititorii.

Finalul primei întrebări se referă la subiecte evitate, ca jurnalist. N-am evitat niciun subiect. Unele m-au pasionat mai mult, altele mai puțin, dar toate m-au incitat. Vorba zicerii: Nimic din tot ce-i omenesc nu mi-a fost străin. Sigur, m-am apropiat, m-am aplecat cu multă pasiune și înțelegere, adesea cu durere, de *consătenii mei,* țăranii, ca fiu al lor, căruia nu-i este indiferent ce se întâmplă cu părinții lui. Mărturisesc că nu prea mi-e clar ce se întâmplă cu țăranii României. Mai exact, ce se va întâmpla. Căci ce s-a petrecut și se petrece cu ei se cam știe, se cam vede. Ei au început să moară încă de pe vremea *Moromeților,* pe care tăvălugul comunisto-bolșevic i-a scos din starea lor identitară. I-a rupt de pământul lor, care însemna viața lor. Deși tot ei îl munceau, cu lacrimi de sânge, grâul, acest neprețuit aur al sudorii, și toate roadele trudei lor nu mai ajungeau în bătătura lor, în sufletul lor. Nu voi uita niciodată chipul de sfânt al unui țăran care-mi mărturisea că el se visează noaptea arând pe cer. Dimineața, când se trezea, își dorea doar o sfoară de pământ, atât cât să încapă el cu plugul lui. Cei mai mulți au fost nevoiți să ia drumul orașului, către o industrie în expansiune, devenind navetiști: adică *oameni care nu pleacă, oameni care nu rămân.* Pentru că puțini au acceptat să se stabilească la oraș. Ceilalți, refuzând celula de beton a unui apartament, se întorceau în satul devenit dormitor pentru o noapte. A venit *eliberarea* și ce le-a adus? Puterea încearcă să-i mintă cu înapoierea pământului, făcută și asta cum s-a făcut, tot în bătaie de joc, și o pensie nici de Doamne-ajută. Iar pentru câte au îndurat, nu tu tractor ori alte mașini – deși le-au fost confiscate căruțe, cai, boi, pluguri. Un om mințit o dată este greu să-l mai minți a doua oară. Darmite pe un țăran. În sufletul căruia, alături de bunătate, se află toată înțelepciunea unui popor.

→

Seniori ai culturii

Întoarcerea lor către ei înșiși nu înseamnă doar să li se scrie pe frunte cuvântul *fermier.* Această întoarcere înseamnă o nouă durere: durerea unei mutații. A unei re/nașteri. Și, știut este, orice naștere e însoțită de cea mai mare durere și mister din Univers.

Care este raportul între jurnalism și beletristică?

Și greu, și ușor de definit. La o primă vedere, un raport de juxtapunere, cu atât mai exact, corect, când avem de-a face cu ziaristica obișnuită, de informație, în care importantă rămâne noutatea știrii și primatul ei, însoțită sau nu de comentarii, ori alte divagații. Sigur, există reguli și aici; acest gen de scriere presupune, și el, anumite calități, predispoziție, poate și un dram de har, dar principalul constă în însușirea profesiei, ca-n orice meserie. În cealaltă situație, cele două laturi ale juxtapunerii nu se (mai) exclud; între ele apare o legătură, o liniuță de unire – și de cele mai multe ori această *linie* devine o *isoglosă,* un hotar instabil, un spațiu de interferență. Este vorba de acel gen de jurnalism care, prin natura lui specifică, se apropie de beletristică; intră – în ultimul timp, tot mai decis, mai masiv – în ograda acesteia, nu ca o rudă săracă, după cum s-a mai spus și se mai crede, ci ca un camarad de drum, cu final comun. Cade astfel și acea sintagmă pe care unii critici literari o acordau, concesiv, acestei noi forme de beletristică: *literatura de frontieră.* Această nouă/veche literatură, născută atât în sânul jurnalisticii, cât și în cel al beletristicii, folosește mijloacele ambelor *mame:* exactitatea ziaristicii (mai ales, în identitatea personajelor) și metafora literaturii (în tratarea temei). Într-un fel, este vorba/se verifică astfel cele două principii fundamentale ale filosofiei chineze: *yang* și *yin* – contrarii și complementare (oprindu-mă numai la o anumită însușire a acestei filosofii: în fiecare *yang* există un *yin* și în fiecare *yin* există un *yang*; nimic nu este total *yang*, nimic nu este total *yin* – polaritate și mișcare dialectică). Ce denumește această așa-zisă nouă literatură este mai puțin important. Se pare că ea descinde din reportaj, devenind *memorii, amintiri, evocări, jurnal, însemnări de călătorie* etc. etc.

Ați trăit și ați scris în „epoca de aur" a jurnalismului angajat. Mai era loc de evaziune și opțiuni personale?

Nu prea. Cum nici în beletristică nu (prea) era loc de așa ceva. Scriitorii care foloseau anumite „clenciuri", strecurau anumite „șopârle", ori câte un pasaj mai „încifrat", n-au rămas în literatură prin aceste artificii, ci prin talentul lor, prin soliditatea, valoarea operei. În gazetărie, puteai uneori să eviți unele subiecte, să te sustragi de la unele sarcini redacționale, dar tot îți venea rândul să scrii despre „epoca de aur". Cam ca actorii, *invitați* să declame *anumite poezii,* se mai eschivau, mai dispăreau la o filmare, dar până la urmă tot trebuia să urce pe scenă. Cine n-a recitat așa, înseamnă că nu-i venise (încă) rândul. Poate sunt și excepții – nu le cunosc – cu-atât mai bine lor.

Ați întâlnit, în acei ani, reporteri care scriau sau se pronunțau deschis „antisistem"?

Se poate vorbi, pe această temă, de o publicație, revista *Flacăra,* condusă de poetul Adrian Păunescu, care își făcuse un scop nobil din a lua apărarea oamenilor necăjiți, nedreptățiți, revistă care se lupta cu cei ce comiteau asemenea abuzuri – dar, în niciun caz, nu lupta cu sistemul. De altfel, chiar și pentru acest curaj, redactorul-șef a fost îndepărtat de la conducerea publicației. *Flacăra* s-a dovedit însă a fi o bună școală de presă. Mulți dintre redactorii săi au urcat treptele literaturii.

Ilie Purcaru, Vasile Căbulea, Grigore Ilisei, Romulus Lal, poate și alții, și cu voia dv. Ion Andreiță – se poate vorbi de o generație de jurnaliști cu vocație de scriitori?

Da. Cu siguranță. Ei sunt chiar scriitori. Iar numărul lor este mult mai mare. Cu toții aveau, însă, în geanta de teren a redactorului, bastonul de aur al literaturii; care, mai devreme sau mai târziu, a ieșit la iveală, și-a impus caratele. M-aș referi, mai ales, la colegii de la *Scânteia tineretului* – altă bună școală de presă – unde am ucenicit, m-am format, și ca ziarist, și ca scriitor. Dintotdeauna, acest ziar a beneficiat de „jurnaliști cu vocație de scriitori" sau „scriitori cu vocație de jurnaliști". A existat o astfel de tradiție. Generația mea, a lui Căbulea și Lal, i-a prins încă la ziar pe Ion Brad, Fănuș Neagu, Ion Băieșu, Nicolae Țic, Petre Ghelmez, Vasile Băran, Ștefan Iureș; abia plecase Radu Cosașu. Pe lângă cei amintiți, au lucrat (mai mult sau mai puțin timp) la ziar viitorii scriitori Mihai Pelin, Dumitru Matală, Sebastian Costin, Carol Roman, Mihai Caranfil, Pavel Aioanei, Ion Chiriac, Adrian Vasilescu, Neagu Udroiu, Doru Moțoc, A.I. Zăinescu, Nicolae Adam, Tudor Stănescu, Grigore Arbore, Lucreția Lustig, Florența Albu, Vera Lungu, Smaranda Jelescu, Lucia Hosu-Longin, Silvia Zabarcencu, Domnița Văduva, Areta Șandru, Monica Zvirjinschi, Elena Nistor, Vasile Văduva, Pavel Perfil, Vartan Arachelian, Gabriel Năstase, Horia Alexandrescu, Călin Stănculescu, Ion Lazăr, Ștefan Dorgoșan, Vasile Răvescu, George Ghidrigan, Grigore Traian Pop, Dragomir Horomnea, Iustin Moraru, Corneliu Ostahie, Șerban Cionoff, Laurențiu Olan, Mihai Elin, Eugen Mihăescu; în aceeași perioadă s-au format și s-au impus criticii literari Mihai Ungheanu, Ioan Adam și Constantin Stănescu. Poetul Nicolae Dragoș a urcat toate treptele gazetăriei: șef de secție (cultură), redactor-șef adjunct, redactor-șef; impunându-se apoi ca

redactor șef al revistei literare *Luceafărul.* I-a urmat, la ziar, în funcția de redactor-șef, poetul Nicolae Dan Fruntelată, promovat apoi și el în fruntea *Luceafărului.* În alte (succesive) etape, au trecut, s-au format la *Scânteia tineretului,* poposind mai multă sau mai puțină vreme, dar lăsând frumoase și semnificative urme, scriitorii Lucian Avramescu, Cornel Nistorescu, Ștefan Mitroi, Mihai Coman, Cleopatra Lorințiu, Gabriela Hurezean, Mariana Brăescu, Sorin Preda, Viorel Sâmpetrean, Mircea Florin Șandru, Constantin Stan, Dan Mucenic, Dan Mircea Cipariu, Ciprian Chirvasiu; criticii și istoricii literari Alex. Ștefănescu, Gabriel Rusu, Ion Cristoiu, Constantin Sorescu, Victor Atanasiu, scriitorul și editorul Nicolae Tone – și să mă ierte cei al căror nume nu mi-l amintesc la acest răspuns ad-hoc.

Ați practicat, o vreme, și reportajul extern. Este vreo deosebire, ca finalitate, față de reportajul angajat?

Dacă termenul *angajat* ar fi fost pus între ghilimele, presupunând o anumită nuanță deloc străină de „epoca de aur", aș fi spus ca da, este o deosebire. În sensul că ești eliberat de anumite formulări obligatorii, poncife și lozinci. Altfel, și în reportajul extern tratezi subiectul cu aceeași seriozitate și răspundere. Sigur, tema, subiectele diferă, dar trebuie să știi să le alegi, să ai criterii de selecție. Dincolo de noutatea informației, care nu trebuie să-ți scape, se cuvine și să te întrebi *cui prodest,* să ai în atenție interesul cititorilor tăi, al țării tale. Nu poți să treci cu vederea, să zicem, o manifestare culturală (sau de alt domeniu), făcută în comun de către țara ta și țara în care te afli, în favoarea noutății (senzaționale!) că ultimul val al cascadei Niagara avea culoare roșie, datorită nisipului adus de vânt. În cel mai bun caz, le transmiți pe amândouă, fără însă a o neglija pe prima. Este un exemplu *in extremis.* Eu am petrecut vreo opt ani la Paris și la Roma, în calitate de „prinț consort", însoțind-o pe soția mea, Lia-Maria Andreiță, diplomat în Ministerul Afacerilor Externe, trimisă la post – și făceam haz (și caz, și necaz) de această ipostază. Ceea ce nu înseamnă că tăiam frunză la câinii francezilor ori ai italienilor. Deși de la ziarul la care eram angajat (*România liberă*) nu mai primeam salariu (păstrându-mi-se totuși postul, la întoarcere, conform legii), eu transmiteam și publicam câte un articol pe săptămână, pe teme culturale; tot săptămânal aveam o transmisie la Radio România Actualități. Și încă ceva: perioada franceză și italiană a sejurului meu de „prinț consort" s-a concretizat în două cărți de reportaj – *Scrisori pariziene* și *Scrisori italiene* – și un volum de poezii, *Diminețile albe/ Les matins blancs* (bilingv, română-franceză), care a cucerit „Grand Prix"-ul la Concursul „Europoesie"-2001. Tot pe-atunci, în 2003, mi-a apărut în Editura Cartea Românească o cărticică de poezii, *Între două bătăi de aripă.*

În ce măsură faptele relatate de dv. în ziar corespundeau realității de pe teren?

În cea mai mare măsură. E drept, în gazetăria diurnă, de campanie, cu cifre, raportări, întreceri, inițiative etc., pe care aveam datoria s-o fac și eu, faptele relatate, redactate sută la sută conform realității din teren, sufereau o *anumită* modificare. Cam în proporție de 10-15-20 la sută, după caz. Acolo intervenea condeiul șefilor ierarhici: de secție, adjunct, secretar responsabil de redacție (nu *secretar general;* acesta era unul singur! se știe) redactor-șef. Uneori din proprie inițiativă, de cele mai multe ori din „indicații prețioase" venite de sus, faptele realității sufereau această cosmetizare. M-am ferit cât am putut de acest tratament; nu din „luptă cu sistemul", ci din rușine față de oamenii despre care scriam. În reportaj, însă, te întâlneai mai rar cu acest *procedeu.* Deși, în anumite situații, nu erai scutit nici atunci. Vreo doi ani am făcut o pasiune din a fi *reporter acreditat* la construcția Canalului Dunărea-Marea Neagră, de unde transmiteam zilnic știri despre pulsul muncii și, ceva mai rar (săptămânal, bilunar) reportaje ample, de largă respirație. Chiar și aceste reportaje (în care, de regulă, fiind bine scrise, nu se intervenea) aveau parte, totuși, de cosmetizare: o glazură care se așeza, țanțoș, în titlu, supratitlu, subtitlu – din care nu lipsea sintagma „epoca de aur". Ceea ce n-a impietat asupra importanței construcții, sau asupra acurateței textelor mele, care, epurate de glazură, au făcut obiectul unei cărți bine primite (pe care un coleg de Catacombă o consideră chiar roman). Un necaz, cu cartea aceasta, l-am întâlnit, din păcate, din partea Editurii Eminescu (director, cărturarul Valeriu Râpeanu) în care a apărut. Prima observație: titlul. Eu intitulasem volumul *Scrisori de la Canal.* Nu! – s-a îmbățoșat Editura – amintește de vechiul canal. Bine! – am ripostat eu – dar cititorul își dă seama deschizând cartea, răsfoind-o. Nu contează! – alt titlu! Și-am numit-o *Natură vie cu baracă,* iar pe pagina de gardă am adăugat și subtitlul *Scrisori de la Canal,* care, la apariție, s-a transformat în *Scrisori de la Canalul Dunăre-Marea Neagră.* Fie! – mi-am zis, numai să iasă cartea. Și-a ieșit. Cu un reportaj lipsă: cel în care vorbeam despre moartea personajului principal. Orice insistență a fost de prisos. La construcția socialismului nu se moare, tovarăși! Dar s-a murit! S-a murit acolo, pe teren, în muncă, dar în carte, nu! Și astfel a fost eliminat unul dintre cele mai frumoase texte.

Mai este reportajul literar un gen de presă agreat de public?

Ar putea fi. Alături de întreaga presă (scrisă, audio, vizuală, on-line, fiecare cu specificul ei; noi raportându-ne aici la cea scrisă) și reportajul trece printr-o *tranziție;* depinde cum va ști să navigheze. Este tranziția spre o nouă înfățișare de viață, adusă, *volens-nolens,* de Revoluție. În sat la mine, însă, printre țărani, în general, circulă în astfel de momente o vorbă: Când vin apele mari, toate gunoaiele ies la suprafață. Depinde, așadar, de cum va ști reportajul să se curețe de aceste gunoaie. Și să se înnoiască, totodată: ca tematică, subiecte – și felul de a fi tratate, scrise, aduse sub ochii cititorului. Omul se schimbă mai greu; receptivitatea lui chiar de va scădea, nu va dispărea; cu atât mai mult a românului, *născut poet,* sensibil.

De ce întâlnim azi tot mai rar jurnaliști de reportaj?

Pentru că nu știu să scrie. (Și nu numai jurnaliștii de reportaj!) N-au talent – ori n-au învățat să țină condeiul în mână: „fracturează pixul", cum ar spune prietenul Șerban Cionoff. Nu sunt jurnaliști. Profesia aceasta incumbă calități pe care ei nu le au, nici nativ, nici dobândite.

Vă mulțumesc.

Cherchez la femme

Poeta aceea se numea Carmen Sylva

Paula ROMANESCU

Motto: Toate femeile nefericite scriu versuri; chiar şi cele care nu fac poezie. (Martha Bibescu)

Să fi fost nefericită prinţesa aceea de stirpe germană care a rămas în istoria noastră drept prima regină a românilor de după Războiul de Independenţă din 1877- 1878, odată cu proclamarea la 10 Mai 1881 a României ca Regat?

Şi, dacă da, binecuvântată fie nefericirea primei noastre încoronate, dacă aceasta a fost să-i fie izvorul atâtor scrieri literare cu care literatura română se poate mândri!

Că a ştiut să se înconjoare dintru început de poeţi români de seamă (între care, la loc privilegiat, „acel rege-al poeziei veşnic tânăr şi ferice" şi, deopotrivă, „acela care, dacă ar fi rămas acasă, ar fi devenit o artă poetică ambulantă, un rapsod al timpului său" – i-am numit pe Alecsandri şi, respectiv, George Coşbuc), de traducători de elită (Mihai Eminescu, Mite Kremnitz, Adrian Maniu, Şt.O. Iosif), de critici de talia unui Titu Maiorescu, de tineri muzicieni şi poeţi cu geniul în înmugurire (George Enescu, Elena Văcărescu), lucrul acesta ţine şi de statutul său regal, dar şi de flerul de a recunoaşte şi sprijini valoarea creatorilor de literatură, artă, cultură. A fost un adevărat Mecena.

L-ar fi vrut pe la curte mai des şi pe Eminescu, numai că acesta nu ştia să facă temenele, el – Luceafărul, el – împăratul poeziei româneşti, şi nici premiul *Bene Merenti* (cu o sumă de bani deloc de neglijat, care ar fi năucit de mândrie pe orice făcător de versuri frumos sunătoare din coadă!) se pare că nu l-a prins pe mândrul Hyperion în mrejele cântecului de măiastră din colivia aurită de la Peleş...

Se spune că poeta Carmen Sylva obişnuia să supună atenţiei (şi judecăţii) celor privilegiaţi de ea, creaţiile literare pe care le semna de regulă în limba germană, franceză sau engleză (româna fiindu-i limbă foarte dragă, dar un pic străină), iar aceştia se întreceau în a garnisi cu superlative regalul op. Eminescu nu prea ştia să mintă şi nici meandrele diplomaţiei de curte nu-i erau la îndemână. Unde era Voltaire cel răsfăţat de împăratul poet Frederic al II-lea al Prusiei, cu care punea de câte-un joc de cărţi în ceasurile de răgaz împărătesc, el, ironicul filosof iluminist care, întrebat într-o zi de augustul suveran care musai se dorea şi genial poet ce părere are despre un poem „comis" de acesta, zice-se că i-ar fi răspuns încoronatului zâmbind subţire după ce şi-a trecut privirea peste versurile supuse aprecierii sale: „Majestate, se pare că nimic nu vă rămâne imposibil: V-aţi propus să faceţi versuri proaste şi aţi reuşit perfect!"

Cam tot aşa i-ar fi răspuns, zice-se, şi Eminescu poetei regine într-o astfel de situaţie, iar suverana n-a întârziat să-l admonesteze fin, dar cu atât mai drastic pe Poet, să nu uite că i se adresează Reginei României.

Suveran, Eminescu i-a răspuns: *Regină a României, da! Regină a poeziei, ba!*

Şi a plecat degrabă de la Curte, fiindcă timpul lui nu trebuia risipit.

Femeie sensibilă şi generoasă, Carmen Silva a înţeles să încurajeze iubirea tânărului prinţ Ferdinand cel menit să fie moştenitorul Tronului regal la ceasul sorocit de pronia cerească, pentru tânăra şi talentata întru poezie şi muzică descendentă a Văcăreştilor, Elena, care luase foarte în serios testamentul acela cu „creşterea limbii româneşti/ şi-a patriei cinstire".

Toate bune şi frumoase, numai că domnii miniştri ai naţiei române, nu şi nu!, că ei vor la tronul ţării o prinţesă străină, în speranţa că interesele ţării vor fi servite fără părtinire, necum cu mânie! (Astăzi e bine! Interesele ţării şi interesele dregătorilor nu strică armonia socială cea mult cântată de poeţi...)

A fost pentru prima oară când regina s-a poziţionat de-a curmezişul poruncii augustului ei soţ. Rezultatul – exilul în Europa, prin Franţa şi Italia, al Elencuţei Văcărescu şi al reginei (chiar poetă!) care pusese raţiunea inimii mai presus de raţiunea politică...

Prin cele străinătăţuri va fi cunoascut ea pe excentricul „prinţ" al mărilor, Pierre Loti, autorul romanului cu un pronunţat caracter autobiografic, *Doamna Crizantemă* – delicata *Cio Cio San – Madama Butterfly,* înveşmântată în muzică de Puccini întru marea bucurie a iubitorilor de operă de pe pământul acesta ca o portocală albastră... Se ştie că mândrul şi super-bogatul navigator, ajuns în Japonia, n-a rezistat tentaţiei de a contracta o căsătorie după legile japoneze (pentru un an sau un anotimp!), fără să se sinchisească de ce se va întâmpla cu sufletul inocent al frumoasei copile care urma să fie tratată ca „obiect de unică folosinţă".

(Dar astăzi, cam ce-ar vrea să însemne legea bezmeticului „sfânt" Valentin, în numele căruia alţi bezmetici, cu pretenţie de oficianţi investiţi cu deplină putere ai stării civile, încurajează căsătoriile de o zi?! Să fi uitat omenirea de „cerul înstelat (de) deasupra noastră şi (de) legea morală în noi?!")

Bogăţia marelui aventurier Pierre Loti, ajuns membru al Academiei Franceze (la concurenţă cu Émile Zola, care a ratat cu un vot fotoliul de „nemuritor"), trebuie s-o fi impresionat din cale-afară pe Carmen Sylva, ea care avea să apară pentru prima oară (nu de amorul artei!) în cea dintâi reclamă publicitară din Europa pentru maşini de scris şi ţigări. Da, împărate Vespasian, aveai dreptate, banii n-au miros şi n-au dăunat deloc (ba dimpotrivă!) nici capetelor încoronate.

Regina a revenit pe meleagurile româneşti după ce îndrăgostitul prinţ Ferdinand va fi uitat de Elena şi îşi va fi aflat iubirea vieţii sale – preafrumoasa Maria, nepoată a Reginei Victoria a Imperiului Britanic.

La Sinaia, Carmen Sylva îl va avea ca oaspete pe pomădatul şi fardatul academician scriitor, din a cărui operă a prins a tălmăci în limbile pe care le cunoştea ea mai bine (ajutată şi de Mite Kremnitz), acesta scriind la rându-i despre frumoasa regină poetă din Carpaţi, „acea prinţesă şi poetă căreia florile i-au vorbit". El sosea la Sinaia cu Orient Express-ul, ultra-elegantul tren al protipendadei apusene, care unea marile capitale ale Europei cu Stambulul.

Nu se ştie exact cât de fermecat era Majestatea Sa Carol Întâiul de prezenţa cam lungă a distinsului oaspete din La Rochelle, dar se cam ştie că nu avea prea mult timp să-i acorde acestuia.

Şi vremea a trecut. Şi la Peleş viaţa curgea între politică (domeniul regelui!) şi serate muzicale şi literare, pictură de atelier, ilustrare de carte religioasă, canto.

A nu se înţelege că suverana nu avea şi obligaţii. A adunat în jurul ei doamnele din marile familii şi le-a mobilizat să pregătească pânze pentru pansarea răniţilor, să tricoteze fulare, mânuşi, obiecte de îmbrăcăminte, pentru oştenii care aveau să aducă prin vitejia şi jertfa lor independenţa României. I s-a spus „Mama Răniţilor". În 1909 ea a înfiinţat „Azilul Orbilor – Regina Elisabeta" din Vatra Luminoasă, funcţionabil şi astăzi, la care a contribuit cu bani şi regele, dar, mai cu seamă, I.C. Brătianu – prim-ministru). I-a dăruit tânărului George Enescu o vioară Amati, ale cărei acorduri se mai aud şi în zilele noastre sub arcuşul unor foarte talentaţi interpreţi români; a înfiinţat un atelier de arte manuale (cusături populare, ţesături, broderie), a făcut cunoscut în lume portul popular românesc, a scris, a pictat, a cântat la pian, a tradus din Alecsandri (pe care-l venera şi căruia îi rezervase spaţii de „cazare" ori de câte ori acesta poposea prin regat), din Eminescu (pe care-l recunoştea de geniu!).

Şi-a fost 18 februarie 1916. Trecuse un an şi-o iarnă de când Carol Întâi odihnea în necropola regală de la Mănăstirea Argeşului.

Regina Elisabeta i s-a alăturat, nu înainte de a dispune ca rămăşiţele pământeşti ale unicului lor copil, prinţesa Mărioara, mutată la vârsta pruncie i printre îngeri, să le fie aproape.

S-au împlinit, iată, la 18 februarie 2016, o sută de ani de când Regina Elisabeta, prima suverană a României, s-a adăugat umbrelor.

Poeta Carmen Sylva a intrat în ne-moarte.

Carmina morte carent! – parcă aşa spuneau latinii cei înţelepţi...

Din învăţături...

Vai de noi, vai! Că acum ne-am despărţit de faţa lui Dumnezeu şi ne-am lipsit de bunătăţile lui, şi judecătorul ne-a osândit, şi porţile cerului s-au închis şi s-au pecetluit, pentru ca drepţilor să nu li se ia niciodată binefacerea din mâini. Iar pe noi, păcătoşii, ne va acoperi focul cel iute şi întunericul cel din afară şi ni s-au pus peceţi, ca să nu mai ieşim niciodată, nici să avem mângâiere. Căci, dacă am vrea să ne mângâiem, gurile noastre nu pot începe să grăiască una cu alta, pentru că se vor umple de suspine şi de focul cel nestins. Sau, dacă am vrea să privim cu ochii unul spre altul, ca să ne mângâiem sau să ne ocrotim, lumina ochilor noştri va vedea atunci altă privelişte, şi nu vor putea să vadă, pentru că vor fi orbiţi de mulţimea lacrimilor şi se vor înfricoşa de faţa satanei. Sau dacă am vrea să ne mângâiem cu cugetul, ce fel de mângâiere va fi, dacă nu este sfârşit, ci numai plângere şi întristare?

Deci să mergem, fraţii mei, să mergem către Domnul nostru şi să împlinim voia lui, şi să îndrăgim faţa lui, ca să nu ne despartă de faţa lui atunci când se vor pune peceţile. Să nu fim soţi păcătoşilor în iad, ca cei ce au iubit faţa satanei, ci să alergăm către Domnul cu milostenie şi smerenie şi dragoste frăţească, cu curăţie şi cu rugăciuni curate, şi să ne plecăm feţele spre pământ, zicând astfel: „Apleacă-te, faţă a noastră spre pământ, apleacă-te, căci din pământ eşti şi iarăşi în pământ vei merge!" Iar mintea să ne-o înălţăm sus, către Domnul nostru carele este în ceruri, cu multă plângere şi umilinţă, ca să moştenim pe Domnul nostru, zicând: „Milostiveşte-te de noi, Doamne, milostiveşte-te, pentru că am făcut păcat şi viclenie înaintea ta, dar nu avem pe nimeni altul cu milă, în afară de tine, Doamne Dumnezeul meu! De aceea alergăm către tine, Doamne Dumnezeul nostru, ca să ne miluieşti." Căci Domnul nostru este mult milostiv şi, dacă cineva vine la el, nu va fi izgonit. Asemenea şi noi, dacă vom merge la el, nu vom fi izgoniţi, ci ne va da cămara sa cea bună şi ne vom îndulci de dânsul, în vecii vecilor, amin.

Şi iarăşi, fiul meu Teodosie şi voi toţi, iubiţii mei fraţi şi moştenitorii noştri, împăraţi şi domni, înainte de semnul peceţii, eu am cerut de la voi iertare, ca să mă iertaţi pe mine, păcătosul, dacă am greşit sau v-am supărat.

Cărți și autori

De la *rostire* la *desăvârșire*

Marian NENCESCU

De câțiva ani, o mică „confrerie" de cărturari, cei mai mulți filosofi, dar și filologi ori teologi, inclusiv simpli *iubitori de înțelepciune,* se strâng de Dragobete (24 februarie) la un pahar de *cocârț* popesc, și nu numai, ca să depene *povestea iubirii la români,* reînviată din amintiri și după însemnări vechi, ori ca să asculte pilde pline de tâlc despre *rosturile lumii* și *metafizica rostirii,* rememorate cu har de sărbătoritul zilei, profesorul și academicianul Alexandru Surdu. Treptat, aceste întâlniri aflate sub semnul *Pentadei de aur* (adevărul, frumosul, binele, dreptatea și libertatea), s-au conturat într-o adevărată *școală de înțelepciune,* croită după pilda și modelul imaginat cândva de Constantin Noica, instituție fără echivalent în învățământul nostru actual, căruia îi lipsesc, deopotrivă, temelia și aripile.

Reconstituind, așadar, cu eleganță și stil conceptul de *filosofie ca spectacol,* așa cum a fost el practicat în Antichitate, profesorul Al. Surdu le oferă norocoșilor participanți nu doar un banchet filosofic, asezonat cu toate ingredientele mondenității, cât mai ales un mod aparte de a recepta „iubirea de Dumnezeu, de oameni și de înțelepciune". Caracterul *deschis* al acestor întruniri periodice constă nu doar în modul cum este abordată filosofia, prin apelul la cuvinte simple, care nu necesită o elaborare și o pregătire prealabilă, cât prin modalitatea lipsită de prejudecăți în care amfitrionul pune în valoare o serie de *concepte deschise,* termen invocat cândva și de C. Noica într-o lucrare omonimă, din 1936.

Preluând, așadar, creativ lecțiile lui C. Noica, traducătorul ideal, în limba română, al *Categoriilor* lui Aristotel, dar și eternul invocat la seminariile de elină susținute la Institutul de Filosofie de profesorul Al. Surdu și colaboratorii săi, s-a ajuns la o *reinventare* a unor teme tradiționale ale filosofiei românești și s-a încercat găsirea unui răspuns direct și aplicativ la îndemnurile nicasiene: „Citiți-mi cărțile, fraților întru filosofie, dacă vreți să aflați câte ceva nou, căci problemele pe care le-au tratat Descartes, Leibniz ori Immanuel Kant n-au dispărut odată cu ei, ci vor rămâne în continuare sub forma conceptelor deschise" (*Pietre de poticnire,* Tg. Mureș, Ed. Ardealul, 2014, p. 121).

După modelul nicasian, care a întregit proiectul „Rostirii filosofice românești" pe temelia conceptelor formulate cândva de Mircea Vulcănescu, și profesorul Al. Surdu și-a conturat, în ultimul deceniu și jumătate, proiectul propriu de renaștere culturală, menit să „semene și să răsădească" filosofia pe fundament românesc, convins că „mai are ceva de spus", câtă vreme se sprijină pe „vechi tradiții, credințe și învățături lăsate-n urmă" și cărora singur le poate reda „rostirea cuvenită" (*op. cit.,* p. 10).

Începând, așadar, din 2002, Al. Surdu publică, periodic, o serie de lucrări de filosofie aplicată (*Confluențe cultural-filosofice,* 2002, *Mărturiile anamnezei,* 2004, *Izvoare de filosofie românească,* 2010, *A sufletului românesc cinstire,* 2011, inclusiv cea mai recentă, *Pietre de poticnire,* 2014), toate conturând un program cultural original, compus, aparent, „spre lămurirea proprie" și prin care profesorul parcă cere îngăduință celor care cercetează „valoarea științifică" a studiilor sale, oferindu-le și argumentele de a persevera. Procedeul este deopotrivă seducător, dar și înșelător, căci nicio clipă Al. Surdu, la fel ca și celebrul său predecesor, nu părăsește terenul *conceptelor deschise,* lucrarea sa fiind, în ansamblu, o veritabilă *filocalie a desăvârșirii filosofice,* scrisă parcă după modelul unui alt mare creștin, părintele Dumitru Stăniloae.

Continuându-și demersurile anterioare, profesorul Al. Surdu reiterează în cea mai recentă lucrare a ciclului invocat, *Pietre de poticnire,* momente semnificative ale culturii noastre, de la râvna Brâncoveanului de a ridica, în inima vechii Dacii, la Sâmbăta, ceea ce Leibniz numea în *Monadologia* sa, *Cetatea lui Dumnezeu* pe pământ, până la cele mai actuale dovezi de spiritualitate creștină materializate în Școala de Vară „Mircea Vulcănescu" de la Valea Plopului, un veritabil „memorial al durerii, scris cu sânge și stropit cu lacrimi". Nu lipsesc din acest nou volum trimiterile, devenite obligatorii, la Cantemir, Eminescu, Blaga, dar și la spațiul spiritual „marmațian", evocările oprindu-se de această dată la *Diplomele* care atestă drepturile patrimoniale ale unor familii locale, câștigate cu sabia ori cu condeiul, de generațiile trecute. Spații ample din carte sunt rezervate, ca de obicei, „Sfântului" mitropolit Andrei Șaguna, întemeietorul Colegiului Național din Brașov, care a dat României moderne 39 de academicieni, între care doi au fost prezenți și la întâlnirea de Dragobete.

Revenind la substratul filosofic al cărții, în fond *firul roșu* al întregii construcții, vom remarca, fapt meritoriu pentru un gânditor trăitor în epoca celor mai virulente atacuri asupra creștinismului tradițional, orientarea profund religioasă a profesorului Al. Surdu, model de gânditor care consideră că religiozitatea este un atribut fundamental al ființei umane, care ar trebui studiat inclusiv cu mijloace științifice, nu doar cu instrumente sociale. Fenomen psihologic și social, după unii chiar determinat genetic, religia (de la *religo, religare* – a lega) reunește cultul părinților, cu cel al strămoșilor, întărind viața publică. În acest context, graba unor falși profeți de a anunța „sfârșitul religiilor" și victoria deplină a „secularizării", iar aceasta cu concursul larg al Consiliului Europei care a decis, în 2007, că educația trebuie desprinsă de religie, este, în opinia profesorului Al. Surdu o „falsă alarmă", căci, paradoxal, salvarea religiei stă chiar în filosofie, cu deosebire în logică. După modelul kantian, care imagina cândva deopotrivă o *estetică,* dar și o *logică a religiei,* profesorul bucureștean este adeptul tezei că antinomia dintre știință și religie „nu are niciun temei" (*op. cit.*, p. 102) și că problemele de acest gen se rezolvă „cu capul". În acest sens, Al. Surdu se așteaptă ca „forma elevată a creștinismului să triumfe asupra ateismului științific", ipoteză aflată astăzi departe de soluționare.

Dovadă a speranțelor sale este și metafora sub semnul căreia plasează cartea sa cea mai recentă. Sintagma *pietre de poticnire* invocată *la propriu* în prefață, cu trimitere la lucrarea părintelui Arsenie Boca de a re/așeza, în poienile de la Sâmbăta, la buza câte unui izvoraș cu ape „de leac", pietre vechi, rămase din vremea „uriașilor", bolovani de râu de dimensiuni „ciclopice", în scop de reamintire, ne trimite la Cartea Sfântă, căci spune Apostolul Pavel, la *Romani* (14:13): „Să nu faceți nimic care să fie fratelui vostru o piatră de poticnire".

Acesta este și mesajul taini, al cărții profesorului Al. Surdu, care ne îndeamnă să nu ocolim „pietrele de poticnire" ale gândului și simțirii românești, puse „la câte o margine de drum deschis ori la câte o potecă neumblată". Câte dintre aceste texte/pietre de poticnire vor mai incita pe cărturarii viitorului nu putem ști, dar convingerea profesorului care ne-a alimentat, în ajun de Dragobete, cu poveștile sale despre iubire, în sensul deplin, cărturăresc și tainic al cuvântului, este că „piatră neclintită pe drumurile noastre nu s-a văzut".

Un roman cu o tematică aparte

Ion C. ȘTEFAN

Eliza Roha este o scriitoare multiplă, cu talent și experiență în arta narativă, care ne-a dovedit, până acum, întreaga sa capacitate creatoare. La cărțile ei s-au referit critici literari și confrați prozatori cu prestanță și experiență, făcând comparații cu opere similare, din literatura română și universală, ca profesorul universitar Ion Dodu Bălan, criticii Aureliu Goci, Lucian Gruia, Emil Lungeanu, Alex. Ștefănescu, Henri Zalis, sau scriitorii Geo Călugăru, Florentin Popescu, Ștefan Mitroi și alții.

Mai mult decât atât, impresionează îndemânarea și stăruința autoarei de a se menține permanent în top, de-a reuni în jurul cărțior sale comentarii variate, care dau o viziune de ansamblu a talentului ei, precum și mereu o altă abordare și diversificare.

Iată, unul dintre recentele sale romane, *Aleasa* (Editura Betta, București, 2015), lansat, de curând, la Biblioteca Metropolitană „Mihail Sadoveanu" din București, prilejuind exprimarea opiniilor unor personalități de mare prestigiu, cum ar fi Ion Dodu Bălan, Geo Călugăru, Aureliu Goci și alții, pe tonuri și idei diferite, bine sistematizate, ca dovadă că au parcurs cu atenție textul, decodându-i tematica mai complexă.

Ceea ce mi-a atras însă atenția era informația că eroina principală, care ține un jurnal, era o persoană cu dizabilități, lucrând într-o arhivă, care, chipurile, se privatizase. Ea își relatează, sub această formă confesivă, la persoana întâi, întâmplările, frustările, gândurile, prezentând relațiile mai complexe cu alte personaje, veștile sociale și politice, părerile aprobative ori critice asupra unor colegi și a raporturilor dintre ei.

Rezerva mea provenea din faptul că am considerat astfel de personaje vitregite de soartă niște excepții, ca o abatere de la regulile de bază existențiale, nefiind reprezentative decât pentru o categorie restrânsă de oameni, din care nu este neapărat necesar să-ți alegi eroii literari. Mă gândeam la romanele naturaliste ale lui Emil Zola, la unele nuvele ale lui Barbu Ștefănescu Delavrancea, Vasile Voiculescu ori Liviu Rebreanu, care nu ocupau un loc semnificativ între operele de bază ale acestora, cele de mare prestigiu, cu o mai lungă statornicie în timp. De aici, reținerea mea de a-mi dedica imediat câteva zile și nopți lecturii unei astfel de teme și unui asemenea personaj narator. Unde au rămas eroii tragici și victorioși, pe plan moral, adică reprezentativi și convingători, acele personaje tipice în împrejurări tipice, care pot fi alese drept modele de către cititori?...

Recunosc acest obicei (uneori defavorabil) al unui filolog pasionat prea mult de lecturi selective, cu excluderi nejustificate, care pierde uneori prilejul unor dezvăluiri inedite, așa cum s-a întâmplat, la început, și în cazul meu, referitor la acest roman al doamnei Eliza Roha!

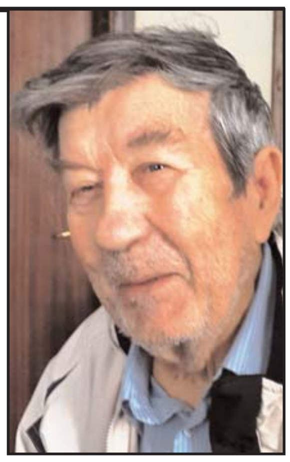
Odată implicat însă în lectură, am descoperit un alt adevăr: uneori tocmai abordarea unei astfel de tematici mai dificile într-o narațiune probează forța creatoare a autoarei, încercarea ei de-a străbate spații spirituale mai altfel, de-a convinge cititorul despre bogăția sufletească a unor asemenea personaje, reale ori imaginare.

Jurnalul eroinei principale, Livia, „desfigurată de un cancer facial", exprimă dorința ei de-a trăi în mod firesc și într-o astfel de situație. Poate că tocmai de aceea jurnalul ei a devenit un fel de personaj martor – care o acceptă, fără a-i consuma gândurile: „Tare e odihnitor să scrii tot ce îți trece prin minte. Parcă aș fi la o spovedanie, ori Seherezada în solitudine. Nu înțeleg de ce se vaită prozatorii că este muncă de ocnaș. Mie mi se pare amuzant, chiar plăcut să scrii." (p. 39)

Povestitoarea observă cu atenție și acuitate lumea din jur, îi condamnă atitudinile, pe care ea le-ar fi rostit altfel, discutându-le cu *doamna Adriana*, un fel de oglindă față în față a celei tinere, cunoscătoare a tuturor intrigilor dintre cei din jur.

→

Pietre de poticnire

Petre DAN-STRĂULEȘTI

Steaua polară care a călăuzit activitatea științifică a academicianului Alexandru Surdu s-a numit logica, „artileria grea a filosofiei”, după plastica și sugestiva sa figură de stil. Logicii i-a consacrat, după propria-i mărturisire, cei mai frumoși ani ai agitatei existențe, ani de acumulări, dar și plini de satisfacții științifice, de contribuții notabile la dezvoltarea acestui domeniu exclusivist în care pătrund numai spiritele cele mai înzestrate. Pledează în acest sens numeroasele volume tipărite în țară și în străinătate.

Dragostea față de neamul din care s-a născut și glia străbună, iubirea pătimașă a limbii române, este o altă însușire a personalității acad. Alexandru Surdu.

Fără să-și trădeze prima iubire, logica, de câtiva ani universul tematic al lucrărilor sale s-a îmbogătit cu un nou gen publicistic, cel eseistic-memorialistic (*Comentarii la rostirea filosofică,* 2009; *Izvoare de filosofie românească,* 2010; *A sufletului românesc cinstire,* 2011).

În legătură cu prima iubire, trebuie făcută remarca, acum, la maturitatea sa științifică deplină, că magistrul Alexandru Surdu îi împletește cununa de lauri care desăvârșește și unifică abordările și elaborările din anii, din deceniile petrecute, într-un sistem filosofico-logic numit FILOSOFIA PENTADICĂ.

Din acest sistem, cu o asemenea tematică unicat în istoria filosofiei românești, au apărut până în prezent volumele: *Filosofia pentadică I. Problema Transcendenței* (Ed. Academiei Române, 2007 și într-o nouă ediție în Ed. Herald, 2012), *Filosofia pentadică II. Teoria Subsistenței* (Ed. Academiei Române, 2012) și *Filosofia pentadică III. Realitatea Nemijlocită* (Ed. Academiei Române, 2014). Despre acest efort eminamente constructiv, care poartă pecetea originalului, cu alt prilej.

În ultima sa lucrare, apărută la finele lui 2014 sub un titlu alegoric, *Pietre de poticnire,* cel ce duce mai departe „rostirea filosofică românească” noiciană, l-am numit pe acad. Alexandru Surdu, reunește o suită de studii consacrate unor teme perene ale filosofiei și istoriei culturii românești. Aceste teme, aidoma unor megaliți ai spiritualității naționale, „mai au ceva de spus, căci au ca sprijin tradiții vechi, credințe și învățături lăsate-n urmă și ascunse bine în tainițele cugetului nostru, de care nu se poticnește decât acela ce le știe rostul și poate să le dea rostirea cuvenită”.

Coloana vertebrală a prezentului volum este reprezentată de secțiunea care reunește studii cu tematică filosofică. *Logică și religiologie* este titlul unui asemenea studiu, în care autorul face o succintă incursiune în istoria raporturilor dintre cele două domenii, incursiune care are ca punct de pornire cele cinci demonstrații, cu argumente logice, ale existenței lui Dumnezeu (Thoma de Aquino).

„Ce se petrece însă în zilele noastre?”, în societatea contemporană, societate dominată de două principale tendințe, este întrebarea pe care o lansează și o analizează apoi amplu filosoful-logician Alexandru Surdu. Una dintre aceste tendințe este reprezentată de renașterea, după ani, după decenii de dominație a regimurilor politice extremist totalitare, de dreapta sau de stânga, a conștiinței religioase, când mulțimi de oameni, tineri și bătrâni, de profesiuni variate, cu niveluri de școlarizare diferite, devin pe zi ce trece tot mai avizi de a asculta mesajul umanist al păcii și iubirii al credințelor creștine, când edificiile de cult devin neîncăpătoare și, cealaltă, a criticii creștinismului. În opinia autorului, există trei tipuri de logici prin intermediul cărora se poate investiga religia și anume: a intelectului, a rațiunii și a speculațiunii, logici care în epoca actuală potențează creștinismul asigurându-i victoria asupra „ateismului științific”.

În continuare, urmează studiile intitulate *Problema noutății în filosofie* și, ultimul, *Concepte deschise în istoria filosofiei.*

Conceptul de nou este propriu tuturor disciplinelor exacte sau umaniste. În filosofie lucrurile nu stau ca în științele naturii, care investighează un anume domeniu al existenței. Particularitatea constă în aceea că filosofia „preia” descoperirile disciplinelor exacte și le interpretează, le teoretizează.

Este de înțeles de ce în acest studiu atenția academicianului Alexandru Surdu este îndreptată cu precădere spre surprinderea noutății în logică. Sistemul disciplinelor logice este astăzi *pentadic.* Și-l precizează: *logica intelectului* (matematică, simbolică); *logica rațiunii; logica intelectului rațional, logica rațiunii speculative* și *logica speculațiunii* (*dialectico-speculativă*). Cele cinci tipuri de logici, prin multiplele și variatele lor legături cu domenii de activitate extralogice, asigură progresul necontenit al logicii, care, prin definiție, este arta invenției (*ars inveniendi*). Dar aceasta nu atrage după sine faptul că celelalte discipline cu amprentă filosofică precum ontologia, metodologia, gnoseologia, epistemologia, etica și estetica „nu vor progresa prin noi descoperiri și invenții care n-au legătură directă cu logica”.

Problematica conceptelor filosofice deschise este analizată în paginile studiului cu acest titlu, omagiu adus filosofului Constantin Noica, cel care a marcat emulația cultural-spirituală a țării în a doua parte a secolului al XX-lea. Concepte precum „Devenirea întru ființă”, „Rostirea filosofică românească”, „Logica lui Hermes” ș.a., creații ale filosofului de la Păltiniș, sunt analizate și definite de către academicianul Alexandru Surdu ca fiind „priorități românești în istoria filosofiei”.

„Omului deplin al culturii noastre”, Eminescu (C. Noica), acad. Alexandru Surdu îi dedică un studiu în care dezbate, în premieră în vasta literatură consacrată personalității și operei eminesciene, hiperexactitatea și perfecțiunea poetului. În plan comportamental, Eminescu avea o ținută vestimentară ordonată, fiind timid, reținut, tipicar și sistematic. Hiperexactitatea poetului, se precizează în studiu, se manifestă printr-o stare permanentă de nemulțumire asupra formei poeziilor sale, de unde și constantele reveniri materializate în numeroase variante. Fiind un temperament sangvino-melancolic, el nu s-a manifestat niciodată violent, „n-a dovedit intenții de promovare și n-a susținut cu patimă vreo teorie”, dominante sunt „tristețea și înclinația către pesimism”.

La capătul analizei, acad. Alexandru Surdu conchide că „idealul său care a rămas neîntinat este poezia, apropiată de perfecțiunea pe care și-o putea dori și imagina numai o personalitate hiperexactă”.

Un elogiu adus dreptei noastre religii și martirilor ei nu putea lipsi din tematica acestui volum în care autorul așază „câte o piatră de poticnire... ca semn de-aducere aminte”, a trecerii noastre prin timp. *Constantin Brâncoveanu și Cetatea lui Dumnezeu* se intitulează studiul în care autorul își îndreaptă gândul cu smerenie și venerație către cel ce a fost în egală măsură domn viteaz și, totodată, sfânt al neamului românesc. În salba celor 19 lăcașuri ale credinței ortodoxe ctitorite de Brâncoveanu, mănăstirea „așezată pe unul dintre făgărașele râului Sâmbăta” și numită după apa curgătoare din apropiere, Sâmbăta de Sus, „ne este nouă ardelenilor cea mai dragă”. Distrusă de „civilizatorii” habsburgi către sfârșitul veacului al XIX-lea, ea a devenit, prin faptele în veșnicie lăudate de toată suflarea românească a Mitropoliților Nicolae Bălan, care a restaurat-o și resfințit-o, și Antonie Plămădeală, „imaginea pământeană a Cetății lui Dumnezeu”.

Prin *Pietre de poticnire,* un autentic regal filosofico-literar, academicianul Alexandru Surdu ne propune un moment de liniștită cugetare, de îmbogățire spirituală, dar și de înțelegere, prin trecut, a rolului nostru în viitor, în acest colț de lume binecuvântat de Dumnezeu.

Mai apare și un alt handicapat, Patronul, cu picioarele tăiate de la glezne, în urma unui accident, folosindu-se de niște proteze, ca o poveste adăugată a vieții sale, relatată Liviei, în evoluția sa de la fiu de țigan la funcția de patron al acestei arhive controversate.

Apoi, o nadă prin care este menținută atenția cititorului este Medicinistul, alunecând tot mai convins în aceste „1001 de nopți” contemporane ale naratoarei, care scrie, cel mai adesea, noaptea, promițându-i tinerei desfigurate o operație estetică, prin care obrazul bolnav va deveni la fel de frumos precum cel acum sănătos.

Sunt mai multe subtilitățile naratoarei, prin care ne poartă cu atenție din episod în episod, cum ar fi acela al numirii fetei „Aleasa” (de unde și titlul romanului), făcută de celălalt handicapat, Patronul, care consideră că oamenii însemnați (printre care se află și el) au o predispoziție mitică, asemenea ciobănașului moldovean din *Miorița,* și că ar trebui nu doar să se resemneze cu starea lor atipică, ci s-o considere ca o predestinare necesară: „Rămân încremenită locului. Deci eu aș fi *aleasa,* un spirit superior care, prin suferința mea, fac bine omenirii. Măi, să fie! Și patronul, care nu mai are picioare, la fel. Și toate cotonogelile pe care le încasează când se îmbată și face prostii au același rost pe pământ. De a ispăși păcatele omenești.” (p. 57)

Intertextualitatea, abordată uneori de autoare, în cadrul unei acțiuni complicate, cu multe încrengături, dezvăluitoare, cum ar fi relațiile din familie, ori dintre diferiți angajați la arhivă, fac din magicul acestui roman, totuși, o impresie de ansamblu a unei societăți de tranziție. Conflictele și relațiile interumane nu sunt întotdeauna cele dorite de cititor.

Medicinistul își ține, în cele din urmă, promisiunea, efectuând operația salvatoare asupra obrazului eroinei, redându-i frumusețea integrală, dar, surpriză, aceasta se căsătorește cu patronul handicapat, aflat în pragul falimentului, deoarece castelul unde se afla arhiva este revendicat de urmași ai fostului proprietar, ei fiind siliți să se mute undeva în mediul rural, în apropiere de Capitală, la Grajduri. Iată momentul surpriză al eliberării Liviei de blestemul obrazului său desfigurat: „După un timp apare Medicinistul. Pare beat de fericire. Are o mină de om care a salvat cel puțin Pământul, dacă nu cumva Universul.” (p. 107) și, ceva mai departe, după ce ea se privește în oglindă: „Mă fâțâi prin fața oglinzii, mă studiez și oftez de fericire din toți rărunchii. Minunea asta de femeie sunt eu?” (p. 113)

Tocmai în acest moment se ivește nedumerirea cititorului: dacă ea s-a eliberat de predestinare, ce rost ar mai fi avut să se căsătorească apoi cu un șontorog, să poarte mai departe obsesia predestinării, mai ales că acesta era bețiv și ruinat? Dar meandrele filosofiei constructive aparțin Elizei Roha; poate, încerc s-o justific, pentru a rămâne în mitul mioritic al predestinării.

Pe ansamblu, avem de a face cu un roman viguros, scris cu talent, cu o delicată percepere a sufletului omenesc și, desigur, cu unele libertăți pe care o prozatoare talentată, cum este Eliza Roha, și le poate permite.

Cărţi şi autori

Efectul Uroboros sau poezia exilului

Maria VAIDA

Eul demiurgic este forma abstractă prin care un autor creează lumile sale imaginare, asemeni unui Demiurgos omnicreator. Poezia exilului românesc cunoaşte o situaţie specială în cazul Yvonnei Rossignon; ea se dăruie lumii în care a intrat, nu doar ca sursă de inspiraţie, obiectivă ori subiectivă, dar şi ca inspiraţie livrescă, mai ales din poezia lui Giuseppe Ungaretti, în deceniul patru al secolului trecut, fapt demonstrat prin volumul în limba italiană *La vendemmia di Pan* (Ed. Garzanti, Milano, 1943), acela în care se manifestă polimorfismul creaţiei sale lirice, dar şi desprinderea poetei de influenţele liricii blagiene. Acestea începuseră la finele studiilor universitare de la Cluj, când poeta susţinea o lucrare de licenţă intitulată *Il grottesco e le grotte,* din 13 februarie 1935. Luminii îi fac loc umbra şi ceaţa, chiar întunericul nocturn, iar metaforele apei atestă schimbarea spaţiului mental habitaţional. O lume a creaţiei se stinge, un zeu îmbătrâneşte şi moare, teluricul Pan, dar alt univers îşi face loc în imaginarul poetic al româncei noastre, stăpânit de Posseidon de data aceasta. Acum se manifestă reprezentările emblematice ale virtuţilor, viciilor, pasiunilor, acum putem vorbi despre alte subiecte morale şi instructive, despre frumuseţea virtuţii şi urâţenia viciului. Dacă în poemele din prima parte a creaţiei apa este privită în mod simbolist, ca ploaie ce dizolvă fiinţa eului liric,

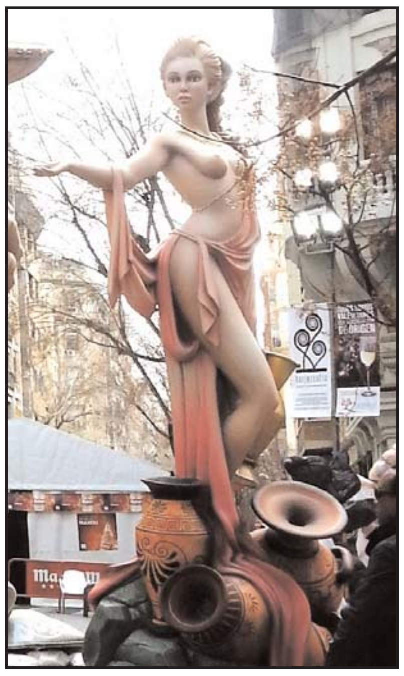
Simt fiecare-atingere de ploaie
Căutat adânc în reavăn crud pe trup,
Cum în pământ, în care se îndoaie
Cuţitul apei scormonind mireasmă –
Îmi plânge ploaia peste trup uşure
Ci parcă-i plânsul meu. Şi parcă tu
Te despleteşti deasupra mea, pădure
Cu adânci tristeţi de început de toamnă

(*Ploaie*, în vol. *Cântec de lumină frânt. Debut postum,* Ediţia a II-a, Cuvânt înainte de Mircea Popa, Prefaţă şi ediţie îngrijită de Maria Vaida, Ed. Grinta, 2015, p. 45), mai târziu, în poemele ulterioare, întâlnim apa ca un vast cimitir marin, tot în viziune pur simbolistă, aşa depărtările, aşa ceaţa copleşitoare şi generatoare de angoase. Uneori tonul e aproape bacovian, prin confundarea picăturilor de ploaie cu lacrimile sau invers; acum fiinţa trăieşte angoasa primordială, evoluând în anistorie, până la omul tenebrelor, speriat de atâtea lucruri neînţelese, de posibile atacuri ale animalelor atunci când *a uitat să tragă podul de la mal.* Ulterior, situaţia se va schimba, din cauza inoculării de către un *padre* confesor a unei idei potrivnice creaţiei, dar mai ales publicării. Memoriile Monicăi Lovinescu (*Diagonale: Yvonne Rossignon*, în *România literară,* nr. 4, 2000, ediţia on-line) atestă ideea lansată de noi: „Fireşte, Yvonne era poetă. Aici lucrurile se complicau. La Roma, după ce publicase un volum în limba italiană, îşi alesese drept confesor un preot de la Vatican care, profitând de relaţiile ei cotidiene cu Prea Înaltul, reuşise să-i bage în cap că vanitatea de a publica vine de la Diavol şi nu există, deşi nu s-a ţinut seama de el în Decalog, păcat mai mare.

Nu ştiu câte *Ave Maria* i-a recomandat pentru a o feri de tentaţie, dar poezia era respiraţia ei, nici ucazul divin n-o putea opri de la scris. Poemele însă nu trebuia să apară. Ştiind că Virgil Ierunca voia s-o publice în revistele lui, ori de câte ori soseam la Roma, îşi ascundea poemele prin cele mai neînchipuite colţişoare şi doar complicitatea noastră cu copiii ei ne ajuta să le dăm, uneori, de urmă. Din vina unui preot căruia îi căşunase pe literatură, nu i s-a putut alcătui Yvonnei, în exil, un volum de poeme şi în româneşte. O singură dată a făcut o excepţie, după Revoluţia maghiară, când şi-a luat inima în dinţi şi, ignorându-şi confesorul, ne-a trimis din propria-i iniţiativă un poem. După cât ştiu, dintre poeţii români doar ea şi Vasile Voiculescu au însoţit cu versurile lor ceea ce s-a petrecut la Budapesta în 1956.” Acest poem se numeşte *Cu ce vers?*

Cu ce vers, cu ce slovă să-Ţi cânt
lângă leagănul sărac, împărate?
Dulce, în adâncul meu înfloreşte
tăcerea minunată a tainei.
Somnul, primul tău somn de copil
al pământului, încremeneşte suflarea
şi leagă jocul vântului prin frunze de ger,
pe şesuri deschise dincolo de auz şi de simţ,
unde dorm zăpezile liniştii şi rugăciunile mute. (...)

Din fragmentul citat putem desprinde ideea unei tăceri dinainte de facerea lumii, dar şi primul somn al Fiului omului, Pruncul cel Sfânt, pe care poeta se simte obligată de propria-i conştiinţă să-l ocrotească, dincolo de auz şi de simţuri. Avea un suflet milostiv şi blând, de creştin adevărat, iubindu-şi aproapele, dar mai ales pe Fiul lui Dumnezeu, Isus. Din iubirea şi credinţa aceasta, adânc ascunse în inima ei, se va hrăni inspiraţia poemelor de mai târziu, precum fiinţa mistică Uroboros din propria sa coadă; deci, efectul Uroboros e o realitate în situaţia poetei noastre, trăitoare pe meleagurile italiene, printre alţi oameni care nu vorbeau româneşte, în alt peisaj campestru sau marin, cu alte lecturi decât ale marilor scriitori români din rândul cărora ea însăşi făcea parte şi alături de care publica în revistele interbelice: Lucian Blaga, Vasile Voiculescu, Radu Gyr, Aron Cotruş, Ştefan Baciu, Ion Agârbiceanu, Vintilă Horia, Mircea Eliade, Grigore Popa, Octavian Vuia ş.a. Cu toate acestea, hrana ei spirituală este foarte bogată, iar poemele sunt de o frumuseţe delicată şi suavă, pline de iubire ca pomii de floare în toiul primăverii. Poeta florilor de prun îşi păstrează gingăşia şi puritatea în pofida greutăţilor prin care trece în viaţa cotidiană; nimic nu umbreşte cântecul ei, decât uneori evanescenţa norilor unui dor de ţară, de limbă, de neam, lăsate în urmă, pe alt meridian geografic.

Devenind mamă, văduvă şi cu trei copii de crescut, ea nu uită să se caţere prin copaci, deprindere dobândită în Studina natală, pentru a-l interoga pe Dumnezeu în chip prometeic despre relele din lume. Postura maternităţii îi conferă un statut al feminităţii privilegiate şi o fereşte de amărăciunea pe care alţi scriitori din exil, mai ales cei de gen masculin, o manifestă plenar în creaţiile lor. Fie dorul îi macină, fie nemulţumirea ori invidia, fie aderarea deplină şi necondiţionată la diferite mişcări politice, fie dorinţa de îmbogăţire (că prin cele străinătăţi curg râuri de lapte şi miere ca în *Ţiganiada* lui I. Budai-Deleanu), puţini sunt cei care se sustrag atracţiei acestui miraj occidental, iar Yvonne este unul dintre aceştia.

Ea este simbolul vocii înţelepciunii solomonice care grăieşte: „Am fost născută când încă nu erau adâncuri, nici izvoare încărcate cu ape; am fost născută înainte de întărirea munţilor, înainte de a fi dealurile, când nu erau încă nici pământul, nici câmpiile, nici cea dintâi fărâmă din pulberea lumii. Când a întocmit Domnul cerurile eu eram de faţă; când a tras o zare pe faţa adâncului, când a pironit norii sus, când au ţâşnit cu putere izvoarele adâncului, când a pus hotar mării, ca apele să nu treacă peste porunca Lui, când a pus temeliile pământului, eu eram meşterul Lui, la lucru lângă El şi în toate zilele eram desfătarea Lui, jucând neîncetat înaintea Lui, jucând pe rotocolul pământului său şi găsindu-mi plăcerea în fiii oamenilor.” (Vechiul Testament, *Proverbele lui Solomon*, cap. 8, v. 24 - 31) Aşa este şi eul profund al Yvonnei, parte a creaţiei divine, înainte de orice, un eu poetic Uroboros, o voce a înţelepciunii şi credinţei.

Eul Uroboros e cel care conectează fiinţa cu increatul, e o metaforă a autoreflexiei, meditaţiei şi autoanalizei. Este simbolul mistic cel mai vechi din lume. Primii care i-au dat o reprezentare au fost chinezii. Apare în forma unui şarpe de lumină, despre care se spune că locuieşte în rai; el prefigurează imaginea circulară a galaxiei noastre; un şarpe uriaş care se devorează pe sine însuşi, hrănindu-se cu propria-i coadă, aşa cum opera lirică îl devorează pe creatorul ei, hrănindu-se din ceea ce el lasă în urmă; increatul devine creaţie prin autoreferenţialitate şi meditaţie, prin autoanaliză. Este cazul poetei Yvonne Rossignon, a cărei operă lirică din deceniul cinci al veacului trecut şi până la finele vieţii acesteia (15 ianuarie 2000) se hrăneşte din propria sa fiinţă de lumină. Este ceea ce numim efectul Uroboros şi întreaga creaţie din exil a Yvonnei Rossignon, cu excepţia (poate) a poemelor în limba lui Dante, se situează sub influenţa acestui efect, hrănindu-se din străfundurile proprii ale fiinţei eului prim în care:

Mi s-au curmat în suflet drumuri, vise,
cum coarde de lăute-n ţipăt rupte
de-un cântec cu izvoarele închise
spre-adânci tăceri de agonie supte. (*Întinsa toamnă*)

Vocea lirică a Yvonnei Rossignon nu este de amărâtă turturea, cum spune contemporanul nostru Al. Cistelecan (*Ardelencele,* Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2014) despre altă reprezentantă a liricii feminine, Elena din Ardeal, în recentul său volum: „Ce-i drept, mi-a fost şi milă de felul în care au fost abandonate şi de istoria literară (după ce, bietele, suferiseră alte abandonuri dureroase), ca şi cum (unele) nici n-ar fi existat. Sunt, totuşi, nişte fete de merit”.(!) Câtă mărinimie din partea ilustrului critic, nu-i aşa, fetelor? Ni se plânge „soarta crudelă şi preferinţa pentru poetica de lacrimă, din pricină de bovarism livresc”, dar să nu uităm că *Emma c´est moi,* zicea autorul însuşi... Desigur, nu încape comparaţie între aceste poetese şi Yvonne Rossignon, dar aşteptăm cu nerăbdare finalizarea acestui proiect „mai mare, închinat poetelor române din toate timpurile şi de toate mărimile şi formele”, cum afirmă dl. Al. Cistelecan, pentru a vedea atitudinea sa lovinesciană şi în cazul Yvonnei Rossignon, unde nu există „preferinţă pentru poetica de lacrimă”. Trăirile, emoţiile, elanul şi bucuria vieţii o definesc pe Yvonne şi în postura de *vecchia madre* (măicuţă bătrână), dar şi în aceea de om care gustă deliciile sublimului artistic: „Suntem adânc recunoscători celor care ne produc astfel de clipe privilegiate în care cucereşti impresia că n-ai trăit degeaba. Genul de emoţie ce pusese stăpânire pe Yvonne la un concert al lui Michelangeli, când se dusese la loja lui şi-i pusese la picioare toate bijuteriile cu care se împodobise pentru această ceremonie. Chiar dacă scena fusese inventată de Yvonne (avea darul să-şi închipuie astfel de minunăţii cotidiene), recunoşteam încă una dintre formele elanurilor noastre”. (Monica Lovinescu, *Jurnal inedit 2001-2002*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2014, pp. 229-230)

Debutul antum al poetei fiind în limba italiană, aduce o atmosferă diferită de prima parte a creaţiei, prin trăiri ale sentimentelor de teroare, angoasă, simţuri hipertrofiate până la halucinaţie, sentimente care aduc individul în ipostaza de simplu obiect; spectacolul mundan este un veritabil infern dantesc, cu întâmplări nocturne, moarte şi bombardamente, ca o desfăşurare a stihiilor subpământene. Lumea ca spectacol tragic este motivul acestui volum, ca la Oxenstierna, iar viziunea sumbră a poemelor nu există doar în volumul acesta, ci în cadrul întregii literaturi şi în limitele epocii în care a fost scris, poemele sunt fructele unui timp bolnav şi nefast, cu structuri sociale şi naţionale anacronice, motiv pentru care poeta luase calea exilului. Aici cititorul se confruntă cu o poezie a destrămării, cu sentimentul tragic al dezrădăcinării, al deştărării, cum spunea Cotruş, şi al deznădejdii. În aceste poeme din exil, Yvonne Rossignon aduce imaginea unui cotidian lipsit de idealitate, de motivaţia adâncă a aspiraţiilor spre metafizic, spre conştiinţa genuină a timpului care macină vârstele; deci tot atâtea teme şi motive ale liricii sale din perioada italiană a creaţiei. Poetă a marilor tăceri, Yvonne încearcă o resuscitare a ritmurilor şi diversităţii tematice a creaţiilor liricii populare româneşti, uneori cu mare fineţe şi deosebit talent.

Manualul de analiză matematică

Nicolae DINCULEANU

Înainte de război, în liceu se preda un curs de Algebră superioară, care, mai potrivit, ar fi trebuit să se numească de Analiză matematică. Printre altele, conținea teoria derivatei și a integralei.

Prin reforma învățământului din 1948, după modelul sovietic, Analiza matematică a fost scoasă din programa analitică. Dar după câțiva ani, oamenii de specialitate și-au dat seama că învățământul matematicii din liceu era mai bun înainte de război și au introdus din nou Analiza matematică în programă. Prin anul 1958, a apărut și un manual, scris de un profesor din Ardeal, Boteanu.

La vremea aceea, eram lector la Facultatea de Matematică a Universității din București și predam de mai mulți ani Analiza matematică la anul I, în Amfiteatrul „Spiru Haret", de la parterul facultății. Alături era Catedra de Analiză. Într-o zi, după curs, vine la mine profesorul Florea Păsărică, de la *Gazeta Matematică,* cu sediul lângă cel al Catedrei de Analiză. Împreună cu el era o profesoară de la un liceu din București, care avea o nelămurire în legătură cu definiția limitei unei funcții, anume, cu semnificația expresiei „oricum ar tinde x către x_0". I-am explicat că asta înseamnă „prin orice șir ar tinde x către x_0". Părea că s-a lămurit. Am întrebat-o unde a găsit acea expresie și mi-a arătat manualul lui Boteanu, după care preda Analiza la clasa a XI-a. M-am uitat în manual și l-am răsfoit puțin. M-am luat cu mâinile de păr.

Manualul era scris într-un stil vag, imprecis, așa cum învățase și autorul de la profesorii lui din facultate; iar profesorii din facultate învățaseră și ei după celebrul manual de Analiză al lui Goursat, de la Paris. Întregul manual se baza pe definiția neprecisă a limitei. Miron Nicolescu repeta, ironic, definiția limitei lui Goursat, care suna astfel: o cantitate variabilă tinde către o cantitate fixă dacă, de la un moment dat (și aici Miron Nicolescu se uita sarcastic la ceas, ca și când aștepta să prindă acel moment), diferența dintre cantitatea variabilă și cantitatea fixă devine și rămâne oricât de mică. Este de mirare că Goursat mai păstra această definiție, la peste 50 de ani după ce Cauchy dăduse o definiție riguroasă a limitei. De altfel, acesta era modul în care se proceda înainte de Cauchy. Bazate pe definiții neriguroase, nici raționamentele nu erau riguroase și se obțineau fel și fel de rezultate. Numai experiența și intuiția matematicienilor buni alegeau dintre aceste rezultate pe cele corecte. Așa se explica faptul că, deși definiția limitei lui Goursat nu era riguroasă, rezultatele din manualul lui erau corecte. Miron Nicolescu a fost primul matematician de la noi care și-a bazat manualul lui de Analiză matematică pe definiții riguroase. De altfel, pentru manualul lui, Miron Nicolescu a luat Premiul de stat.

L-am informat și pe Miron Nicolescu despre manualul lui Boteanu și i-am sugerat că ar trebui scris un nou manual, pe baze noi. Vrei să-l scrii d-ta?, m-a întrebat el. I-am răspuns că sunt gata să-l scriu. Miron Nicolescu l-a informat pe Moisil și, împreună, cu autoritatea lor științifică, au reușit să obțină aprobarea Ministerului Învățământului să scriu un nou manual. Aveam foarte clar în minte materialul care trebuia inclus în manual și l-am scris într-o lună. L-am luat ca ajutor și coautor pe prietenul și colegul meu Eugen Radu, care s-a ocupat de alegerea problemelor. Ne întâlneam la mine acasă, în strada Marin Serghiescu, și citeam fiecare pagină din manuscris de mai multe ori, modificând de fiecare dată câte ceva, până ce consideram că am obținut formularea cea mai concisă, precisă și clară. Cu această ocazie am stabilit și noua programă pentru cursul de Analiză matematică din liceu, programă care a rămas neschimbată până după Revoluție.

Editura Didactică și Pedagogică, însărcinată cu tipărirea acestui manual, a numit o comisie, compusă din Miron Nicolescu, Grigore Moisil, A. Hollinger, profesor de liceu (și autor al unui bun manual de Algebră superioară, care era în folosință pe când eram eu elev de liceu), și un profesor, Sălăjan, de la Institutul de Mine de la Petroșani. Membrii acestei comisii primeau dinainte câte un exemplar al manuscrisului unei părți a manualului și se întâlneau periodic la editură pentru a discuta și a face sugestii. În cele din urmă, manualul a apărut, în toamna anului 1959. A fost tipărit și în limbile maghiară și germană, pentru uzul minorităților din România.

Până să apară manualul, în toamna acelui an am publicat în *Gazeta Învățământului* mai multe articole cu conținutul primelor capitole, pentru uzul profesorilor.

Cum era de așteptat, profesorii de liceu nu au primit manualul cu mare bucurie, deoarece ei erau deja formați pe stilul dinainte. Dar, fiind obligați să-l folosească, încetul cu încetul au învățat noul stil, s-au adaptat și au devenit adepți entuziaști.

Peste câțiva ani am scris, împreună cu Miron Nicolescu și Solomon Marcus, un manual de Analiză matematică, în două volume, pentru studenții de la facultățile de matematică.

După manualul de Analiză de liceu au învățat aproape 20 de serii de elevi, iar unii dintre ei mi-au mărturisit că au ales să studieze matematica datorită manualului meu.

Manualul a fost însă scos din uz în 1978, după ce eu am rămas în Statele Unite, în 1976. Manualul de facultate a mai fost editat o dată, după plecarea mea în străinătate, pentru că apucase să fie cules la tipografie, însă numele autorilor au fost înlăturate de pe copertă și înlocuite cu: „un colectiv al Catedrei de Analiză matematică". Schimbarea autorilor a fost remarcată și criticată într-un referat al cărții apărut în *Mathematical Reviews.*

→

Viziunea ei asupra lumii este o formă a expresionismului european, ca și la Georg Trakl (cu *Grodek*) sau Georg Heym (cu *Războiul*) sau Aron Cotruș (cu *Sărbătoarea morții*). Dacă versurile lui Aron Cotruș sunt animate de un suflu hugolian, „figura specifică stilului cotrușian este hiperbola, în viziunea colosală, gigantescă", poeta se încadrează „în sfera expresionismului prin tensiunea sufocantă, halucinantă a dezlănțuirii vitaliste". (Mircea Popa, *Estuar,* Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1995) Alături de Blaga, Philippide și Cotruș, numele Yvonnei Rossignon se înscrie în șirul expresioniștilor lirici români, chiar dacă, până în acest moment, despre ea se știu foarte puține lucruri. Ea devine în istoria literaturii române piatra de poticnire anunțată odinioară de profeții biblici, piatră la care vor trebui să se „închine" mulți literați, așa cum facem și noi acum, pentru a fi apoi așezată în capul unghiului.

În toate poemele sale Yvonne Rossignon operează cu concepte filosofice dintre cele mai frecvente în lirica universală, cum ar fi eternitatea, infinitul, astrele, marea, sufletul, labirintul timpului, divinitatea, moartea, drumul spre rai, setea de lumină, dorul de puritatea primordială. Complexul Ghilgameș și efectul Uroboros sunt două teme originale și inedite, pe care le-am întâlnit doar în poezia sa și primul în lirica eminesciană: „Istoria zidului (cetate, domă, palat, castel, muri, ruine) este subiectul predilect din panoramele sociogonice eminesciene. Nu zidul turnului babilonian, ca semn al trufiei, ci zidul ca rivalitate demiurgică, fapta creatoare a omului: cetatea Uruk a regelui sumerian Ghilgameș, primul om căruia i se dezvăluie condiția prafului: Cum aș putea să tac, cum aș putea să păstrez tăcerea, când prietenul pe care-l iubeam a ajuns pulbere? (*Tableta a zecea III, Epopeea lui Ghilgameș,* București, 1966)." (George Vulturescu, *Complexul Ghilgameș. Eseu despre motivul prafului în opera lui M. Eminescu,* Ed. Junimea, Iași, 2015, pp. 8-9.) Toate aceste aspecte ale creației lirice a Yvonnei Rossignon au ca rezultat tăria de a învinge lumea într-o variantă necunoscută a acesteia, tăria de-a rămâne în picioare, chiar pe un sol arid, așa cum este cel al Italiei, unde poeta a trăit până la sfârșitul vieții sale, unde și-a creat un nou rost, o familie căreia s-a dăruit, fără a uita o clipă de esența ființei sale luminoase, iubirea aproapelui și creația poetică:

Noi, poeții, murim
cum mor copacii: de la vârf spre tulpină,
fulgerați de-o durere
ca ei de furtună.
Fulgerul poate fi un cuvânt,
poate fi o privire.
Fiți buni cu poeții:
nu mușcă și nu vânează.
Țes numai ițe aievea de vis
la hotarele vieții,
așteptând fără simbrie
să prindă în ele Cuvântul. (*Noi, poeții, murim*)

Acest poem se constituie într-o adevărată *ars poetica*, exprimând credința poetei despre rolul și rostul poeziei, dar și al poetului într-o lume în derivă, așa cum a fost aceea a veacului XX. *Cuvântul* ce exprimă adevărul, cel care întrupează, creator și demiurgic, o lume a tainei, a poeziei, este acela care țese ițele visului în spațiul pur al imaginarului creator. Eul liric presimte năvala toamnei și asfințitul, amurgul vieții, dar tăria de-a rămâne în picioare nu o pierde niciodată, chiar dacă fulgerele vieții nu-l ocolesc:

Întinsa toamnă a zilelor culese,
cu zări mai largi deschise spre plecare,
tristețea m-a legat cu ițe dese
de tot ce-ncet, încet cu mine moare.
Drum bun prin lume, funigei de ceață,
și stoluri peste ape călătoare!
Eu m-am schimbat ca un copac la fată,
ca frunza măcinată de vâltoare. (*Întinsa toamnă*)

În imaginația poetei, viața este un copac ivit din toate zările lumii, iar sfârșitul inerent al ființei de lut aduce cu sine și dispariția unei lumi; zilele sunt, metaforic, fructe culese în toamnă, visele devin funigei de ceață, gândurile – stoluri peste ape călătoare, pregătind marea călătorie, schimbarea „ca frunza măcinată de vâltoare", reîntoarcerea la origini, la „satele hotarului de mătase" prin pânza apelor freatice. Nu degeaba, în ruinele cetății Sucidava, aflate în orașul Corabia, vechi centru urban al Romanațiului, județul unde s-a născut poeta noastră, există o fântână antică, miraculoasă, care are și astăzi apa potabilă, despre care se spune că îi unește pe cei despărțiți, eul demiurgic și eul Uroboros în cazul poetei Yvonnei Rossignon; creația din țară și din exil în cazul volumului de debut postum.

Cărți și autori

Parisul prin ochii Iuliei Hasdeu

Crina DECUSARĂ BOCȘAN

S-a întâmplat acum peste o sută treizeci de ani, când, într-o seară de toamnă, o trăsură pariziană s-a oprit în Cartierul Latin, pe strada Tournon, la numărul 9, unde muscalul a dat jos bagajele celor două femei sosite cu trenul în Cetatea Luminilor. Erau cele două Iulii, cum le numea Bogdan Petriceicu Hasdeu pe fiica sa Lilica și pe soția Iulia, abrudeanca (născută Faliciu). La 11 ani, ultima descendentă a neamului absolvise la București cu dispensă de vârstă cursul primar și își va continua studiile la Colegiul Sévigné și apoi la facultate la Sorbona, ca bursieră a statului român, până la pregătirea în numai doi ani a tezei de doctorat despre *Teodiceea poporului român.*

Chiar înainte de a se lua decizia definitivă a continuării studiilor în Franța, Lilica îi scrie tatălui de la Câmpulung, unde era în vacanță: *Consiliază-mă ce să fac, sunt foarte încurcată. (...) Când mă gândesc să merg la Paris, să studiez acolo, nu știu cum îmi vine.* (*Epistolar Iulia Hasdeu,* II, p. 16)

Firește, pentru fetița de 11 ani neîmpliniți a fost o încercare dură. Ei îi revenea sarcina dificilă de a menține legătura între tatăl rămas la București și mama nevoită să înfrunte dificultățile călătoriei peste hotare și ale instalării într-un apartament potrivit pentru perioada lungă a studiilor fiicei în Paris. Iulia lăsase la București prietene, profesori devotați, atmosfera orașului balcanic în care numele Hasdeu era foarte cunoscut în toate cercurile intelectualilor. Scrisorile ei se încheie mereu cu întrebări de felul: *Cucoana Svârleasca e sănătoasă? Ce face casa, grădinița mea, pisicuțele și câinii? Ah! Doamne, mi-e dor de-acasă.*

Schimbul epistolar între fiică și tată conturează atmosfera pariziană a deceniului al nouălea din secoul XIX, mai exact, în anii 1881-1887. Odată ajunsă la Paris, copila îi scrie lui Hasdeu ce cheltuieli au făcut: tregherilor le-au dat 2 franci, trăsura a costat 6 franci, aflăm că o rochie costa 80 de franci, două perechi de ghete costau 30 de franci, iar pentru casă trebuie să plătească 2000 de franci pe an ș.a.m.d. Concluzia este clară: *Parisul este foarte scump.* (*op. cit.*, p. 18) Însă tânăra se acomodează mult mai ușor decât mama sa și, la sfârșitul lunii septembrie, Iulia o va asigura pe prietena ei Alexandrina că, dacă va veni la vară în Paris, *Voi fi ghidul tău și te voi duce peste tot, te asigur că în două luni vei cunoaște Parisul mai bine ca un provincial de aici.* (*op. cit.*, p. 22)

Într-o primă etapă, atitudinea adolescentei față de Paris în comparație cu Bucureștiul e mărturisită simplu: *Domnul Cossinus* (porecla profesorului din dealul Arhivelor) *este atât de scârbit de Paris, de francezi, încât capitala lumii nu îl interesează absolut deloc. Bucureștiul, dimpotrivă, e frumos, e comod, fiecare casă cu grădina ei, găsești pui naturali, haine ieftine, vin bun, de toate găsești în București. Eu, îmi zic că, într-adevăr, găsești de toate și murdărie câtă vrei, ba mai mult, chiar și pe gratis. Sunt de aceeași părere.* (*op. cit.*, p. 23)

Încă este perioada în care Lilica mărturisește: *Ah! Cât mi-aș dori să fiu în București!* (mai 1883) și povestește copilărește că în tramvaiele pariziene nu au acces animale, despre poreclele puse profesorilor, cum nu a putut fi înscrisă la un liceu de băieți, despre plimbări, despre vizitele la familiile de români. Așa se transmite pulsul Parisului la București...

Viața își deapănă zilele, Lilica, devenită la Colegiul Sévigné *Julie Hasdeu,* se acomodează cu programa școlară, dar și cu programul orelor de greacă veche, pian, desen, luate particular. Pentru ea, Parisul este Cartierul Latin, Sena, teatrele Odeon, Comedia Franceză, Opera (datorită și faptului că una dintre colege, totodată și prietenă, era fiica unui actor).

La 15 ani, Iulia Hasdeu oscilează între cele două iubiri pentru orașele de care se simte legată sentimental, de fiecare în alt fel: *La noi* (n.n. România, deși ea se afla în Paris) *ninge, ninge, și e îngheț. Ah! Ce fericit ești acolo, în scumpa, dulce Românie! Și la noi e frig, dar aici plouă, bate vântul, cerul e negru, asfaltul e negru, e un aer închis... (...) Unde-i zăpada? Unde-s săniile alunecând iute ca niște gondole, și caii cu harnașamente, acoperiți de mantiile lor cu falduri strălucitoare ca niște aripi imense de aur și azur, cu clopoțeii răsunând vesel, unde-s acei ștrengari făcând oameni de zăpadă, aruncând cu bulgări după trecătorii mai mult sau mai puțin caraghioși cu nasurile în blănuri... unde sunt toate acestea?* (1884) (...) *Totuși, ador Parisul, așa negru și umed cum este acum.* Vremea urâtă nu-i descurajează pe vajnicii locuitori pe care nici holera nu-i înspăimântase. Singurul loc unde ea se simte bine este grădina Luxembourg: *Acolo eu mă simt ca și cum aș fi în București. Totul este alb, liceenii patinează.* O imagine identică apare în poezia *Au Luxembourg,* unde și pașii ei au ecoul trăirilor de dor:

Grădina răsuna de larma poznașilor voioși,
Cerul se oglindea în ochii de puștani gălăgioși
Și timbrul argintiu revărsat în perle nevăzute
Acum trezea ecouri stinse pe aleile pierdute.

După-amiezele cu lungi plimbări în grădina Luxembourg au ecoul sentimentelor, trăirilor ei, când:

Vântul iernii, secerător întunecat cântăreț hai-hui,
Cu cruzime, nepăsător ca Moartea, care e sora lui,
A dezbrăcat azvârlind haina verde a serii
Odată cu coroana de regină a verii.

Iulia urmărește prefacerile din natură în pragul primăverii, așa cum făcea în grădinița din București: *Iată că și Martie își ia rămas bun de la noi, și politicosul Aprilie sosește încântător, dar nu aduce căldură, soarele strălucește, dar nu vrea să se hotărască să încălzească. Nu înțeleg ce l-a apucat pe acest soare nebun. Paștele bate la ușă și te-ai crede încă în preajma Crăciunului.* Firește, și lunile aprilie și mai vor căpăta de la visătoarea adolescentă cel puțin câteva versuri în poeziile *Mars, Aubade d'Avril* ș.a.

Corespondența dintre fiică și tată se constituie într-un autentic jurnal de însemnări la toate nivelurile, sub toate aspectele, scrisorile Iuliei fiind din ce în ce mai lungi, mai bogate în informații, iar ale lui Bogdan Hasdeu oferind date despre preocupările lui, despre evenimentele politice și culturale în București. Cu fină ironie, Julie (ne aflăm în Paris!) relatează despre holera din 1884 și parafrazează cuvintele lui Cezar „Veni, vidi, vici": *A venit* (la Paris), *crezând că-i va speria tare pe parizieni, dar, văzând efectul minor produs de venirea sa, a părăsit cu indignare acest oraș insolent. Măcar s-a consolat la vederea străinilor mai speriați.*

Iulia povestește despre grupurile de socialiști, de anarhiști care blochează străzile Parisului și despre poliția care nu ia în serios acțiunile lor și încă nu se angajează să ia o atitudine. Tânăra este un spectator indiferent de câte ori viața pariziană este tulburată de revolta muncitorilor, care a oprit circulația pe bulevard în fața Facultății de Medicină, și relatează cum Louise Michel a scăpat de închisoare pentru că a plâns în hohote. În 1884, Lilica notează: *Pe aici au fost reuniuni socialiste, anarhiste etc. Chiar luni din săptămâna mare, la convoiul funerar al lui Jules Valles, a fost o manifestație pe bulevardul St. Michel. Dar poliția este la datorie, puțin îi pasă de nebunii aceia. Acum, că mama celebrei Louise Michel a murit, se aude din nou vechiul cântec: „Ați aflat vestea, burghezi? Mama Michel a murit. – Și de ce? – De aia!" și se prăpădesc de râs. Așa-s francezii.* (*op. cit.*, p. 80)

În următoarea vacanță de Paște, din 1885, se duce în câteva rânduri la expoziția lui Delacroix: *Ce pictură! sunt entuziasmată! N-am putut admira îndeajuns acest talent original și viguros, fecunditatea minunată, imaginația atât de bogată, acest mod de a aborda arta, coloritul luminos, această manieră de a picta, fermă, bogată, profundă. Bătrânii încăpățânați n-au decât să strige cât vor împotriva stilului deloc servil și chiar puțin fantastic al picturii lui admirabile. Delacroix este Victor Hugo al penelului. Nici ei nu se pot abține să-i recunoască meritele artistice. Să fii comparat cu Hugo – e ceva! (...) Am văzut acuarelele, schițele, desenele, scrisorile autografe, mai ales o scrisoare scrisă la cincisprezece ani unui coleg de clasă, în care vorbește despre bătrânul Corneille cu o emoție care m-a încântat!* (*op. cit.*, p. 101)

(În imagini, plăcile memoriale aflate în București, actuala str. Franceză nr. 14, și în Paris, 28 St. Sulpice; ele sunt realizate de Mihai Cornel Stănescu.)

→

Ultimul act în legătură cu manualul de Analiză pentru liceu a avut loc după Revoluție. La 26 noiembrie 1990 am primit o scrisoare de la Dr. Constantin Floricel, directorul Editurii Didactice și Pedagogice, în care se spunea: „După ani de zile de încercări socotite nereușite de a se înlocui manualele dumneavoastră de Analiză matematică pentru liceu cu alte manuale scrise de diverse colective numite de fostul Minister al Educației și Învățământului, s-a ajuns la concluzia că cea mai bună soluție pentru mai buna predare a Analizei în liceele din România este aceea de a reedita manualele elaborate de dv. După părerea majorității profesorilor de liceu și universitari, cărțile dv. constituie un model de claritate și rigoare, împletite cu calități didactice încă nedepășite la noi.

În consecință, editura, în înțelegere cu organele Ministerului Învățământului și Științei, a hotărât ca, în cazul în care sunteți de acord, să reediteze pentru clasele a XI-a și a XII-a manualul dv. de Analiză matematică apărut în E.D.P. cu ani în urmă."

Domnul Floricel a fost foarte amabil, dar, desigur, a exagerat, pentru că, după scoaterea manualului meu din uz, a apărut un manual excelent, scris de George Gussi și Octavian Stănășilă.

Eu am făcut greșeala să pun anumite condiții, care l-au supărat pe Dl. Floricel și manualul n-a mai fost retipărit.

Ulterior, manualul meu a fost tipărit de Editura GIL, în 1996, și de Editura Matrix Rom, în anul 2000, ca manual suplimentar, deoarece în uz era deja alt manual, aprobat de Ministerul Învățământului.

Manualul de Analiză matematică pentru clasa a IX-a a avut o influență foarte mare în pregătirea atât a elevilor de liceu, cât și a profesorilor care predau această disciplină. Unele noțiuni, ca acelea despre mulțimi și vecinătăți, care au fost introduse în acest manual pentru prima dată în liceu, nu numai în țara noastră, ci în orice altă țară, au fost adoptate definitiv în anii care au urmat. Mai mult, aceste noțiuni simple, intuitive și riguroase au fost introduse și în manualele de matematică pentru clasele mai mici.

În 2003, am participat la Congresul Matematicienilor Români, care a avut loc la Pitești. Rectorul Universității Pitești, Gheorghe Barbu, profesor de matematică, era însărcinat cu organizarea locală a congresului. Am sosit cu câteva zile după începere și am fost sfătuit să dau telefon domnului Gheorghe Barbu, pentru cazarea la hotel. La telefon mi-a răspuns doamna Barbu. Când i-am pronunțat numele meu, dumneaei a exclamat: aaaa, domnul profesor Dinculeanu! Am fost foarte plăcut impresionat că, după atâția ani de când manualul meu nu mai era folosit, unii profesori încă își mai aminteau de mine.

Doamna Hasdeu și Julie Hasdeu participă la evenimentele sociale, la balurile costumate de la Colegiu, dar și la cele de la Operă, la nunți, la dineuri. Lilica (cum era alintată în familie și cum își semna scrisorile) relatează cu lux de amănunte nu numai despre Paris, ci despre obiceiurile parizienilor de sărbători – *De revelion, și mai ales de Crăciun este o nebunie aici* – și despre cum sunt servite fripturile de oaie, prăjiturile cu răvașe ș.a.m.d., însă pentru ea este prilejul de a-și aminti cum se distrau în jurul bradului acasă, în București. Când Julie și mama ei sunt invitate la nunta surorii unei colege, Lilica are ocazia să povestească tatălui de la București cum cele 1.200 de familii invitate au făcut să fie neîncăpătoare biserica în care s-a oficiat ceremonia religioasă. La balul de la Primărie Iulia se duce numai pentru că se vor strânge fonduri pentru răniții din Japonia, deși nu o trăgea inima să se distreze, iar spectacolele școlare o amuză datorită interpretării actorilor. Cu altă ocazie, în zilele carnavalului și de sărbători, când Iuliile au vizitat expoziția cu mobilierul sălii tronului pentru România, Lilica redă discuția laudativă a două doamne despre priceperea și inteligența meșterilor români.

În toți anii de ședere în capitala Franței, Iulia va consemna afectiv evenimentele, îndeosebi cele culturale. În 18 octombrie 1884, ea îi scrie tatălui: *La Rouen au avut loc acum câteva zile serbări splendide cu ocazia bicentenarului marelui Corneille. Fericit geniu! (...) S-ar putea spune același lucru despre Shakespeare, Molière, despre Hugo. Dar ce glorie imaculată și senină este cea a lui Corneille! Ea se deosebește de celelalte ca o stea strălucitoare. El este cu adevărat nobilul poet, reprezentantul acestei frumoase Franțe atât de curajoase și atât de mândre. La Odeon, în ziua bicentenarului, Chelles, înconjurat de toți actorii, a recitat în fața bustului lui Corneille versuri de Blémont.* Și în alte scrisori viața culturală a Parisului este la fel de prezentă: *Câteodată mama și cu mine mergem la Comedia Franceză sau la Odeon, este un divertisment plin de încântare pentru mine. Duminica trecută am văzut* Polyeucte *la Teatrul Francez. Mi-e destul de greu să-ți redau cât de grandioasă este reprezentarea acestei tragedii de Corneille, plăcută la lectură, dar imaginează-ți capodopera teatrului modern interpretată de cei mai buni actori din lume!* Adesea, Iulia comentează spectacolele și jocul actorilor: *Am fost împreună cu doamna Lantz, fiul și fiica ei, la teatru, să vedem* Macbeth *interpretată de Sarah Bernhardt. Nu mi-a plăcut deloc, și nici nu cred că ea a înțeles-o bine pe teribila eroină a scriitorului englez* (*op. cit.*, p. 65), iar în martie 1885 se amuză de superstiția în care credea actrița de a nu începe repetițiile la o nouă piesă vinerea; însă în anul 1887 aproape nu se mai vorbea de actriță în ziarele de scandal.

În scrisoarea datată februarie 1885, Lilica povestește despre Parisul în zilele carnavalului: *A avut loc un bal mascat pentru copii, la Operă, o feerie. Victor Hugo, care îi adoră pe copilași, a fost acolo și a sărutat-o pe o fetiță costumată în găină. Doamne! Ce fetiță fericită! (...) Eu, dacă aș fi avut parte de un asemenea noroc, de a fi sărutată de Hugo, aș fi înnebunit. Astăzi este sărbătorit Hugo, căci mâine împlinește 84 de ani. Nici triumfurile împăraților romani nu se sărbătoreau cu mai multă pompă. Ce bătrânețe! Ce glorie! Fericit este poetul care își vede astfel încoronat geniul! Fericită națiunea care știe să își cinstească astfel talentul! Și câte s-au mai făcut acum trei luni pentru a sărbători bicentenarul Corneille!*

Admiratoare împătimită a lui Victor Hugo, când acesta era pe moarte, Iulia Hasdeu scrie poezia *Jeanne et Georges Hugo:*

Jeanne plânge-ncet, cu-al ei bunic rămasă,
La căpătâiul lui, surâzător,
El mângâie bălaiul scump odor
Nu plânge! O-ntristezi pe mama, lasă.

Iar Jeanne, cu greul plânsului fior,
Ieșind, jelește-n clipa dureroasă,
Dar când pe frate-l vede trist, duioasă
I-a spus: „Bunicu-ndură mai ușor."

iar lui Bogdan Petriceicu Hasdeu îi descrie funeraliile și cum catafalcul marelui scriitor a fost depus sub Arcul de Triumf din Paris.

Viața la Paris își urmează cursul cu drame de felul asasinatului lui Pranzinni, dar și catastrofe, cum a fost incendiul cumplit de la Opera Comică (1 iunie 1887): *Parisul este zguduit de catastrofa de la Opera Comică, care a luat foc pe neașteptate în mijlocul spectacolului cu opera* Mignon *și care a fost mistuită de flăcări. Cu toate eforturile pompierilor, al căror eroism e mai presus de orice laudă, numărul victimelor este mare. Toată lumea îi plânge pe cei morți, îi plânge și mai mult pe cei rămași în viață cu răni înfiorătoare, sunt plânși părinți, prieteni, ființe iubite. (...) Câte drame sfâșietoare trebuie să se fi petrecut pe aceste coridoare, pe scări unde au fost găsiți morți ghemuiți în adevărate gropi, unii arși, alții striviți, alții asfixiați de fum. (...) Printre cei morți s-au aflat familii întregi, tatăl, mama și fiica logodită veniți special la Paris să comande trusoul și mobila viitoarei familii. (...) Alaltăieri au fost îngropate la un loc 22 de victime în cimitirul Père Lachaise după o slujbă solemnă la Notre Dame. Erau zece mașiniști, costumieri, balerine și muncitori din teatru și zece cadavre ale unor necunoscuți aproape complect carbonizate, pentru care nimeni nu va veni vreodată să verse o lacrimă. Cifra morților se ridică deja la optzeci, dar sub ruine mai sunt desigur cadavre care nu au putut fi încă scoase și care, în ciuda tuturor precauțiilor luate, infestează aerul din jurul teatrului. Pompierii nu au cruțat niciun efort ca să îi salveze pe niște necunoscuți, pe niște străini, ei și-au pus viața în pericol de mii de ori. Iată ce înseamnă adevăratul și sublimul eroism. Acești eroi valorează fiecare cât Regulus și Scevola, și totuși numele lor umile și modeste vor rămâne necunoscute.* (*op. cit.*, p. 224)

În anul următor, la începutul lunii decembrie, în Franța vor fi inundații mari, Sena s-a revărsat și împrejurimile Parisului erau sub apă, totuși balurile de Crăciun au avut loc și evenimente asemănătoare sunt consemnate în scrisorile fiicei lui Hasdeu aflată pe malul Senei.

Odată cu parcurgerea treptelor de studii, Iulia se interesează tot mai mult de informațiile despre România în presa din Franța. Îi mărturisește tatălui: *În fiecare seară îi citesc mamei principalele știri din* Temps. Din ziarele pariziene Iulia află de moartea lui Rosetti, de cât succes s-a bucurat la Paris volumul *Nouvelles* de Carmen Sylva (în Editura Hachette). Totodată, studenta citește cu regularitate *România liberă*, este interesată de pulsul vieții culturale – uneori chiar și politice – bucureștene, respectiv de rezultatul alegerilor. Citește foiletoanele din *Românul* și din *Telegraful,* ba le și comentează: *Chiar și în* Românul *găsesc adesea greșeli gramaticale. (...) De asemenea, este surprinzător cum în România se respectă atât de puțin regulile gramaticale. (...) Fără îndoială că românii au nevoie de o mare operă științifică,* scrie Iulia făcând trimitere la *Magnum Etymologicum Romaniae,* iar alteori comentează mucalit: *Ce dicționar monstru mai pregătești? În ce carte veche mirosind a praf și mucegai ești adâncit?* (*op. cit.*, p. 198)

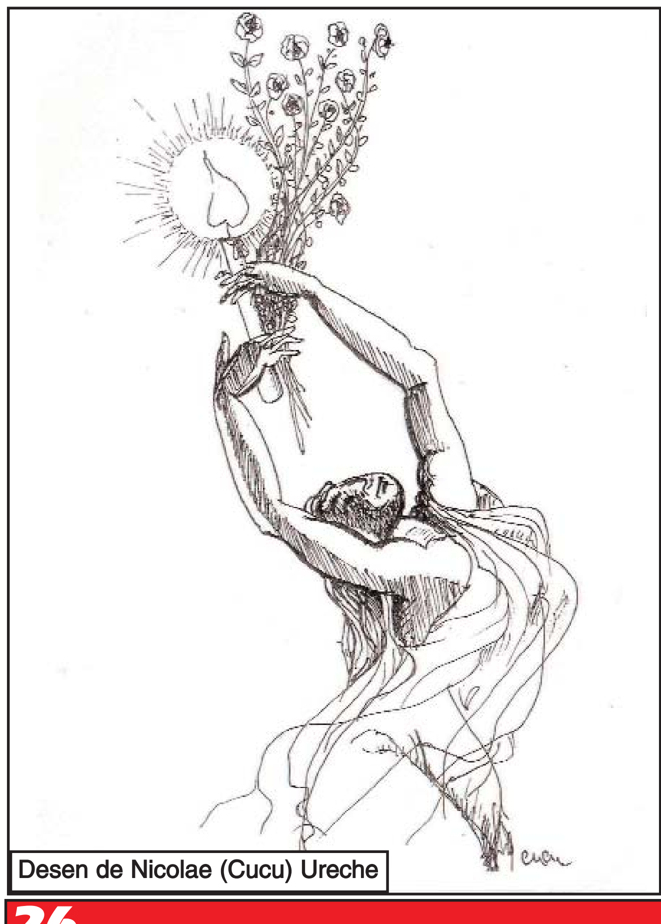
Interesantă este prezența domnișoarei Julie Hasdeu în saloanele pariziene, unde profesorul ei de canto, Lawers, interpretează compoziții de-ale Iuliei pe versuri semnate de ea, care apar în volumul postum ca doine *Feuille vert d'églantier* și *Les perles,* ea cântând *Străin și făr'de nume,* partitură cerută lui Hasdeu în scrisoarea din 8 noiembrie 1886. (*op. cit.*, p. 284) Îi cere să-i trimită *Convorbiri literare* și, împreună cu mama, se ocupă de abonamentele românilor din Franța la *Columna lui Traian*, trimite lingviștilor de la Sorbona fascicolele din dicționarul *Magnum Etymologicum Romaniae* ș.a. Tonul scrisorilor este vioi, adeseori ironic: *Să-ți povestesc despre (...) prima reprezentație a comediei lui Dumas* Francillon *la Teatrul Francez? Nu, dintr-un motiv serios. (...) Nu mai cunosc malul drept al Senei, nu mai trec podurile, cum se spune în limbaj bulevardier, mă cufund în veselul Cartier Latin, împărțindu-mi orele între Sorbona și bulevardul St. Germain nr. 140. Doar duminică, acum trei săptămâni, am mers să văd* Hamlet *la Comedia Franceză, unde Mounet-Sully este peste toți Hamleții trecuți, prezenți și viitori și Reichemberg este cea mai scumpă Ofelie care i-a trecut vreodată prin minte lui Shakespeare.* (*op. cit.*, p. 315) Din când în când, pauza de la studiu poate fi o serată sau un bal, ceea ce însemna mănuși, evantaie, pantofi, ciorapi de mătase etc., etc., *fiindcă, în ciuda rezistenței noastre, ne va fi, desigur, imposibil să refuzăm anumite baluri și serate unde suntem invitate foarte insistent.* (16 decembrie 1887) Este interesant faptul – sesizat de părintele Galeriu în prefața la volumul *Destăinuiri de Iulia Hasdeu* – că Lilica a rămas la credința ortodoxă, deși celelalte colege erau catolice și participa împreună cu ele la ceremoniile respective. Despre biserica ortodoxă din Paris ea spune: *biserica noastră e destul de frumoasă, foarte frumoasă în interior, dar în exterior este o veche ruină gotică.* (*op. cit.*, p. 161)

Prietenei ei, Florica, îi mărturisește cât de des îi revin în minte zilele petrecute în România: *Mă uit pe fereastră și văd zăpada albă care se întinde pe acoperișul caselor, deoarece nu poate să se întindă aiurea pe trotuar, fiindcă de pe trotuar este toată ștearsă sau topită. Și mă gândesc la zăpada din București și la săniile cu clopoței. Și cu pompoane roșii la urechile cailor. Parisul e prea frumos, dar, cum zice cântecul, tot mai bine-n țara mea.* (1887)

În 1888, pentru studenta Julie Hasdeu, timpul, devenit răstimp până spre toamnă, este din ce în ce mai prețios. În scrisori – autentic jurnal de însemnări și confidențe – relatările ei nu se referă strict la studii, ci conturează imaginea Parisului, redau estompat pulsul vieții pariziene. În momentele de relaxare basarabo-munteano-ardeleanca Iulia (cum o numea Bogdan Petriceicu pe ultima descendentă a neamului de cărturari Hasdeu) mărturisește pe malurile Senei cât de mult a îndrăgit Parisul, atât cel de odinioară, cât și cel modern, contemporan ei:

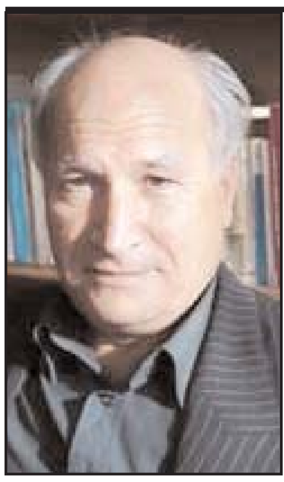
Crăiasă între cetăți și templu împărat,
Unde știința și artele de veci domnesc
În genunchi orașul trebuie contemplat.
Eu totuși Parisul de-odinioară îndrăgesc. (*Parisul de-odinioară*)

Notă. Trimiterile sunt făcute la ediția din 2004 (traducerea corespondenței din limba franceză în română). Materiale consultate: *Documente și manuscrise literare,* vol. III, *Corespondența B.P. Hasdeu – Iulia Hasdeu,* Editura Academiei R.S.R., 1976; Crina Decusară Bocșan, *Epistolar Iulia Hasdeu,* Editura Asociației Culturale Iulia Hasdeu, 2004; Crina Decusară Bocșan, *Destinul necuprins al Iuliei Hasdeu,* Editura Tipomoldova, 2013; Iulia Hasdeu, *Scrieri alese,* Editura Minerva, 1988 (traducerea versurilor).

Desen de Nicolae (Cucu) Ureche

Cărți și autori

Harap-Alb

Corin BIANU

Toate poveștile lui Ion Creangă se aseamănă, dar nu se imită una pe cealaltă după același tipic (conform rețetelor „de succes” ale unui manierism steril), ci se așază unele lângă altele ca degetele unei mâini sau ca într-un evantai, iar cu Harap-Alb, el atinge o culme a creației proprii și a literaturii în general; își valorifică talentul nativ și cultivat apoi prin autoeducare, etalând în cadrul unei povești de câteva pagini, cu personaje și întâmplări memorabile, o înțelepciune scăpărătoare cât într-un întreg tratat de morală, sobru și documentat, scris de autori eruditți, dar fără succesul său, deoarece astfel de scrieri rămân cantonate de când lumea în cercul filosofilor și moraliștilor, care se tot străduie din toate puterile să le facă cunoscute în scop educativ publicului larg.

Povestitorul preia din mitologie numere și simboluri: un împărat avea trei feciori, un altul avea trei fete, calul se scutură de trei ori... În simbolistica mitologiei, cel de al treilea copil al unei familii este cel mai destoinic, cel mai iscusit, pe raționamentul ascuns că acela născut mai târziu moștenește o zestre de cunoaștere mai mare decât cei de dinainte, apăruți într-o lume mai săracă în cunoaștere, înapoiată cu diferența de ani a nașterii – *per a contrario* – dacă ar fi urmat un al patrulea, acela ar fi cel mai deștept dintre toți, dar... nu permite simbolistica lui trei! Tatăl lor are, în schimb, avantajul înțelepciunii date de vârsta înaintată și vorbește deschis când trebuie să le-o spună verde-n față, ca pe o axiomă cu caracter educativ, ori li se adresează în pilde în alte atitudini. Niciun cuvânt nu e de prisos în textură și în același timp nu lipsește niciun altul de la locul lui!

Sunt și alte povești populare asemănătoare? Sigur că sunt. Aceasta a preluat firul tocmai pentru că existau acele povești, pe care le însumează și le sintetizează într-un prototip de la care pleacă multitudine de variante. Harap-Alb face calea inversă supranaturalului Făt-Frumos din basme, care își arată de la început calitățile – el dobândește însușiri de Făt-Frumos în urma trecerii cu bine peste numeroase pățanii, a câștigării unor bătălii și meritându-și omenește răsplata.

La fel ca în alte povești, autorul personifică animale, calul răspunde la rău cu rău, pentru a ajunge la bine – când e lovit în cap cu frâul (de trei ori!), îl sancționează pe călăreț, iar prin preluarea de către fiu a harnașamentului și a armelor părintelui, el preia ce este peren în experiența de viață a tatălui, procedându-se astfel la refacerea matricii energetice și prelungirea timpurilor glorioase de dinainte, a ce este peren în trecutul istoric, spre a fi utilizat în actualitate și îmbogățit pentru viitor. Dar aici, scriitorul personifică și sentimente și senzații (milostenia – Sfânta Duminică, setea – Setilă etc.).

Baba cere milostenie și insistă, precizând că răsplata milosteniei e tot binefacere, care se întoarce la donator. „Fii încredințat că nu eu, ci puterea milosteniei și inima ta cea bună te ajută, Harap-Alb, zice Sfânta Duminică.” Zice și Împăratul – „ai să ai trebuință și de răi și de buni” (trebuie să înveți a-i alege, ca să ajungi la rezultatul pozitiv scontat) „Să te ferești de Omul Spân și de Omul Roș.” Fetele împăratului spun și ele: „dacă este să fim mai mari peste alții, trebuie să avem milă și de dânșii, că și ei sunt oameni”. O spune și calul – „după faptă și răsplată, nicio faptă fără răsplată”. Furnicile și albinele îi răsplătesc bunătatea (bine faci – bine găsești, zice morala, fie ea populară sau cultă) și îl ajută și ele. Iar pe ursul fioros de la pod îl anihilează nu cu o forță potrivnică mai mare, ci cu „un antidot”, cum am spune acum, adică tot cu o piele de urs; la fel cu salățile din Grădina Ursului, ca și în celelalte situații asemănătoare (intuiție remarcabilă a autorului).

Harap-Alb e sincer la vorbă și la faptă, inclusiv față de Spân, dar viclenia învinge de multe ori sinceritatea și corectitudinea, asa că și el, la a treia apariție a Spânului travestit în trei înfățișări succesive (tot trei!), zice, „o fi Țara Spânilor” și cade victimă, semn că întâlnind în viață și bune și rele, pentru a ieși învingător, trebuie să-și mențină corectitudinea. După ce e înșelat de către Spân, se lasă „în știrea lui Dumnezeu”, pentru că de la oameni nu se mai poate aștepta la nimic bun, puterile acestora s-au dovedit limitate.

El nu se dezminte pe tot parcursul, milostenia îl caracterizează în permanență, trece prin apă un râu furios ca să salveze o nuntă de furnici, „cazează” un roi de albine într-o scorbură, îi întâlnește pe Gerilă, apoi pe Flămânzilă (o namilă de om, care mânca brazdele de pe urma a 24 de pluguri), pe Setilă, Ochilă și Păsări-Lăți-Lungilă, oameni cu câte o trăsătură dominantă hiperbolică, îi ia cu el și ajung împreună la Împăratul Roș.

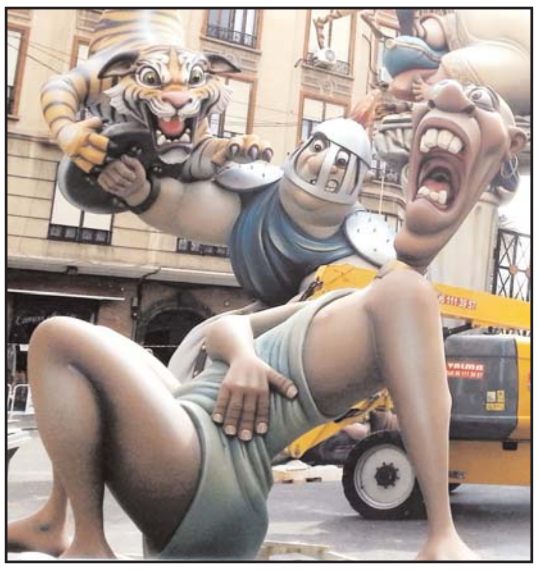

Narațiunea începe cu peripeții captivante, precum identificarea calului care se hrănește cu… jăratic, întâlnirea păguboasă cu Spânul, vizita la Sfânta Duminică, aventurile din grădina Ursului și din cea a Cerbului înstelat, ea urcă impetuos din treaptă în treaptă, ca să culmineze cu anunțul fiicei Împăratului Roș și hotărârea calului (care vorbește) de a devoala tuturora puterile lui Harap-Alb și ale calului său, așa încât ascultătorii urmăresc cu sufletul la gură rezolvarea finală, care vine, însă, tot din treaptă în treaptă, într-o înlănțuire armonioasă cu finalul fericit, ca în orice basm popular. Căutarea și aducerea prințesei farmazoane (de la farmece) de către Harap-Alb și suita lui de personaje, care mai de care mai ciudat și mai caraghios, e o altă poveste înlăuntrul poveștii principale, curat textualism *avant la letre…*

Toate acele peripeții riscante în cel mai înalt mod au rostul de a-l arăta pe Harap-Alb cum rămâne om de omenie în toate, înțelegând pas cu pas că și alții au pățit oarecum la fel, dar el nu se înrăiește și nu se eschivează a-i ajuta la rândul său pe cei aflați în necaz, scuzându-se că n-ar putea s-o facă întrucât se află tot la strâmtoare și nu are cum să dea o mână de ajutor. El dovedește prin fapte ce spusese la început în vorbe Sfânta Duminică.

În text, povestitorul intervine din când în când cu câte o frază care lămurește o pildă, devoalează tâlcul unei întâmplări, face astfel reprezentativ respectivul episod pentru o întreagă serie. Este și personaj al acestor scrieri orale – preluate de la popor și prelucrate la modul cult – dar este în același timp și la un loc cu ascultătorii, făcând legătura dintre fantasticul mitic povestit și realitatea concretă din contemporaneitate, dintre lumea ireală și cea reală. Intervențiile lui, exact când trebuie („Dumnezeu să ne ție, căci cuvântul din poveste înainte mult mai este”), au și rostul să întrerupă vălmășagul întâmplărilor, spre a da posiblitate ascultătorilor să le rețină și să-și mai „tragă sufletul”.

Pe fundalul epicului palpitant, Ion Creangă reușește portrete memorabile din doar câteva trăsături. De pildă, spune spiritual, dar și cu delicatețe, că „Spânul s-a aruncat în partea mâne-sa”, deopotrivă preluare din mentalul popular și virtuozitate stilistică – e vorba de un bărbat neisprăvit, cum se spune în popor, „deficitar” de una dintre multele însușiri masculine, care nu e în stare să ducă cu bine la capăt ceea ce începe, precum se va vedea în final și cu acesta. La fel, Gerilă este găsit într-un cadru silvic vijelios, descris cu mare măiestrie în numai câteva cuvinte, apoi Setilă, Ochilă și Păsări-Lăți-Lungilă, oameni cu câte o trăsătură dominantă hiperbolizată.

Dialogul dintre aceștia este savuros, cuprinde expresii și cuvinte populare de sorginte joasă în măsură infimă, care să nu coboare nivelul scriiturii, așa încât poate fi caracterizat ca un limbaj plastic, cum am zice acum. Ei îl salvează pe erou, mâncând, bând și dormind în casa de aramă încinsă în foc și ieșind teferi dimineața. Nimeni dintre ascultătorii poveștii nu sesizează evoluția de basm a narațiunii, fiindcă pentru a-i pierde, curtenii împăratului trebuia să-i lase închiși în casa devenită de gheață, fără a-i mai scoate de acolo; ca să ce? Ca să continue acțiunea basmului, „convenția” artistică subsumată!

S-au găsit ulterior critici firoscoși, care n-au mai văzut pădurea din cauza copacilor și-i reproșează lui Creangă, scoțând scenele din contextul basmului – Flămânzilă, Setilă și ceilalți, fiind cu toții personificări ale unor senzații – că Harap-Alb i-a părăsit cam prea ușor, nemailuând seama că în basm ei și-au încheiat rostul și ar fi devenit un balast în dauna artisticului în caz că nu-i scotea din scenă ca pe oricare personaj secundar care-și încheie rolul, trecând ei, criticii, cu totul peste justificarea artistică și morală a unuia dintre ei (pentru toți): „De-am fost răi, tu ni-i ierta, căci și răul câteodată prinde bine la ceva”, care se încadrează perfect în ansamblul întâmplărilor de viață care trebuiau să-l facă pe erou (și pe consumatorul de beletristică, fie el ascultător sau cititor) mai înțelept, mai uman.

Spânul, tot întinzând capcane, care de care mai periculoase, iar sluga Harap-Alb trecându-le cu bine, reiese că adevăratul erou, înzestrat cu brave calități, este sluga, nu stăpânul, care își dezvăluie în același mod fățărnicia și răutatea.

Sfârșitul celor două povești este și trebuia să fie unul singur, comun; în caz contrar s-ar fi complicat acțiunea basmului principal și ar fi diminuat cu mult efectul artistic. „Farmazoana” este și ea, în final, personificarea dreptății, la care omul ajunge uneori mult prea greu (și atunci, ca și acum!). Ea îl demască pe Spân pentru vicleniile lui ucigătoare, în timp ce Harap-Alb continuă să-și țină înțelegerea, chiar dacă umilitoare, dar Spânul îl pedepsește cu decapitarea, pe cum că își călcase jurământul! Fiindcă el continuase să se comporte cinstit, este înviat de „farmazoană” prin aceleași procedee miraculoase ale basmului, iar Spânul este singurul sancționat capital, cum se cuvenea pentru toate faptele sale nedrepte.

Iată o mostră artistică de profundă și spectaculoasă înțelepciune la Ion Creangă, cum o alta mai grozavă e greu de găsit în toată literatura! Ca reprezentant al poporului român, el îl ridică pe această cale la nivelul lumii acelor vremuri, înzestrate cu școli multe, între care unele dintre cele mai înalte…

(Fragment din cartea *Ion Creangă*, aflată în curs de apariție la Editura „Trei”, București.)

La curtea epigramei

Calamburul și epigrama (I)

Elis RÂPEANU

Să mai rămânem în atmosfera de sfârșit de secol XIX, când efervescența presei satirico-umoristice impulsionează toate genurile de umor, influențând epigrama cu un ecou favorabil asupra acestei specii literare care capătă orientări novatoare și asimilează mijloace de expresie conforme concepției moderne asupra lumii și societății. Să nu uităm că prima revistă de umor, *Țânțarul* lui N.T. Orășanu, a apărut la 28 februarie 1859, la aproximativ o lună după Unirea Principatelor, și asemenea publicații s-au înmulțit, răspunzând nevoii de deconectare a cititorilor, cu titluri care mai de care mai ingenioase și atractive. Reamintim o parte dintre ele: *Nichipercea, Pepelea, Păcală, Aghiuță, Ghimpele, Daracul, Satyrul, Farfaraua, Furnica, Foarfeca, Ghiță Berbecu, Cocoșul, Șari Vari Român* (inspirație după revista din Paris *Charivari,* cu semnificația harababură, scandal, vacarm); alături de „foile" în limba română, Ulysse de Marsillac, primul profesor de franceză la Universitatea din București (1864), redactor la cotidianul *L'Indépendance roumaine,* scoate revista de umor în franceză *Les cancans de la semaine* (14 februarie 1870), iar Frédéric Damé, primul redactor al aceluiași cotidian, scoate, în 1884, revista *Le bossu.* Textele sunt însoțite de caricaturi, redând prin trăsături umoristice și satirice aspecte și trăsături ale oamenilor politici și nu numai.

În a doua jumătate a secolului XIX, apare chiar în primele publicații de umor un procedeu artistic cu veche tradiție în literatura universală – *calamburul* – în egală măsură apreciat și respins de oamenii de spirit. Însuși Balthazar Gracián consideră că agerimea manifestată prin *paronomază* (jocul paronimelor) și *calambur* este „cea mai populară, mai mult facilă decât subtilă", iar în altă parte consideră calamburul drept „har al ascuțimii". Într-un material apărut, mai târziu, în *Veselia*, semnat „Omul cu foarfeca", din 12 ianuarie 1939, calamburul este considerat „ruda săracă a cuvântului de spirit". Este evident că, în cazul calamburului, este vorba de fenomenul interferenței figurilor de stil înrudite prin tehnica realizării lor, antrenând toate compartimentele limbii – lexicul, fonetica, gramatica.

Este un termen relativ modern și originea denumirii lui este controversată. După *Dicționaire Littré* (1883), cuvântul provine de la numele Calemberg, personaj glumeț din povestirile germane, care folosea jocul de cuvinte bazat pe asemănarea de formă și deosebirea de sens.

Enciclopedia secolului XX (*L´Encyclopédie du XX-e siècle,* Paris, 1932) dă drept posibilă etimologia *bourde* (minciună, gogoașă) și *calem* – cuvânt de origine arabă împrumutat și în latină (*calamus* – „pană" de scris făcută din trestie), de unde a ajuns și în italiană (*calamo* – trestie, pană de scris), dând *calamaio* (călimară) cu diminutivul *calamaretto,* cu care se înrudește românescul *călimară.* Cuvântul ar fi fost preluat de la francezi și de italieni, fiind scris *calembour,* specificându-se pronunția /kalambur/ și definindu-l ca *Gioco, bisticcio di parole. Spiritosaggine. Barzelletta* (joc; schimb de cuvinte; replică plină de spirit; anecdotă). În română vine din franceză și DEX-ul îl definește astfel: „Joc de cuvinte bazat pe *echivocul* rezultat din asemănarea formală a unor cuvinte deosebite ca sens". Lazăr Șăineanu, în dicționarul său din 1898, dă un exemplu din Anton Pann: „Când nu-ți sună în buzunare, pătimești de gălbinare" (galbini n-are). *Dicționarul de neologisme* (Fl. Marcu, Constant Maneca) consemnează aproximativ aceeași etimologie ca în *Larousse:* „ambasador german la Paris, care stâlcea cuvintele franțuzești". Or, *calambur* nu înseamnă stâlcire, ci apropiere, potrivire a unor cuvinte pentru a sugera sensul cu care n-au nicio legătură în afară de asemănarea sonoră, cu intenție umoristică și semnificație în subtext. Același dicționar înregistrează și cuvântul românesc *calamă* „pană de scris" (din fr. *calame*). N-ar fi exclus ca însuși cuvântul *calambur* să fie un calambur rezultat din toate aceste elemente de care nu putem să nu ținem seama. Paul Cortez adoptă și el teoria conform căreia „involuntarul inventator al cuvântului e un conte german diplomat". În literatura umoristică, e figura de stil realizată prin jocul de cuvinte făcut cu intenție, întemeiat pe echivocul rezultat din asemănarea formală a unor cuvinte deosebite ca sens, dar care sonor se sugerează unul pe altul.

Calamburul e cunoscut și practicat în Franța încă de la începuturile literaturii ei. Secolul al XVI-lea cunoaște un mare maestru al acestui joc de cuvinte, poetul Théophile. Calamburile pot oferi informații din lumea literară și din alte domenii. Din cele ale lui Théophile deducem nu numai faptul că acest joc de cuvinte era înfloritor în Franța secolului al XVI-lea, ci și faptul că în acest secol epigrama ajunsese la modă: când a găsit, pe masă, o epigramă proastă pusă sub farfuria sa, răspunde astfel:

Cette épigramme est magnifique
Mais défectueuse en cela
Que, pour la bien mettre en musique,
Il faut dire: un sol-la-mi-la
(un sot l'a mis la)

(Această epigramă e colosală
Dar defectuoasă în următoarea privință:
Pentru a o pune bine pe muzică,
Trebuie să pui un sol…)
(un prost a pus-o acolo).

Există și calambururi involuntare: asociațiile sonore din interiorul unui enunț operează decupări care duc la cu totul alt enunț. Astfel, piesa *Loth* a dramaturgului francez Simon-Joseph Pellegrin (1663-1745) a căzut pentru că publicul rafinat a reacționat în mod neasteptat când s-au rostit primele cuvinte ale piesei „L'amour a vaincu Loth" (Dragostea l-a dus la pieire pe Loth), înțelegând „L'amour a vingt culottes" (Dragostea are 20 de chiloți). Se spune că Marchizul de Bièvre, amuzat, în hohotele de râs ale sălii, a strigat: să i se dea și autorului o pereche!

Au rămas celebre și cuvintele lui Ludovic XVIII (1755-1824) spuse pe patul de moarte. Știind că nu mai are nicio șansă, face referire la cel care abia aștepta să-l urmeze la tron, Carol X (1757-1836), și rostește: *Allons, finissons-en, Charles attend!* (Hai să terminăm odată, Carol așteaptă!), ceea ce poate fi înțeles și: *Allons, finissons-en, charlatans!* (Hai, să terminăm odată, șarlatanilor!)

Luându-și ceaiul cu un general, Napoleon, distrat, și-a scuturat scrumul în ceașca lui. Observând că acesta nu-și mai bea ceaiul, l-a întrebat: *Vous n'aimez pas le thé?* Acesta răspunde: *J'aime mon thé* (*monter* – a urca), *mais pas des cendres* (*descendre* – a coborî).

Spiritualitatea francezilor e proverbială și uneori năstrușnică. Se spune că atunci când Napoleon s-a întors victorios de la o luptă, a fost primit cu fast de primarul unui oraș. În plus, i-a oferit o surpriză: îi prezintă 20 de fete splendide, cam goluțe, cu o inimă mare desenată pe piept. *Ce vrei să spui cu acest șir de fete cu inima pe piept?* – întrebă Napoleon. *Dar nu e evident?* – spune primarul. *Vingt coeurs!* (adică *vainqueur* – învingător). *Și dacă eram învins? În cazul acesta,* spune primarul, *fetele s-ar fi întors cu spatele și am fi avut vingt culs!* (douăzeci de „popouri", altfel spus, *vaincu* – învins).

Calamburul a dominat secolul al XVIII-lea francez, deși Voltaire nu-l agrea, militând pentru excluderea lui din conversații. Oameni celebri însă au manifestat o slăbiciune inexplicabilă pentru acest fel de a glumi, printre aceștia numărându-se pictorul Carle Vernet, Balzac, Victor Hugo, deși acesta din urmă califica acest joc de cuvinte drept *La fiente de l'esprit qui vole* (găinațul spiritului care zboară).

În țara noastră, odată cu presa de umor, calamburul e adoptat în scrieri și conversații. N.T. Orășanu, după cum am amintit, glumea, mai ales, pe seama numelor de familie și de botez: *Hohenzollern* e numit *Hopânțoler, Sigmaringen* e răstălmăcit *Sâc-Marițo, Maiorescu* devine *Mulierescu;* Hasdeu, care adoptă și el „răstălmăcirile", califică revista *Nichipercea* drept dicționar de ocări alese, iar lui I. Strat, cel care făcuse parte din Comitetul Superior al Învățământului care îl destituise de la catedra din Iași din cauza acelei tărășenii cu romanul *Duduca Mamuca,* îi plătește printr-un dublu catren, intitulat „Elogiul castrațiunii", care se încheie cu versurile *De mult mă zbuciumă ideea/ Cu orice preț să fiu CA STRAT.*

În *Istoria literaturii române,* G. Călinescu se referă la marea popularitate de care se bucura umorul, creația în domeniu fiind foarte agreată la întâlnirea celor două veacuri. E perioada în care-și desfășoară activitatea cei doi Bacalbașa – fratele mai mare, Constantin Bacalbașa (1856-1935), primul care a purtat steagul roșu, crezând, la începutul activității, în idealurile „democrației socialiste", și care, printre altele, colaborează la *Epoca*, unde susține „Cronica glumeață", adoptând pseudonimul Radu Țandără, ziarist de mare talent, cel care evocă atmosfera din „Bucureștii de altă dată" în volumul cu același titlu, și Anton Bacalbașa (1865-1899). În scurta-i viață, de 34 de ani, acesta s-a dovedit un publicist cu vervă, un polemist vestit și un scriitor umorist; împreună cu Caragiale, redactează *Moftul român* (1893), apoi scoate revista *Moș Teacă* (1895), „jurnal țivil și cazon" în care continuă satirizarea oștirii, după ce, înainte, publicase suita de proze umoristico-satirice Moș Teacă (1893), inspirat de *Le Colonel Ramollot* al scriitorului francez Leroy, cu mare succes în vremea lui (presupunem că este vorba de Louis Leroy (1812-1885), colaborator la *Journal amusant* și la *Charivari*). La întâlnirile unde se schimbau noutățile, glumele erau asezonate de calambururi, uneori năzdrăvane, mucalite. Se spune că, la o asemenea serată, Dr. Victor Babeș (1854-1926) se întâlnește cu Anton Bacalbașa. Se goleau paharele, se încrucișau săgețile poantelor și, dintr-una-ntr-alta, Bacalbașa zice: *Ba-beș, ba nu beș, tot pe-acolo ieși.* Doctorul, ardelean din moși-strămoși (deși se născuse la Viena), stă un pic, se gândește și o trântește: *Ba-cal-ba-șa, ba măgar sadea.*

Un mare calamburgiu a fost Oscar Lemnaru (1907-1968) – *Oscalambur*, dar și Ghiță Ranetti (1875-1928) și, mai târziu, Horia Furtună (O. Holzman, 1907-1968). În *Almanahul Păcală* dinainte de Al Doilea Război Mondial, exista o rubrică de *oscalambururi.* A produs foarte multe de-a lungul timpului și cu mare ușurință: *Tristan și Isolda* se transformă în *Trist an și Solda-i mică;* expoziția de tablouri, unde s-au vândut multe picturi, a fost un veritabil *chivernisaj* etc. În *Veselia* din 12 ianuarie 1939 se vor scrie următoarele: „Cel mai vestit calamburgiu sau calamburgist a fost regretatul Ghiță Ranetti, umorist de o vervă cuceritoare, care mânuia calamburul și quiproquo-ul ca nimeni altul. De exemplu, la versul *Să-mi fie somnul lin,* el replică *Ori somn, ori lin*, iar Ministrului liberal al Domeniilor (Al. Constantinescu-Porcu) îi dedică următoarea epigramă: *Oricine-ți va vedea figura/ Va exclama numaidecât:/ Paradoxală e natura,/ El nu-i urât, dar e un rât.* Aceeași revistă *Veselia* face referire și la Horia Furtună, autorul lui *Păcală,* care cultiva calamburul ca pe un „violon d'Ingres".

Șerban Cioculescu (1902-1988), care folosea curent, în conversații, calamburul, îl numește pe Oscar Lemnaru „tânăr principe al calamburului, peste care-și afirma suveranitatea absolută Horia Furtună, dioscurul lui Ion Pilat". (Ș. Cioculescu, *Amintiri. Mărturii,* Ed. Eminescu, 1981, p. 362) G. Călinescu, în *Istoria literaturii,* consideră că, la Horia Furtună, „Mecanismul compoziției este continuul calambur de imagini, agreabil."

La pas prin satul global

Yazd - *Logodnica deșertului*

Ion PĂTRAȘCU

În istoria sa milenară, orașul Yazd a fost gratulat cu cele mai frumoase apelative. Dintre toate acestea, *logodnica deșertului* mi s-a părut cel mai pe măsură. Cu ani în urmă, am mai scris despre o logodnică a deșertului, însă aceea era în Siria, fiind cunoscută sub numele de Palmira. Din păcate, însă, despre acea frumusețe astăzi se mai poate doar plânge, nu și scrie. Amintesc acest sit arheologic al Orientului Mijlociu pentru că și el făcea parte din salba monumentelor înscrise la loc de frunte pe listele UNESCO ale Patrimoniului Umanității. La Yazd, în Iran, ne chema ceva nedeslușit, care parcă venea din vremuri îndepărtate, poate chiar din acelea care amintesc de Șeherezada, Aladin, Sinbad marinarul și alte povești minunate din *O mie și una de nopți*. Era, desigur, și nerăbdarea de a respira aerul celui mai vechi oraș deșertic din Iran, oază de civilizație străveche, rezultată ca urmare a unei sinteze miraculoase a obiceiurilor, artelor și credințelor religioase ale vechilor perși, recunoscută și de UNESCO prin considerarea Yazd-ului drept unul dintre cele mai vechi orașe din lume.

După ce am parcurs un deșert fără sfârșit, cel mai torid și uscat din Iran, ne-am simțit în siguranță ajungând la Yazd, perlă a arhitecturii persane și mondiale, cu ramuri industriale tradiționale, precum covoarele, prelucrarea aurului și argintului, dar și unele moderne, cu universități de înalt standard și un nivel civic de invidiat. Se spune că la Yazd divorțurile sunt cele mai rare din țară, undeva spre zero, ceea ce reprezintă un exemplu pentru tinerele cupluri, care vin adesea să-și petreacă luna de miere în acest oraș.

Turistul nici nu a plecat bine din Yazd și își dorește să revină, de dragul acelor plimbări pe străduțele și aleile întortocheate din vechiul oraș, pentru a admira casele din chirpici (cuvânt neaoș persan) și zidurile înalte care le protejează de arșița soarelui. Aici, el vede pentru prima dată o întreagă pădure de turnuri zvelte (un alt exemplu strălucit de arhitectură persană), numite *captatoare de vânt* care, de peste două milenii, îndeplinesc misiunea unor veritabile aparate de aer condiționat. Orașul vechi este dominat de un minunat model de arhitectură islamică, reprezentat de *Moscheea de Vineri* (Masjed-e Jameh), care se remarcă prin portalul său placat cu splendide mozaicuri persane. Cele două minarete care flanchează portalul sunt considerate cele mai înalte din Iran (48 m). Inscripțiile de pe ele aparțin secolului al XV-lea. Apoi, pe unele plăcuțe de faianță apare svastica, prezentă pe casele strămoșilor iranienilor cu 5.000 de ani î.Hr., ca simbol al infinitului, eternității, nașterii și morții. În virtutea *succesiunii religiilor,* această perlă arhitecturală a apărut pe locul unui Templu zoroastrian al Focului din secolul al XII-lea.

Călătorului îi șade bine cu drumul, nu însă și turistului. El trebuie să mai facă și pauze între obiectivele de vizitat, spre a-și pune în ordine gândurile și a-și pregăti întrebările pentru momentul următor. Așa că nu ezităm să mai facem câțiva pași prin furnicarul uman, care nu prezintă nimic strident, nimic ieșit din rosturile lui. Chiar și întâlnirea cu un localnic, care are brațele pline cu lipii aburinde, face parte din cotidian. Dacă te îmbie cu o pâine, nu-l refuza. Acceptă însă darul la cea de a treia rugăminte, dar mulțumește de fiecare dată. Acesta este obiceiul locului. Da, este pâinea cea de toate zilele, asigurată, ca prin minune, de o agricultură înfloritoare, ramură economică dominantă a acestei oaze. La prima vedere, ți se pare imposibil ca, într-un asemenea climat complet deșertic (cu temperaturi de până la 45°C vara și precipitații medii anuale care abia ajung la 60 mm pe metru pătrat), iranienii să producă grâu, orz, plante oleaginoase, fructe și zarzavaturi, în cantități îndestulătoare. Este, într-adevăr, o minune care nu a picat din cer, oricât de religioși au fost și sunt iranienii. Este rezultatul inteligenței și muncii inginerilor, care au asigurat orașului o rețea de rezervoare de apă, o combinație ingenioasă de puțuri și tuneluri subterane, sistem complex care își are începutul cu peste 25 de secole în urmă. Și să nu vă închipuiți că acele rețele subterane ar fi afectat vreodată lucrări de la suprafață, așa cum se mai întâmplă prin unele locuri, la început de secol XXI.

Pentru *orașul nobil Yazd,* cum l-a numit Marco Polo în jurnalul său de călătorie, condițiile naturale extrem de ostile au fost nu doar dușman, ci și prieten, în vremuri de restriște. Din cauza lor, hoardele mongole nu s-au aventurat până la Yazd cu prilejul invaziilor din secolele XIII și XIV. Tot pe atunci, din zonele pârjolite de mongoli, s-au refugiat la Yazd numeroși oameni de știință și cultură. Apoi, orașul-oază centrală în marele deșert a devenit un popas important pe renumitul *Drum al Mătăsii* și, ca atare, un punct de contact la intersecția căilor comerciale care legau Orientul de Occident. Aceste influențe din Est și din Vest, alături de componentele cultural-istorice, tradițiile și credințele religioase ale celor 23 de națiuni care formau Imperiul Persan, au dat naștere unei civilizații de sinteză, fără rival pentru vreo două secole în Orientul Mijlociu. Este o moștenire prețioasă, la care iranienii se raportează cu mândrie și pe care o păstrează cu smerenie, îmbogățind-o cu fiecare generație.

Din această zestre face parte și religia milenară, cea zoroastriană, care se mai păstrează și astăzi în orașul Yazd. Orașul este unul dintre puținele centre zoroastriene din Iran, cu 10 sau 20 de mii de credincioși. Vorbind despre vechile religii persane, care au precedat zoroastrismul, să ne amintim că, la începuturile sale, Imperiul Persan, condus de Cirus și apoi de Darius cel Mare, era considerat nu doar cel mai extins din lume, dar și cel mai tolerant. Zeii acestor națiuni conviețuiau și ei în cadrul unui panteon comun. De aceea, religia a cunoscut și ea acel proces natural de împrumuturi reciproce și sinteze. Până prin secolul al VI-lea î.Hr., când ar fi apărut reformatorul Zoroastru, din rândul divinităților nu lipseau soarele, luna și alți aștri, precum și cele patru elemente sacre ale naturii: focul, apa, pământul și aerul. Ritualurile religioase erau simple și se desfășurau în aer liber, nu în temple impunătoare, ca la alte națiuni. În cadrul unui proces evolutiv îndelungat (început prin anul 1400 î.Hr.), zeul Mithra (Soarele) s-a impus treptat ca divinitate principală. În cele două secole ale domniei ahemenide (550-330 î.Hr.), zeul suprem se numea Ahura Mazda, considerat creator al Cerului și al Lumii. În jurul lui gravita o serie de zei mai mici, printre care și Mithra, pe o poziție subordonată. Așa se făcea pasul de la *politeism* la *monoteism,* cu trecerea necesară prin *honoteism* (din limba greacă: *henos* – om; *teos* – Dumnezeu, cu înțelesul de ființă superioară adorată între alte divinități, ca și când ar fi unica). Aici, se impune o mică paranteză. Întrucât Ahura Mazda era deja un zeu unic, mulți comentatori apreciază că zoroastrismul ar fi fost religia regilor ahemenizi. Basoreliefurile și inscripțiile de la Persepolis îl menționează doar pe Ahura Mazda. Zoroastrismul ar fi devenit religie de stat mult mai târziu, respectiv în Dinastia Sasanidă a regilor Persani (224-651 d.Hr.).

Cât despre creatorul primei religii monoteiste, istoricii ne asigură că Zarathustra (Zoroastru în limba greacă) a fost un personaj istoric și nu unul legendar, care ar fi trăit în perioada 628-551 î.Hr. Despre existența lui scriau și Herodot, Platon sau Plutarh, care îl considerau mag și preot, *cel care a fondat întregul sistem de știință a magilor,* iar reformele lui ar fi avut un rol purificator. El a preluat multe elemente ale mozaicului de religii anterioare, însă a respins categoric ritualurile orgiastice și sacrificarea animalelor, în special a taurului, care pentru Zoroastru era sacru. Acest lucru rezultă și din basoreliefurile de la Persepolis, despre care ne amintim din episoadele anterioare. Pe fond, el respingea sacrificiile ca inutile, întrucât Ahura Mazda era nemuritor prin El Însuși. În schimb, reforma sa punea accent pe sacrificiile spirituale, prin care omul să contribuie la triumful Vieții, al Binelui. Doctrina lui cerea respectarea a trei reguli esențiale: gândul bun, vorba bună, fapta bună. Astfel, el aprofunda sensurile morale ale religiei, lăsând omului libertatea/responsabilitatea de a alege între Bine și Rău și a contribui la victoria Binelui. Este un principiu dualist al luptei continue, care se dă nu doar în afara, ci și în interiorul omului. La Judecata de apoi, omul va fi răsplătit în funcție de opțiunea și faptele sale, care vor fi puse în balanța Judecătorului.

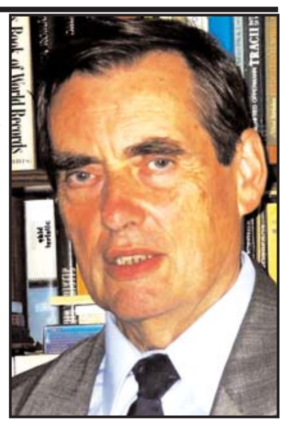
În doctrina lui Zoroastru sunt bine conturate noțiunile precum Raiul, Iadul, venirea lui Mesia, existența spiritului Bun (Ahura Mazda) și a spiritului Rău (Ahriman), sfârșitul lumii, victoria finală a lui Ahura Mazda și salvarea omului. Specialiștii în istoria religiilor constată că multe elemente din doctrinele lui Zoroastru au devenit familiare celei mai mari părți a omenirii prin împrumuturile făcute din acestea de către iudaism, creștinism și islam. Ca urmare, dintre toate credințele de revelație, zoroastrismul a avut, probabil, o influență directă și indirectă mai mare decât oricare alt cult religios luat individual.

Deplasarea cu autocarul era, de fiecare dată, o nouă ocazie de a afla elemente inedite ale istoriei și culturii iraniene. De data aceasta, ascultând cu mult interes explicațiile ghidului localnic despre Zoroastru, nici nu am realizat cât de repede ne-am trezit în fața *Turnului Tăcerii* din afara orașului. Aici, urma să aflăm o altă poveste fascinantă privind religiile antice iraniene și anume cea a *cultului morților.* Povestea auzită ni se desfășura aievea prin fața ochilor ca un film. Regia acelui film era semnată de preoții-magi. În primul episod, apar doi preoți care citesc rugăciuni muribundului. Dacă acesta era în stare să repete cele auzite fără greșeală, atunci urma să ajungă în Rai. Primea, apoi, câteva picături de *haoma* (halucinogen), după care închidea ochii pentru veșnicie. Cadavrul era spălat cu urină de vacă (apa era considerată element sacru) și îmbrăcat într-o pânză albă de bumbac. După ce primea sărutarea rudelor, nimeni nu se mai atingea de cadavru, cu excepția celor care asigurau ritualul funerar. Filmul din imaginația noastră ne surprinde cu episodul în care un câine adulmecă fața mortului pentru a alunga duhul cel rău, adică demonul morților. Mortul este ținut trei zile în camera mortuară a familiei, după care este dus la Turnul Tăcerii și lăsat pradă vulturilor. Scheletul lustruit de vulturi și uscat de soare era aruncat în puțul din incinta turnului. Zoroastrienii credeau că sufletul mai rămânea trei zile în preajma corpului, după care era condus de un înger pe podul unde se afla balanța faptelor sale. Acesta se constituia în momentul cel mai solemn al ritualului, cu servicii religioase specifice și ofrande aduse îngerului călăuzitor și celor care urmau să-l judece. După cântărirea faptelor lor, sufletele bune mergeau într-un *loc plin de fericire* (Rai), cele rele ajungeau în *chinurile iadului subpământean,* iar cele cu performanțe echilibrate plecau la *locuința greutăților egale* (Purgatoriu), pentru vreo 12.000 de ani.

La Turnul Tăcerii nu am găsit decât niște ziduri concentrice, rămase ca simbol al cultului morților, pentru că, din anii '60 ai secolului trecut, la intervenția autorităților statale, s-a renunțat la acest ritual, iar morții sunt îngropați în morminte din beton, evitând astfel poluarea solului sacru prin descompunerea cadavrelor.

În periplul nostru, am poposit mai mult la *Templul Focului* (în figură). În doctrina zoroastriană, focul este elementul natural cel mai sacru. Până la reforma lui Zoroastru, focul a fost venerat ca un zeu. Când Ahura Mazda evoluează pe poziția unui Dumnezeu unic, focul devine lumina care-l conduce pe credincios spre divinitatea supremă. De aceea, focul sau flacăra sacră luminează neîncetat din anul 470 d.Hr. Astfel, dintre cele patru elemente sacre ale naturii, focul este singurul care are un lăcaș sfânt, cu numele de templu.

Drumul spre stele

Dan D. FARCAȘ

Sunt încă mulți care nu fac mare deosebire între Sistemul Solar și Galaxie ori între Galaxie și Univers. Și sunt încă mulți care se mulțumesc să știe că stelele sunt undeva, ceva mai departe decât Soarele și cam atât. Pentru a înțelege însă cele ce urmează, pentru aceștia (dar nu numai) va fi necesar să reamintesc niște proporții. În unul dintre primele articole ale acestui serial am încercat o comparație: dacă Soarele și celelalte corpuri ale Sistemului Solar ar fi cât Bucureștiul, la aceeași scară, cea mai apropiată stea – *Proxima Centauri* – ar fi de vreo douăzeci de ori mai departe de București decât Londra. Putem adăuga că dacă Sistemul Solar ar încăpea într-o palmă, atunci Galaxia, cu ale ei sute de miliarde de stele, ar fi cât suprafața întregului Pământ. Iar dacă stelele Galaxiei ar fi date tuturor locuitorilor Pământului, fiecare ar primi vreo 50. Și mai trebuie subliniat că Galaxia noastră e doar una dintre cele 100 de miliarde de surate similare din Universul observabil.

Se discută despre zborul spre stele, despre crearea de colonii omenești pe alte sisteme planetare și chiar despre colonizarea întregii noastre Galaxii. În articolul trecut, am prezentat date privind colonizarea Sistemului Solar. Dar dacă vom fi terminat acest proces, colonizarea Galaxiei ar fi ca și cum ne-am fi ocupat doar palma, urmând apoi să cucerim restul suprafeței Pământului.

De ce am face așa ceva? Pe vremuri se spunea că ne va obliga presiunea cauzată de creșterea populației. La ora aceasta începem să înțelegem că planeta noastră, bine guvernată, ne-ar putea suporta, chiar dacă, până la atingerea echilibrului demografic, populația ar mai crește cu câteva miliarde. Rămâne totuși nevoia de a explora necunoscutul, de a descoperi locuri în care alții nu au mai călcat, „pur și simplu pentru că ele există". Și mai rămâne desigur chemarea, sădită în genele noastre de sute de mii de ani, de a căuta alte locuri în care să ne stabilim, după care să mergem și mai departe.

Numai că, așa cum am încercat să ilustrez mai sus, distanțele până la stele sunt cu totul altele decât cele până la planete. Cu navele cosmice de care dispunem la ora actuală, drumul până la Lună ține câteva zile, până la Marte cel puțin un an, însă, până la cea mai apropiată stea ar dura peste cincizeci de mii de ani...

Fără îndoială, deci, pentru a călători până la stele ar fi necesare nave bazate pe alte principii. În ultimii cincizeci de ani, inginerii au imaginat tot soiul de astfel de nave. De pildă, nava *Orion*, proiectată în S.U.A., urma să fie accelerată cu detonări de fuziune cu deuteriu pur. Societatea interplanetară britanică a elaborat planul navei *Daedalus*, capabilă să atingă, după 3,8 ani de zbor accelerat, 12% din viteza luminii. În acest răstimp trebuiau detonate neîncetat echivalentul a câte 250 de bombe cu hidrogen pe secundă. Combustibilul urma să fie luat de pe planeta Jupiter. O astronavă numită *Interstelar Ramjet* urma să funcționeze cu hidrogenul colectat din spațiu, de un uriaș câmp magnetic. Sovieticii au mizat pe o navă cu propulsie ionică numită *Iantar*. În anii optzeci a apărut ideea unor nave propulsate prin raze laser, cum ar fi *Starlight* sau *Superstarlight*. Pentru zborurile interstelare, s-au mai propus și motoare fotonice, utilizând anihilarea materie-antimaterie, fascicule de ioni, fascicule de particule neutre ș.a.m.d.

Navele acestea ar parcurge probabil jumătate din drum accelerând, între altele cu valoarea maximă suportată permanent de corpul omenesc, iar cealaltă jumătate încetinind, cu o decelerație având aceeași valoare. Un calcul făcut pentru una dintre navele de mai sus arăta că un astfel de drum, până la cea mai apropiată stea de tipul Soarelui, Alpha Centauri, ar dura 130 de ani. Dar probabil nici cu cele mai performante soluții nu s-ar putea coborî sub 50 de ani.

Este limpede că aceste nave nu vor mai fi simple vehicule, ci mici lumi izolate, suficiente lor înșile, cu sere pentru a produce hrană, instalații de recondiționare a aerului, de reciclare a deșeurilor etc., dar și cu o ambianță care să asigure echilibrul psihic al unui grup, relativ mic, de oameni constrânși să stea laolaltă foarte mult timp. Vor exista chiar unii care se vor naște pe navă și vor muri înainte să fi cunoscut altceva decât ceea ce este în interiorul ei.

În anul 2002, antropologul John H. Moore a estimat că o populație de 150-180 de persoane de pe o astfel de navă sau stație cosmică ar putea forma o societate stabilă, capabilă să existe timp de 60 până la 80 de generații, deci cam 2000 de ani. Dar, s-a spus, ar fi viabilă chiar și o populație inițială mult mai mică, de pildă, de numai două femei și o bancă de spermă, ceea ce ar permite o consangvinizare neglijabilă.

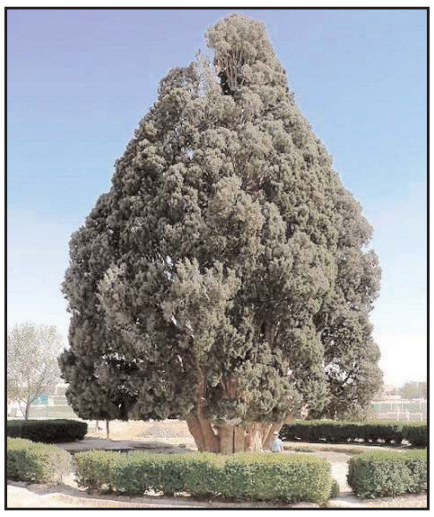
După ce o navă, de tipul celor amintite, ar transporta un grup, de câteva sute sau câteva mii de persoane, până la o stea apropiată, călătorii ar putea găsi aici o planetă potrivită (aproape sigur nelocuită), pe care ar construi baze autonome, mine și fabrici robotizate. Cu ajutorul lor s-ar realiza, să zicem, în alți cincizeci de ani, trei alte nave similare. Acestea, cu noi generații de pionieri, vor repeta performanța în următorul secol și așa mai departe, înmulțindu-se ca într-o reacție nucleară în lanț.

Majoritatea planetelor ar servi, desigur, doar la procurarea de materii prime și la construirea unor baze provizorii. Dar vor exista și planete care, potențial, ar putea susține viața; aici va fi aplicată experiența acumulată în Sistemul Solar, de transformare, prin *terraforming,* a acestor corpuri cerești în locuri asemănătoare cu Pământul. O astfel de politică, de autoreplicare a Pământului, ar permite o creștere exponențială a coloniilor, eliminând în același timp costurile și dependența de Pământ. Într-o primă etapă, coloniile ar cere de pe Pământ obiecte de mare tehnicitate, cum ar fi circuite integrate, medicamente, material genetic, apoi doar informații: știință, inginerie, divertisment etc.

În felul acesta, Galaxia ar putea fi colonizată complet în vreo două milioane de ani...

(Va urma)

Cel vizitat de noi în orașul Yazd, numit de credincioși și *Sfântul Sfinților*, a fost ridicat în anul 1934, cu contribuția comunității zoroastriene din localitate și una deloc neglijabilă a zoroastrienilor stabiliți în India, după cucerirea arabă (la Bombay ar exista o comunitate a acestor credincioși de circa 90.000 de persoane). Trecuseră deja treisprezece secole de când vechiul Templu al Focului fusese înlocuit de arabi cu o Moschee, așa cum credința locală fusese înlocuită cu islamul, iar cartea sfântă, Avesta, cu Coranul.

După aceea, flacăra sfântă și-a început pelerinajul, cu ascunzișuri ocazionale prin cele mai dosnice locuri, inclusiv în peșteri. Pentru zoroastrieni, focul este un element divin, care în final va purifica lumea, pentru a începe alta reînnoită. În acest spirit, rugăciunile trebuie făcute în deplină puritate, numai în prezența focului, sub toate aspectele sale: de la razele soarelui, până la focul din vatră. La Yazd, ne aflam în fața unuia dintre cele mai importante temple de acest fel din lume. Am văzut și noi acea flacără veșnică, aprinsă cu 1455 de ani în urmă. În acel loc sfânt nu are acces decât marele preot (descendent al magilor), îmbrăcat în alb și cu o mască pe față, pentru a nu polua aerul cu respirația sa. El întreține focul numai cu lemne și citește din cartea sfântă Avesta. La acest templu, vizitatorul străin observă cu încântare o curte interioară generoasă, care amintește de stilul arhitectonic de la Persepolis, al erei ahemenide. Era și acesta un loc potrivit pentru a fi evidențiate tradițiile persane. Aflând povestea focului purificator, nu puteam să nu mă gândesc la o credință precreștină asemănătoare, existentă și pe meleagurile noastre (nu exclusiv), care se cheamă *Focul lui Sumedru,* sărbătoare pastorală a vechilor ciobani daci. Ea s-a păstrat până astăzi, tot ca expresie a unui foc purificator, în care părți ale naturii mor și renasc prin incinerare.

Am menționat, de câteva ori, Avesta, cartea sfântă a zoroastrismului. Avesta, cuvânt persan cu semnificația de *fundament*, a circulat mai mult de un mileniu pe cale orală. Dacă Avesta originală, în întregul ei, a avut de la început o formă scrisă, așa cum se crede, ea ar fi dispărut în incendiul provocat de Alexandru cel Mare la Persepolis (nu însă înainte ca grecii să fi tradus părțile care-i interesau). Un alt moment crucial se consuma în secolul al VII-lea d.Hr., odată cu cucerirea arabă, când zoroastrismul a primit o lovitură fatală, după care nu și-a mai revenit niciodată complet. Ceea ce s-a păstrat din Avesta, spun specialiștii, nu ar mai reprezenta decât o pătrime din forma originală, respectiv textele în aversană, o limbă înrudită cu sanscrita. Se apreciază că, prin natura sa enciclopedică, Avesta are o importanță documentară fundamentală pentru cunoașterea religiei, culturii și civilizației antice persane. Ea se remarca prin textele liturgice, cuvântările lui Zoroastru, textele de teologie, legislație și morală, rugăciunile pentru diferite ocazii, fragmente de legende, chiar și o profeție privind sfârșitul lumii. Apoi, prin cei 21 de psalmi ai săi, Avesta are și o valoare literară.

Cucerirea arabă le-a impus iranienilor o nouă religie, însă ei nu au încetat să se considere iranieni, asigurând vizibilitate maximă la tot ceea ce le probează originea și tradițiile cultural-religioase. Unul dintre multele exemple ale acestui demers național este și publicarea, după cucerirea arabă, a cărților sfinte zoroastriene, care circulaseră doar pe cale orală, după cum am mai spus, pentru a dovedi că zoroastrismul este *o religie a cărții,* demnă de a fi recunoscută și protejată.

Deși greu de părăsit acel tărâm al Șeherezadei, un vechi popas vital, cu celebrele lui caravanseraiuri (unele devenite astăzi hoteluri de cinci stele) de pe Drumul Mătăsii, eram chemați de multe alte perle ale civilizației persane. Am pornit iar la drum. Abia ieșiți din oraș, observăm pe partea stângă profilul în piatră al unui vultur uriaș, care se numește chiar Muntele Vulturului, aflat la o altitudine de 2018 m.

Cred că revedeam fotografiile acelei uriașe păsări, luate din goana autocarului, când ne oprim fără preaviz. Surpriză. Eram în fața celebrului chiparos Sarv-e Abarkooh (25 m în înălțime și 11,5 m în circumferință; în figura alăturată) din orășelul Abarkooh, cu o vârstă matusalemică: oamenii de știință ruși vorbesc de 4000 de ani, iar cei japonezi de 8000 de ani. Iranienii cred că acest chiparos ar fi fost plantat chiar de Zoroastru, fiind adus direct din Paradis. Ca formă de viață, specialiștii îl plasează pe locul doi în lume, după un arbore din California (4765 de ani). Astăzi este declarat monument național al Iranului. Conform unei legende grecești, numele pomului ar veni de la tânărul prinț Kiparissos care, din greșeală, a rănit mortal cerbul îndrăgit. La rugămintea lui, Apollo a curmat agonia cerbului și l-a transformat într-un copac frumos și semeț, de un verde întunecat, al cărui vârf parcă se înfige în cer, ca o lance. Se spune că din lemnul lui ar fi fost făcută crucea pe care a fost răstignit Isus. La iranieni, chiparosul pare să fie cel mai încărcat de simboluri: longevitate și nemurire, tinerețe și frumusețe, adevăr și dreptate, libertate și justiție, verticalitate etc. Chiparosul este una dintre cele mai populare teme în operele poeților, pictorilor, arhitecților, sculptorilor, regăsindu-se frecvent în minunatele covoare și țesături persane.

Plecăm și noi de lângă acest chiparos, atât de îndrăgit în aria largă a Orientului, bucuroși că am văzut unul dintre cei 50 de copaci din lume care există de peste o mie de ani.

Însă, uite că am omis un lucru esențial. Dacă vreodată ajungeți prin Yazd și vreți să vizitați un prieten, țineți seama de *codul* casei: pe partea exterioară a ușii de intrare se află două ciocănele distincte, pentru bărbat cel din dreapta și pentru femei cel din stânga. Când faceți cioc, cioc, gazda știe pe cine primește. Nu uitați!

Orizont SF

O glumă din zorii anticipației

Mircea OPRIȚĂ

Ziarist de stânga (numele la naștere: B. Braunstein), **B. Brănișteanu** s-a născut la Iași, în 1874. A colaborat la revistele socialiste din localitate, *Lumina* și *Lumea nouă*. A început studii de economie politică la Berlin, pe parcursul lor trebuind să se întrețină din prestarea unor munci necalificate, precum cea de hamal. Venit în contact cu unii ziariști germani de orientare socialistă, a ajuns să colaboreze și la presa germană de stânga, bunăoară la *Neue Zeit.* Constantin Mille, care preluase cotidianul *Adevărul,* îl readuce în țară, încredințându-i rubricile de literatură și artă ale ziarului. La înființarea *Adevărului literar,* conducerea noii publicații i se încredințează lui Brănișteanu. La moartea lui Mille, a preluat, ca director la *Adevărul,* sarcina comentariului de politică internă din ziarul amintit, lărgindu-și treptat cariera gazetărească și prin comentariul extern. După mai multe atacuri cerebrale, moare în decembrie 1947, lăsând nepublicat un consistent *Jurnal,* în 36 de caiete. Conținând, între alte notații, editoriale, cronici politice și cronici literare, *Jurnalul* a ajuns în arhivele Muzeului Yad Vashem din Israel, unde nepoata autorului, poeta și prozatoarea Mioara Cremene, l-a regăsit și, ulterior, l-a pregătit pentru tipar în timpul exilului ei parizian.

Între lucrările publicate de Brănișteanu, într-un număr vechi al ziarului *Adevărul*, figura și schița intitulată *Cârma balonului.* Tot Mioara Cremene, înainte de a pleca din țară, a transmis-o la CPSF, unde s-a și publicat, la începutul lui august 1969. Datând din anul 1902, Adrian Rogoz o considera atunci deținătoarea recordului de vechime în anticipația noastră. Record bătut în același an 1969, odată cu apariția antologiei lui Ion Hobana *Vârsta de aur a anticipației românești* (care începea cu un fragment dintr-o povestire publicată de Demetriu G. Ionnescu la 1875). B. Brănișteanu rămâne, totuși, unul dintre pionierii minori ai SF-ului românesc, cu o scriere apărută la puțin timp după ce Victor Anestin tipărise *În anul 4000* sau *O călătorie la Venus*, primul roman de SF original apărut la noi. *Cârma balonului* face speculații anticipatoare în jurul unei probleme de aerostație, subiect de mare interes în epocă și încă neconcurat de cel al aviației. Scrierea preceda cu un an primele lansări ale fraților Wright cu aparate mai grele decât aerul, iar în mentalitatea comună vehiculul aerian al viitorului nu putea fi decât balonul, prevăzut însă cu un eficient dispozitiv de dirijare prin atmosferă. În istorioara sa, autorul imaginează o zi din anul 2000, când invenția tehnică așteptată ar fi deja fapt împlinit, iar pe cerul Bucureștiului bântuie dirijabile cam în felul în care suprafața terestră a orașului e frământată astăzi de automobile. Gazetarul nu se dezminte, el abordează problema prin ecourile stârnite în presă de o măsură administrativă menită să îngrădească drastic accesul cetățenilor la sportul aeronautic:

„Prefectura poliției Capitalei a luat iarăși una dintre nesocotitele ei măsuri care lovește într-unul din principiile fundamentale ale Constituției: libertatea de a zbura. Ordonanța e scurtă, ea conține numai patru puncte:

1. Este interzis aeronauților de a se opri pentru a se repauza pe balcoanele și acoperișurile caselor fără învoirea proprietarilor acestora.
2. Este interzis de a privi pe ferestre, mai ales dimineața și seara.
3. Este interzis de a debarca în altă parte decât pe piețele anume indicate.
4. Contravenienții vor fi pedepsiți cu amendă până la 1000 de lei, vor plăti daunele ce-ar cauza și în caz de recidivă li se va confisca aparatul."

O tratare lucidă a documentului n-ar putea constata altceva decât că ordonanța conține lucruri de bun-simț, încercând să pună ordine în traficul aerian și prevenind abuzurile. Situațiile comice nu ni se descriu direct, ci doar se sugerează în limbajul sec al autorității vigilente. Dar, cunoscute fiind atât obrăznicia participanților la trafic, cât și curiozitatea uneori maladivă a indivizilor pentru intimitățile din casele altora, cele sugerate constituie, fără îndoială, un factor de enervare pentru ambele părți implicate: atât pentru cel care ar descoperi balonul nu se știe cui parcat pe țiglele acoperișului său, cât și pentru românul împiedicat să facă doar ce-l taie capul. „Te revolți citind această ordonanță", apreciază ironic autorul, simulând revolta față de opacitatea funcționărească la progresul tehnic, reprezentat, în cazul de față, de un vehicul revoluționar. Un progres pentru care rememorarea pe două pagini a victoriilor și eșecurilor aeronautice – de la frații Montgolfier și până la balonul cu motor electric și cu dublă elice – nu par să fie decât argumente menite să întărească hotărârea frustraților de a-și conduce neîntârziat dirijabilele personale direct la ferestrele și pe acoperișul prefecturii.

(Urmare de la pag. 32)

Clipim doar noi, gură-cască adunați ciorchine în piața din fața Primăriei, intimidați de compoziția sonoră monumentală, vestita „mascletá". Mai întâi se avântă spre văzduh o rachetă răzleață, vestitoare timidă a spectacolului care va veni. Îi urmează un evantai de durduieli consecutive, ca un staccatto, amintind de Bach. Apoi un tunet prelung din mai multe guri de foc, sincronizate perfect. Nu degeaba e nevoie aici de peste o sută de kilograme de praf de pușcă! Finalul apoteotic, supranumit „cutremurul", face să trepideze pământul sub picioarele noastre, ducând cu gândul la arii triumfale din Korsakov sau Stravinsky.

Nu focurile de artificii, ci „las fallas" propriu-zise, figurinele multicolore dispuse pe 400 de străzi sunt adevărata atracție. Înalte cât clădirile din jur, modelate cu migală de îndrăgostit, colorate strident, par viziuni alegorice dintr-un vis halucinant. Fiecare e o adevărată operă de artă barocă, un caleidoscop umoristic pe teme actuale din viața publică a contemporanilor noștri, mai mult sau mai puțin vestiți. Suspendate în echilibru incredibil între cer și pământ, amintesc parcă de judecata de apoi, ne fac să râdem sau să fim triști, lasă să adie boarea efemerului peste fondul unei bănuieli mai adânci. Descumpănit, privitorul oscilează ades între lacrimi și veselie, iar în final depune armele, abandonându-se firesc râsului irezistibil.

Nu-ți ajunge o săptămână pentru a le vizita pe toate, ca să le înțelegi îndeajuns tâlcul ascuns! Gândul că rodul muncii de un an al artiștilor de-a dreptul geniali va fi sacrificat fără drept de apel și va dispărea fără urme, mistuit de flăcările nopții lui San Juan, strânge inima în menghină. Cu cât e mai mare valoarea grupurilor statuare din lemn și carton presat – unele depășesc un milion de euro – cu atât mai mare pare să fie entuziasmul localnicilor în așteptarea distrugerii lor din noaptea care întruchipează coșmarul celor mai bravi pompieri din lume.

Bineînțeles că – la fel ca pe tema sângeroasei coride – există voci care condamnă vehement obiceiul „iresponsabil" de a aprinde focuri cât casa în mijlocul orașului, sub amenințarea unui incendiu devastator, într-o adevărată orgie de fum și cenușă, dăunătoare mediului înconjurător dar și... portofoliului public. Până la ora actuală, nimeni și nimic nu a împiedicat buna desfășurare a fiestei, lipsită ca prin farmec de incidente grave.

Atunci când nu se referă la odihna nocturnă, ci la năzuințele noastre de peste zi, când ne dorim ceva cu ardoare, cuvântul românesc „vis" se traduce în spaniolă prin „ilusión". Un vis devine realitate în orașul care se vrea al libertății perfecte, fără dușmănii, prejudecăți sau tabuuri. Valencia tresaltă, zguduindu-se în râsete, iluzionându-se!

Totuși, valul de bună dispoziție și imponderabilitate e punctat de momente de liniște și seriozitate. Nici nu s-ar putea altfel! Spaniolii sunt catolici din convingere, mereu gata să guste din cupa vieții până la fund, dar nu uită să mulțumească sorții pentru darurile cu care i-a înzestrat. Orașul care trăiește în stradă nu se dezminte de vocația sa religioasă în zilele de 17 și 18 martie, când mii de localnici împânzesc străzile, aducând ofranda de flori Fecioarei adorate. Îmbrăcate în straiele tradiționale de sărbătoare, confecționate din dantelă, catifea și mătase, cu părul împodobit de piepteni prețioși, legendarele frumuseți valenciene par adevărate prințese. Rochiile lor sunt rodul economiilor întregii familii, echivalând uneori la preț un automobil. Un simplu evantai de *Fallera,* confecționat manual, costă între 90 și 110 euro. După ore și ore de ofrandă neîntreruptă, florile depuse pe soclul statuii adorate rămân dispuse simetric într-o trenă imensă, ca un covor multicolor.

Odată încheiată festivitatea religioasă prin cel mai puternic foc de artificii, pe 18 martie, nimic nu mai stă în calea amețitorului crescendo către „la Cremá" (arderea), punctul culminant al nopții (*la nit del foc* – noaptea de foc). Pe 19 martie masele de oameni se îndreaptă spre locurile în care sunt dispuse colosalele statui care urmează să fie date pradă focului devorator. Cu cele 12 bătăi de clopote ale miezului nopții întregul oraș pare cuprins de flăcări. Până și cea mai frumoasă dintre Fallas, câștigătoarea concursului anual, trebuie să ardă, chiar dacă e lăsată la urmă. Doar una dintre figurinele mai mici, supranumită „ninot" (copilul) e cruțată; ea urmează să fie expusă în muzeul amenajat special în acest scop.

Se poate spune, așadar, că tot ce ține de trecut, de iarnă, de bagajul apăsător, a fost înlăturat temeinic. Chiar din ziua următoare, artiștii „falleros" se încuie în atelierele lor, începând să modeleze statuile pentru anul care va urma. Doar municipalitatea mai luptă puțin cu deșeurile nopții de pomină, trimițând armate de angajați pe străzi, să elibereze urbea de urmele luptei dintre bine și rău. Focul consumă, dar și creează, îndeosebi spațiu. De pe acum, totul se reia de la zero, cu poftă nestăvilită, fără compromisuri.

Pentru că „fallar" înseamnă „a rata, a eșua", putem spune că s-a ars tot ce poate nu s-a reușit sută la sută în anul anterior. De aici înainte nu ne vom mai întâlni cu aceleași eșecuri. Un lucru e sigur: neuitate rămân „las Fallas", eșecurile pe care ar fi mare păcat să le... ratăm.

(Valencia, Spania, martie 2016)

Marile vacanțe...

Las Fallas de Valencia

Gabriela CĂLUȚIU SONNENBERG

Dacă disciplina *fiesta* s-ar preda prin facultățile Spaniei, profesorii cei mai buni ar fi de bună seamă valencienii. Nicăieri altundeva nu se practică pompa fără restricții și risipa întru amorul artei ca la vestitele Fallas de Valencia. Pe cine să mai mire faptul că UNESCO analizează chiar anul acesta candidatura Valenciei, în scopul includerii extravagantei ei tradiții în Patrimoniul Cultural al Umanității?

Se știe că maiașii și aztecii, mongolii, egiptenii, vikingii, dacii și romanii, ba chiar și minusculele grupuri de păstorii romanși care practică transhumanța prin Alpii elvețieni și, firește, moții din străvechea Țară a Oașului par să se fi înțeles la unison, aprinzând ruguri dogorâtoare pe versanții munților, pentru a anunța venirea primăverii și pentru a alunga spiritele rele ale anotimpului geros. Deosebirea este că valencienii aprind focurile în plin oraș, sub ochii pompierilor îngrijorați, dar nu foarte. Superstițioși, toți se grăbesc să „ardă” iarna grea, acordând naturii șansa de a renaște din propria ei cenușă. Mii de turiști li se alătură, dornici să simtă dogoarea focului pe obraji, dar mai ales dornici să admire grupurile statuare înalte cât un bloc, construite anume pentru a fi date pradă focului.

Arta construirii din lemn și materiale inflamabile a vestitelor *Fallas* s-a transformat din tradiție în profesiune, din pasiune în competiție, din moft în filosofie, din glumă în satiră politică, din pretext de joacă în prilej de mândrie patriotică. Sponsorii nu pregetă să pună la bătaie sume de ordinul sutelor de mii de euro pentru a oferi concitadinilor spectacolul fastuos al primelor 19 zile din luna martie, cu focuri de artificii și cu ofrande imense de flori, cu procesiuni de femei frumoase, îmbrăcate în straie tradiționale, de adevărate regine.

Pasiunea cu care se dedau acestui obicei barbar trezește bănuiala că folosesc tradiția doar pe post de pretext, pentru a deschide larg porțile nestăvilitei lor pofte de viață și pasiunii pentru fiesta îndrăcită.

Analog calendarului creștin, calendarul valencian are două ere: *înainte* și *după* adoratele Fallas. Ce s-o mai învârtim încolo sau încoace? Nici nu se pune problema dacă ne place sau nu. La modul la care li se dedică toată lumea, trebuie să fii de piatră ca să nu te molipsești de la ei, fericit că te primesc. „Permis de intrare” avem cu toții, nu e nevoie de bilet: popularele *Fallas* sunt cunoscute pentru toleranța cu care absorb toată suflarea, indiferent de vârstă, sex, naționalitate, rasă, religie sau mai știu eu ce ciudățenii absurde, care i se pot năzări doar unei minți înguste, de… nevalencian. Dovadă stau cohortele de turiști, veniți special de te miri unde, chiar și din cele mai ascunse unghere ale planetei.

Problema cazării lor e doar aparent dificilă și se rezolvă mai ușor decât s-ar crede, într-un mod inedit: nu se doarme deloc, sau, dacă e neapărat nevoie, pe apucate, la schimb, printre picături, în puținele răstimpuri dintre asurzitoarele parade și focuri de artificii, care oricum mențin încontinuu poporul alert. 300 de orchestre ambulante iau parte la spectacol!

Un factor important în reușita nebuniei generale rămâne clima blândă a Mediteranei, aptă să primească generos masele de entuziaști, fără frică de îngheț. Ghidurile turistice respectabile somează amatorii să nu subestimeze zgomotul infernal al pocnitorilor de toate calibrele, îndemnând la purtarea obligatorie de dopuri în urechi. Proba de rezistență maximă pentru timpane este canonada zilnică de la orele 14, ritual care se ține cu sfințenie, cu începere din prima zi a lunii, până într-un „final furioso” la cumpăna dintre 19 și 20 martie. Durează zece minute și costă, tot zilnic, în jur de 15.000 de euro. Și ce dacă?

Începând cu pașnicul 1 martie, nu doar unul, ci peste o sută de pirotehnicieni sunt responsabili pentru extazul luxuriant cu care se cuvine întâmpinată primăvara. Echipa completă angrenată în organizarea vestitelor Fallas numără nici mai mult nici mai puțin decât 50.000 de localnici, grupați în 400 de comitete și comisii.

De ce ora 14, în plină zi, pentru un spectacol de focuri de artificii? Pentru că așa cere tradiția. Păi nu-i așa că nu se vede nimic? Așa e, dar în schimb se aude. Monstruos, cum ar zice Caragiale. Deși e păcat că se propulsează spre ceruri adevărate simfonii pirotehnice, care amenință cu falimentarea fondurilor publice ale municipalității, administrația Valenciei se conformează fără a clipi.

(Continuare la pag. 31)

Număr ilustrat cu fotografii de Gabriela Căluțiu Sonnenberg, de la Fallas de Valencia, 2006.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Johan GALTUNG – politolog, Norvegia
- Constanța VAIDA HALIȚĂ – arhitect, București
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Radu PINTEA – scriitor, București
- Acad. Dan BERINDEI – București
- Nathaniel CORNOIU-JITĂRAȘU – jurist, București
- Radu PETRESCU-MUSCEL – scriitor, București
- Nicolae GEORGESCU – scriitor, București
- Octavian STĂNĂȘILĂ – prof. univ., București
- Acad. Ioan-Aurel POP – Cluj-Napoca
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Raia ROGAC – scriitor, Chișinău
- Marian NENCESCU – scriitor, București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Ion C. ȘTEFAN – scriitor, București
- Petre DAN-STRĂULEȘTI – cercetător, București
- Maria VAIDA – scriitor, Cluj-Napoca
- Nicolae DINCULEANU – prof. univ., SUA
- Crina DECUSARĂ BOCȘAN – scriitor, București
- Corin BIANU – scriitor, București
- Elis RÂPEANU – scriitor, București
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Dan D. FARCAȘ – scriitor, București
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Gabriela CĂLUȚIU SONNENBERG – scriitor, Spania